

ΠΑΝΤΕΙΟΝ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

PANTEION UNIVERSITY OF SOCIAL AND POLITICAL SCIENCES

**ΣΧΟΛΗ ΔΙΕΘΝΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ, ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ ΚΑΙ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΕΘΝΩΝ, ΕΥΡΩΠΑΪΚΩΝ ΚΑΙ ΠΕΡΙΦΕΡΕΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ
«ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΕΣ ΣΠΟΥΔΕΣ ΑΣΦΑΛΕΙΑΣ»**

“Η ρωσική πολιτική και τα φλέγοντα εθνικά ζητήματα της Ελλάδας”

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Οδυσσέας Γκορίτσας

Αθήνα, Δεκέμβριος 2021

Τριμελής Επιτροπή

Κωνσταντίνος Κολιόπουλος Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου (Επιβλέπων Καθηγητής)

Χαράλαμπος Παπασωτηρίου, Καθηγητής Παντείου Πανεπιστημίου

Ανδρέας Λιαρόπουλος, Επίκουρος Καθηγητής Πανεπιστημίου Πειραιώς

Copyright © Οδυσσέας Γκορίτσας, 2022

All rights reserved. Με επιφύλαξη παντός δικαιώματος.

Απαγορεύεται η αντιγραφή, αποθήκευση και διανομή της παρούσας διπλωματικής εργασίας εξ ολοκλήρου ή τμήματος αυτής, για εμπορικό σκοπό. Επιτρέπεται η ανατύπωση, αποθήκευση και διανομή για σκοπό μη κερδοσκοπικό, εκπαιδευτικής ή ερευνητικής φύσης, υπό την προϋπόθεση να αναφέρεται η πηγή προέλευσης και να διατηρείται το παρόν μήνυμα. Ερωτήματα που αφορούν τη χρήση της διπλωματικής εργασίας για κερδοσκοπικό σκοπό πρέπει να απευθύνονται προς τον συγγραφέα.

Η έγκριση της διπλωματικής εργασίας από το Πάντειον Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών δεν δηλώνει αποδοχή των γνώμων του συγγραφέα.

Σε όσους τολμούν να λένε την αλήθεια.

Ευχαριστίες

Θα ήθελα να ευχαριστήσω τον επιβλέποντα της διπλωματικής εργασίας μου, καθηγητή και υπεύθυνο καθηγητή του Μεταπτυχιακού Προγράμματος Σπουδών της Σχολής Εθνικής Άμυνας, κύριο Κωνσταντίνο Κολιόπουλο, για την έμπνευση και για την πολύτιμη καθοδήγηση κατά τη διάρκεια της υλοποίησης αυτού του θέματος που ανταποκρίνεται στα ενδιαφέροντά μου και της οποίας οι καθοριστικές επισημάνσεις και σχόλια υπήρξαν πολύτιμα εργαλεία, ενώ με την επιστημονική του ενέργεια και δράση συνεχώς με ενέπνεε και με ενθάρρυνε.

Ομοίως, ευχαριστώ τους διδάσκοντες καθηγητές, κύριο Χαράλαμπο Παπασωτηρίου, κυρία Ειρήνη Χειλά, κύριο Γεώργιο Στασινόπουλο, κύριο Ανδρέα Γκόφα, κύριο Ανδρέα Λιαρόπουλο, και τους λοιπούς διαλέκτες οι οποίοι μέσα από το συγκεκριμένο πρόγραμμα μεταπτυχιακών σπουδών μου θωράκισαν και εμπλούτισαν σημαντικά τις γνώσεις πάνω στον τομέα των Στρατηγικών Σπουδών Ασφαλείας.

Πρωτίστως, την οικογένειά μου, για τη στήριξη και την υπομονή τους.

Πίνακας Περιεχομένων

Εισαγωγή.....	12
Κεφάλαιο πρώτο	14
Η χρονική εξέλιξη της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής σε σχέση με τη Δύση	14
1.1 Η περίοδος 1991 – 1994	14
1.2 Η περίοδος 1994 – 2000	14
1.3 Η περίοδος 2000 – 2003	16
1.4 Η περίοδος 2004 – 2008	17
1.5 Η περίοδος 2008 – 2012	18
1.6 Η περίοδος 2012-2015.....	19
1.7 Η περίοδος 2015-2021.....	20
1.8 Διαπιστώσεις – συμπεράσματα πρώτου κεφαλαίου	21
Κεφάλαιο δεύτερο	23
Οι οικονομικές - εμπορικές σχέσεις της Ρωσίας	23
2.1 Οι χρονικοί σταθμοί της ρώσικης οικονομίας	23
2.2 Ρωσικές εξαγωγές στη Ελλάδα	24
2.3 Διαπιστώσεις – συμπεράσματα δευτέρου κεφαλαίου	24
Κεφάλαιο τρίτο.....	26
Το δόγμα και οι σκοποί της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής	26
3.1 Κύριοι στόχοι της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής	26
3.2 Επιμέρους τομείς της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής	27
3.3 Διαπιστώσεις - συμπεράσματα τρίτου κεφαλαίου	28
Κεφάλαιο τέταρτο.....	30
Η χρονική εξέλιξη των σχέσεων Ελλάδας – Ρωσίας	30
4.1 Η περίοδος 1991 – 1995	30
4.2 Η περίοδος 1996 – 2000	30
4.3 Η περίοδος 2000 – 2004	31
4.4 Η περίοδος 2004 – 2008	32
4.5 Η περίοδος 2008-2009.....	33
4.6 Η περίοδος 2009-2014.....	34
4.7 Η διαπραγμάτευση του Μνημονίου Στήριξης της ελληνικής οικονομίας. Α΄ Εξάμηνο του 2015	35
4.8 Η υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών	36
4.9 Τα όρια των σχέσεων Ελλάδας - Ρωσίας.....	38

4.10 Διαπιστώσεις – συμπεράσματα τετάρτου κεφαλαίου	39
Κεφάλαιο πέμπτο	41
5.1 Οι σύνθετες ρωσοτουρκικές σχέσεις.....	41
5.2 Ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία.....	42
5.3 Η επέκταση της ρωσοτουρκικής συνεργασίας	43
5.4 Διαπιστώσεις – συμπεράσματα πέμπτου κεφαλαίου	44
Κεφάλαιο έκτο.....	45
6.1 Η δυναμική των οικονομικών σχέσεων Ρωσίας - Τουρκίας.....	45
6.2 Η δυναμική των οικονομικών σχέσεων Ρωσίας - Τουρκίας.....	47
6.3 Διαπιστώσεις - συμπεράσματα έκτου κεφαλαίου	48
Κεφάλαιο έβδομο	49
7.1 Η στάση της Ρωσίας στο Κυπριακό	49
7.2 Διαπιστώσεις – συμπεράσματα εβδόμου κεφαλαίου	50
Συμπεράσματα	51
Προτάσεις.....	53
Βιβλιογραφία.....	54
Παράρτημα Α.....	58
Οι εξαγωγικοί εταίροι της Ρωσίας (2019).....	58
Παράρτημα Β.....	59
Οι εισαγωγικοί εταίροι της Τουρκίας (2019)	59
Παράρτημα Γ	60
Οι εισαγωγικοί εταίροι της Ελλάδας (2019)	60
Παράρτημα Δ.....	61
Ελληνικές εισαγωγές από τη Ρωσία (2019)	61
Παράρτημα Ε	62
Τουρκικές εισαγωγές από τη Ρωσία (2019).....	62
Παράρτημα ΣΤ	63
Χάρτης του αγωγού Turkish Stream.....	63
Παράρτημα Ζ	64
Το πλέγμα των ρώσικων αγωγών φυσικού αερίου προς την Ευρώπη.....	64
Παράρτημα Η	65
Φωτογραφίες από επισκέψεις ελλήνων πρωθυπουργών στη Μόσχα	65
Παράρτημα Θ	66
Υπογραφή της συμφωνίας εταιρικής σχέσης και συνεργασίας.....	66

Ελλάδας – Ρωσίας.....	66
-----------------------	----

Η ρωσική πολιτική και τα φλέγοντα εθνικά ζητήματα της Ελλάδας»

Οδυσσέας Γκορίτσας

Περίληψη

Οι σχέσεις Ρωσίας – Ελλάδας χαρακτηρίζονται από μία έντονη προβληματική. Από τη μία πλευρά, οι δύο λαοί έχουν κοινούς ιστορικούς πολιτισμικούς, πολιτιστικούς και θρησκευτικούς δεσμούς, τους οποίους συχνά οι Έλληνες επικαλούνται, προσβλέποντας στη ρωσική βοήθεια. Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα ως κράτος – μέλος του ΝΑΤΟ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης βρίσκεται, στον «σκληρό πυρήνα» των δυτικών θεσμών, σε ενώ η Ρωσία, διαμορφώνει τη δική της εξωτερική πολιτική, συχνά ερχόμενη σε αντίθεση με τη Δύση. Κάτω από αυτά τα δεδομένα, γεννάται το ερώτημα, ποια μπορεί να είναι η επίδραση της ρωσικής πολιτικής στα φλέγοντα εθνικά ζητήματα της Ελλάδας;

Αν και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα μας είναι ποικίλες, δύο είναι οι αποφασιστικοί καταλύτες που επηρεάζουν καίρια όλα τα ζητήματα της ελληνικής εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής: οι σχέσεις με την Τουρκία και η οικονομία. Οπότε, για να απαντηθεί το ανωτέρω ερώτημα, δεδομένου του στρατηγικού προσανατολισμού της χώρας μας, πρέπει να εξετάσουμε τρία θέματα: τις σχέσεις Ρωσίας – Δύσης στο πολιτικό και οικονομικό φάσμα, τις πολιτικές και οικονομικές σχέσεις Ρωσίας – Ελλάδας και τέλος το αντίστοιχο πλέγμα των σχέσεων Ρωσίας – Τουρκίας.

Σε ότι αφορά στις σχέσεις της Ρωσίας με τη Δύση, μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, έχουν διέλθει ποικίλες διακυμάνσεις. Παρά την αρχική αισιόδοξη προσέγγιση, χαρακτηρίζονται από αντιπαλότητα και αντιθέσεις. Όμως, Ρωσία και Δύση, συχνά έχουν μια πραγματιστική προσέγγιση και συνεργάζονται για την αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων.

Σε ότι αφορά στην οικονομική διάσταση των διεθνών σχέσεων της Ρωσίας, η Ευρωπαϊκή Ένωση είναι διαχρονικά ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της. Αν και μετά το 2015, οι σχέσεις αυτές σημείωσαν κάμψη, οι οικονομικές σχέσεις της με την Κίνα, έχουν αποκτήσει ιδιαίτερη δυναμική, εξισορροπώντας, κατά κάποιο τρόπο, την πτώση αυτή. Η σημασία της Ελλάδας ως εμπορικού εταίρου, της Ρωσίας, είναι χαμηλή, σταθερά σε βάθος χρόνου.

Σε ότι αφορά στο πλέγμα των ελληνορωσικών προσεγγίσεων, απόπειρες διμερούς ενεργειακής συνεργασίας συνάντησαν προσκόμματα που προέβαλε η Ευρωπαϊκή Ένωση. Παράλληλα, για την Ελλάδα, η Ρωσία αποτέλεσε έναν εν δυνάμει εξισορροπητικό παράγοντα αρχικά για την εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής, και κατόπιν, ως μέσον πίεσης των δανειστών. Από την άλλη πλευρά, για τη Ρωσία, η Ελλάδα αποτελούσε μια δυνητική «παραφωνία» εντός του ΝΑΤΟ ή και της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ωστόσο, τα όρια της συνεργασίας Ελλάδας – Ρωσίας, τελικώς παρέμειναν στα όρια των σχέσεων Δύσης – Ρωσίας.

Αντιθέτως, παρά τις όποιες διαφορές και δυσκολίες οι σχέσεις Ρωσίας και Τουρκίας, έχουν αναπτύξει μια ιδιαίτερη δυναμική στη συνεργασία τους, έξω από το πλαίσιο των σχέσεων με τη Δύση. Αν και η συνεργασία αυτή, δεν μπορεί να χαρακτηριστεί, τουλάχιστο προς το παρόν, ως στρατηγική συμμαχία, η Ρωσία είναι διπλά κερδισμένη από το πλαίσιο αυτό της συνεργασίας της με την Τουρκία. Αφενός, έστω και με συμβιβασμούς, ικανοποιούνται τα συμφέροντά της, αφετέρου διεμβολίζει τη συνοχή του ΝΑΤΟ.

Παράλληλα, το μέγεθος και η δυναμική των ρωσοτουρκικών οικονομικών σχέσεων, είναι πολλαπλάσια των αντίστοιχων ελληνορωσικών.

Συμπερασματικά, ενώ τα όρια της συνεργασίας Ελλάδας – Ρωσίας, βρίσκονται στα όρια των σχέσεων Δύσης – Ρωσίας, οι σχέσεις Τουρκίας – Ρωσίας έχουν μεγαλύτερη δυναμική, επιτρέποντας στη Ρωσία να πετύχει τους στρατηγικούς της σκοπούς, κάτι το οποίο δεν μπορεί να πετύχει μέσα από τις σχέσεις της με την Ελλάδα. Ως εκ τούτου, ο δυνητικός ρόλος της Ρωσίας, ως προς την εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής επ' ωφελεία της Ελλάδας, θα πρέπει να εκτιμηθεί ως χαμηλής δυναμικής προοπτική. Αντιθέτως, η διατήρηση των ελληνοτουρκικών διαφορών μάλλον συμφέρει τη Ρωσία, στη λογική της διάβρωσης της συνοχής της Βόρειοατλαντικής Συμμαχίας και της ανάδειξης της αδυναμίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης να υπερασπιστεί την ασφάλεια ενός κράτους - μέλους της.

Πώς μπορεί λοιπόν να κινηθεί η χώρα μας, στο πλαίσιο των δεδομένων που υπάρχουν στις σχέσεις της με τη Ρωσία, προκειμένου να εξασφαλίσει το μέγιστο δυνατό εθνικό όφελος, στα φλέγοντα ζητήματα;

Καταρχάς, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η Ελλάδα και η Ρωσία έχουν ισχυρούς πολιτιστικούς, πολιτισμικούς και θρησκευτικούς δεσμούς οι οποίοι πρέπει να συντηρούνται και να ενισχύονται με τη δέουσα προσοχή, ώστε να αποτραπεί τυχόν απόπειρα πολιτικής εκμετάλλευσης.

Στο οικονομικό πεδίο, υπάρχει αρκετό περιθώριο βελτίωσης των διμερών οικονομικών δραστηριοτήτων, ενώ η συμμετοχή της Ελλάδας στα ρωσικά ενεργειακά σχέδια, παρά τις όποιες αντιρρήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δεν θα πρέπει να βγουν από την ημερησία διάταξη της ελληνικής πολιτικής, αλλά να επιδιώκεται η συμμετοχή της χώρας μας, ευκαιρίας δοθείσης. Αυτό δεν πρέπει να μεταφράζεται, ως αναζήτηση δυνητικού εξισορροπητικού παράγοντα στις όποιες διαφορές έχει η Ελλάδα με τους εταίρους της, εντός των δυτικών θεσμών.

Αντίστοιχα, η Ελλάδα δεν πρέπει να προσβλέπει σε ρωσική στήριξη, ειδικά στις προκλήσεις που δημιουργεί ο τουρκικός αναθεωρητισμός. Παράλληλα, πρέπει να επιδιώκεται η αναβάθμιση της θέσης της Ελλάδας μέσα στο ΝΑΤΟ. Βεβαίως, αυτό δεν σημαίνει και ρήξη των ελληνορωσικών σχέσεων. Παρότι υπάρχει σαφές όριο στις διμερείς σχέσεις, υπάρχουν ταυτόχρονα σημαντικά θέματα στα οποία οι δύο χώρες έχουν χώρο προσέγγισης.

Στην παρούσα ιστορική περίοδο, οι σχέσεις με τη Ρωσία δεν βρίσκονται σε θετική συγκυρία για τα φλέγοντα εθνικά ζητήματα της Ελλάδας. Σε κάθε περίπτωση, η διατήρηση καλής επικοινωνίας με τη Μόσχα, δεν αποκλείεται κάποια στιγμή στο μέλλον να αποδειχθεί αμοιβαία επωφελής. Ο ρους της ιστορίας κυλά και οι καμπές του είναι πολλές και συχνά απότομες. Πρέπει να είμαστε έτοιμοι να εκμεταλλευτούμε την κάθε ευκαιρία. Ποτέ δεν ξέρουμε πότε θα βρεθούμε μπροστά στην επόμενη καμπή της ιστορίας.

Λέξεις – κλειδιά: Ελλάδα, Ρωσία, Δύση, Πολιτική, Οικονομία.

Russian policy and Greek crucial national interests

Odysseas Gkoritsas

Abstract

There is a problematic that characterizes the Greek-Russian relations. On one hand, Greeks and Russians share common historic, cultural and religious ties, which Greeks frequently invoke, when they look forward to Russian help. On the other hand, Greece is a member of Western institutions, NATO and the EU, while Russia follows its own foreign policy, which often faces Western interests. In this view, how can Russian policy influence the Greek crucial national interests?

Even though Greece faces numerous challenges, there are definitely two crucial parameters that influence all other Greek domestic and foreign policy issues: relations with Turkey and economy. Thus, in order to answer the aforementioned question, three points should be examined: relations between Russia and the West, relations between Russia and Greece as well as Turkish – Russian relations, taking into account the political and economic spectrum in all three cases.

Despite the initial optimism, relations between Russia and the West are characterized by rivalry. However, both sides frequently chose a realistic approach and cooperate in order to face common challenges. On the field of economy, relations with the European Union remain of exceptional importance for Russia.

Regarding Greek-Russian relations, despite various attempts of approach, they never exceeded the boundaries of the relevant relations between Russia and the West. Energy projects were banned by the European Commission on energy monopoly grounds. Moreover, Russia and Greece had different goals. Greece saw Russia as a counterbalance factor, while for Russia Greece was a potential “Trojan Horse” inside the Western institutions.

On the contrary, despite their differences Russia and Turkey have developed a dynamic complex of relations outside the West – Russia relations framework. Even though this cooperation is far from being characterized as a strategic partnership, both sides search ways to meet common interests and face common challenges. In addition, the level of Turkish – Russian economic relations is way ahead of the relevant level of Greek-Russian relations.

Taking into account the above, what should be the Greek policy towards Russia?

First of all, the cultural, historical and religious ties between the two peoples should not be neglected. On the contrary they should be preserved, avoiding nevertheless any political opportunism.

In addition, on the field of economy, there is enough room for further cooperation. In this regard, energy projects, in spite of European Commissions reservations should be kept on the bilateral agenda.

On the other hand, Greece should never look forward to Russian support, especially against the challenge of Turkish revisionism. However, this fact should not mean breaking ties with Russia. Even though bilateral relations are limited in the framework of the relevant relation between Russia and the West, both countries still have the aforementioned issues to address.

In this period of history, Greek-Russian relations are not favorable for the Greek interests. However, all possible ties with Russia should be kept. The “flow of History” has unpredictable changes and Greece should be ready to exploit any opportunity that might appear.

Keywords: Greece, Russia, West, Policy, Economy.

Εισαγωγή

«Ακόμα τούτην η άνοιξη τούτο το καλοκαίρι, ως να κατέβει ο Μόσκοβος να φέρει το σεφέρι, ραγιάδες, ραγιάδες!». Μέσα από τους στοίχους του κλέφτικου αυτού τραγουδιού, που ανάγεται πριν από τα Ορλωφικά, αντικατοπτρίζεται πολύ χαρακτηριστικά η προσδοκία του υπόδουλου Έλληνα για βοήθεια από την ομόδοξη Ρωσία, στον αγώνα του για την ελευθερία. Όμως, η πολυπόθητη λευτεριά δεν ήρθε τότε. Αν και η Ρωσία πέτυχε τους στρατηγικούς της σκοπούς, ο Ελληνισμός αφέθηκε αβοήθητος στην άγρια εκδίκηση των Οθωμανών.

Παρά την ατυχή κατάληξη της επανάστασης των Ορλωφικών και τις βαριές για τους Έλληνες συνέπειές της, η ελπίδα της ρωσικής βοήθειας παρέμεινε ζώσα, τόσο στην Επανάσταση του 1821, όσο και στα κατοπινά χρόνια του ελεύθερου ελληνικού κράτους. Ένα άλλωστε από τα πρώτα τρία πολιτικά κόμματα της χώρας μας ήταν το φιλορωσικό κόμμα, δείχνοντας έτσι τη βαρύτητα που έχει η Ρωσία στην πολιτική σκέψη και το συναίσθημα, σημαντικής μερίδας της ελληνικής κοινωνίας και της πολιτικής σκηνής.

Ο ρους της ιστορίας έκτοτε συνέχισε να κυλά και οι καμπές του ήταν πολλές και συχνά απότομες. Έτσι και οι σχέσεις της Ελλάδας με την Ρωσία ή αργότερα με την ΕΣΣΔ, παρουσίασαν ποικίλες δυναμικές, επηρεαζόμενες καταλυτικά από το εκάστοτε διαμορφούμενο διεθνές περιβάλλον. Σε κάθε περίπτωση, η πιο πρόσφατη σημαντική ιστορική καμπή, που επηρέασε όχι μόνο την Ελλάδα αλλά και το παγκόσμιο γίνεσθαι, ήταν αναμφισβήτητα η διάλυση της ΕΣΣΔ και η ανεξαρτητοποίηση των Σοβιετικών Δημοκρατιών. Από αυτές, η Ρωσική Ομοσπονδία (εν συντομία Ρωσία), διατήρησε δύο ισχυρά προνόμια της πάλαι κραταιάς ΕΣΣΔ, το μεγάλο πυρηνικό της οπλοστάσιο και τη θέση του μονίμου μέλους του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ, με το απορρέον δικαίωμα της αρνησικυρίας (veto).

Από την άλλη πλευρά, η Ελλάδα είναι κράτος – μέλος του NATO ήδη από το 1952, καθώς και της Ευρωπαϊκής Ένωσης από το 1981 (τότε ΕΟΚ), εντεταγμένη μάλιστα από το 2001 στη Ζώνη του Ευρώ. Δηλαδή, η Ελλάδα είναι μια χώρα που ανήκει, μπορούμε να πούμε, στον «σκληρό πυρήνα» των δυτικών θεσμών (NATO - ΕΕ).

Με βάση τα ανωτέρω, υπάρχει μια συγκεκριμένη πραγματικότητα στις σχέσεις Ελλάδας – Ρωσίας. Αν και δεν υφίσταται πλέον η διαίρεση του ψυχροπολεμικού κόσμου, η Ρωσία είναι παγκόσμια δύναμη και διαμορφώνει τη δική της πολιτική, ενώ η Ελλάδα, όπως είπαμε, ανήκει στην καρδιά των δυτικών θεσμών και ως εκ τούτου, οι επιλογές της επηρεάζονται από το δεδομένο αυτό. Σε αυτό το πλαίσιο, γεννάται ένα εύλογο ερώτημα. Ποια μπορεί να είναι η επίδραση της ρωσικής πολιτικής στα φλέγοντα εθνικά ζητήματα της Ελλάδας;

Για να απαντηθεί το ερώτημα αυτό, πρέπει πρώτα να προσδιορίσουμε τι εννοούμε με τον όρο «φλέγοντα εθνικά ζητήματα της Ελλάδας». Αν και οι προκλήσεις που αντιμετωπίζει η χώρα μας είναι ποικίλες, δύο είναι οι αποφασιστικοί καταλύτες που επηρεάζουν καίρια όλα τα ζητήματα της ελληνικής εξωτερικής και εσωτερικής πολιτικής: οι σχέσεις με την Τουρκία και η οικονομία. Μπορούμε εδώ να επισημάνουμε ότι, οι δύο αυτοί καταλύτες αλληλεπιδρούν, γεγονός που μπορεί να γίνει απόλυτα κατανοητό, αν λάβουμε υπόψη τα ποσά που επιβάλλεται να επενδυθούν στην άμυνα της χώρας μας, εξαιτίας της τουρκικής απειλής.

Οπότε, δεδομένου του στρατηγικού προσανατολισμού της χώρας μας, η εξέταση της επίδρασης της ρωσικής πολιτικής στα φλέγοντα εθνικά μας ζητήματα, πρέπει να περιλάβει τρεις άξονες:

- Τις σχέσεις Ρωσίας – Δύσης, στο πολιτικό και οικονομικό φάσμα.
- Τις πολιτικές και οικονομικές σχέσεις Ρωσίας – Ελλάδας.
- Το αντίστοιχο πλέγμα των σχέσεων Ρωσίας – Τουρκίας.

Κατά συνέπεια, με βάση αυτούς τους άξονες, θα πρέπει να αναλύσουμε τα παρακάτω:

- Τη χρονική εξέλιξη της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, σε σχέση με τη Δύση.
- Τους εμπορικούς – οικονομικούς εταίρους της Ρωσίας, σε παγκόσμιο και περιφερειακό επίπεδο.
- Το δόγμα - σκοπούς της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής.
- Τη χρονική εξέλιξη των σχέσεων Ελλάδας – Ρωσίας.
- Τη δυναμική των σχέσεων Τουρκίας – Ρωσίας.
- Τη βαρύτητα των οικονομικών σχέσεων Τουρκίας – Ρωσίας, σε αντιπαραβολή με τις αντίστοιχες Ελλάδας – Ρωσίας.

Συνθέτοντας τα επιμέρους αποτελέσματα της ανάλυσης των ανωτέρω, μπορούμε καταλήξουμε σε ανάλογα συμπεράσματα και προτάσεις.

Θα πρέπει να έχουμε υπόψη ότι, τα συμπεράσματα και οι προτάσεις της παρούσης μελέτης, ισχύουν υπό τις προϋποθέσεις, ότι:

- Η Ελλάδα παραμένει κράτος - μέλος του ΝΑΤΟ, της ΕΕ και εντός της Ζώνης του Ευρώ.
- Οι προσωπικότητες των προέδρων Πούτιν και Ερντογάν συνεχίζουν να κυριαρχούν στην πολιτική της Ρωσίας και της Τουρκίας αντίστοιχα.

Κεφάλαιο πρώτο

Η χρονική εξέλιξη της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής σε σχέση με τη Δύση

Δεδομένου του δυτικού στρατηγικού προσανατολισμού της Ελλάδας, στο κεφάλαιο αυτό θα εξετάσουμε τη χρονική εξέλιξη της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, σε σχέση με τη Δύση.

1.1 Η περίοδος 1991 – 1994

Μετά τη διάλυση της Σοβιετικής Ένωσης, η Ρωσία βρέθηκε αντιμέτωπη με μια σειρά οξυτάτων εσωτερικών προβλημάτων, με κυριότερα, τη δραματική οικονομική κατάσταση και τα μεγάλα κοινωνικά και δημογραφικά προβλήματα. Η ρωσική ηγεσία τότε, θεώρησε ότι, ο τρόπος με το οποίο η χώρα θα έβγαινε από τη δύσκολη αυτή κατάσταση, ήταν η φιλελευθεροποίηση της οικονομίας και η υιοθέτηση γενικότερα των δυτικών αξιών. Κατά συνέπεια, η Ρωσία επεδίωξε τις καλές σχέσεις με τη Δύση, προσβλέποντας στην παροχή της απαιτούμενης οικονομικής βοήθειας και τεχνογνωσίας από αυτήν.

Στο πλαίσιο αυτό, η ρωσική εξωτερική πολιτική κινήθηκε στην κατεύθυνση της σύμπλευσης με τη Δύση. Ενδεικτικό περιστατικό, ήταν η συγκαταβατική στάση της Ρωσίας, όταν ξέσπασε ο γιουγκοσλαβικός εμφύλιος πόλεμος, συμπεριλαμβανομένης και της αποδοχής επιβολής κυρώσεων από τον ΟΗΕ, εις βάρος της βαλκανικής αυτής χώρας¹.

Μπορούμε εδώ να προσθέσουμε ότι, η Ρωσία αντιλαμβανόταν τότε τη σχέση της με τη Δύση όχι απλώς ως μια σχέση συμφερόντων, αλλά και κοινών αξιών. Δηλαδή, θεωρούσε τον εαυτό της κατά κάποιον τρόπο ως δυτικό έθνος. Έτσι, ο τότε υπουργός εξωτερικών Αντρέι Κόζιρεφ, άφηνε ανοικτή την προοπτική ακόμα και ένταξης της Ρωσίας στο ΝΑΤΟ². Παρά τις αδυναμίες της, η Ρωσία συνέχιζε να αντιλαμβάνεται τον εαυτό της ως Μεγάλη Δύναμη, θεωρώντας εαυτή ως ισότιμο μέρος με τη Δύση, το οποίο θα είχε λόγο στις παγκόσμιες εξελίξεις, έστω εντός των καθοριζόμενων από τη Δύση πλαισίων.

Ωστόσο, η αδυναμία της ήταν πολύ πιο προφανής από αυτό που η Ρωσία θεωρούσε. Αυτό φάνηκε έντονα από την χλιαρή αντίδραση της Μόσχας στις περιπτώσεις των περιοχών που επεδίωξαν αμέσως μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ να αποκοπούν από τη Ρωσική Ομοσπονδία, με χαρακτηριστική περίπτωση, αυτή της Τσετσενίας, την οποία η Ρωσία προσπάθησε να θέσει υπό τον έλεγχό της, μόλις το 1994.

1.2 Η περίοδος 1994 – 2000

Από το 1994 υπήρξε αλλαγή της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας ως προς τη Δύση, στην οποία συνετέλεσαν μια σειρά εσωτερικών και εξωτερικών αιτιών:

- Η σημαντικότερη αιτία, ήταν η αποτυχία των μεταρρυθμίσεων της πρώτης περιόδου Γιέλτσιν. Οι δυτικές εμπνεύσεως προσδοκώμενες αλλαγές, όχι μόνο δεν έφεραν την αναμενόμενη ευημερία, αλλά αντίθετα, προκάλεσαν την κατάρρευση της ρωσικής οικονομίας, την πτώση της παραγωγής, την μεγάλη άνοδο της ανεργίας και του πληθωρισμού, καθώς και τη δραματική όξυνση της δημογραφικής και κοινωνικής κατάστασης. Παράλληλα, η υιοθέτηση φιλελεύθερων οικονομικών πολιτικών, έφερε αντίστοιχα και την κατάρρευση του προηγούμενου σοβιετικού μοντέλου κρατικής

¹ Tsygankov Andrei. Russia's Foreign Policy – Change and Continuity in National Identity. Rowman & Littlefield, 2006. Σελ. 57

² Hannes Adomelt. Inside or Outside? Russia's Policy Towards NATO. Norwegian Institute of International Affairs, 2006. Σελ. 4-5

προστασίας και παρέμβασης. Η δύσκολη αυτή κατάσταση είχε ως αποτέλεσμα να δοθεί η αίσθηση στη ρωσική κοινωνία ότι, είχε αφεθεί απροστάτευτη. Ήδη στα τέλη του 1993, περίπου τα 2/3 της κοινωνίας θεωρούσαν ότι, το πρόγραμμα που ακολουθήθηκε ήταν αποτέλεσμα μιας ηθελμένης επιδίωξης της Δύσης να διαλύσει τη Ρωσία³. Οι συνθήκες αυτές είχαν επίδραση και στην πολιτική σκηνή της χώρας. Η απογοήτευση αυτή των ρώσων πολιτών, εκφράστηκε πολιτικά στις βουλευτικές εκλογές του Δεκεμβρίου του 1993, στις οποίες το εθνικιστικό κόμμα του Βλαντιμίρ Ζιρινόφσκι ήρθε πρώτο, με ποσοστό 22,9%.

- Εν μέσω αυτής της πραγματικότητας, πραγματοποιήθηκε και η επέκταση του NATO, η οποία περιέλαβε αρχικά μέλη του πρώην Συμφώνου της Βαρσοβίας (Πολωνία, Τσεχία, Ουγγαρία) και σε δεύτερο χρόνο, πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες (Βαλτικές χώρες), **αγνοώντας τις όποιες ρωσικές ενστάσεις**⁴. Ομοίως, με την απόφαση του NATO για βομβαρδισμό της Γιουγκοσλαβίας το 1999, **παρά τη ρωσική αντίθετη άποψη**, έγινε προφανές ότι η Δύση δε λαμβάνει υπόψη τις ρωσικές θέσεις, σε κρίσιμα διεθνή ζητήματα.

- Η τρίτη αιτία της στροφής της ρωσικής πολιτικής οφειλόταν στη στάση των ΗΠΑ και της Τουρκίας στο θέμα της απόσχισης της Τσετσενίας. Οι ΗΠΑ, αναφέρονταν συχνά στο δικαίωμα της αυτοδιάθεσης των Τσετσένων, υποστηρίζοντας ότι, η επιθυμία τους για απόσχιση είναι αποτέλεσμα του ελλείμματος δημοκρατίας στη Ρωσία, καθώς και του ακραίου κατασταλτικού τρόπου του Κρεμλίνου, που παραβιάζει τα ανθρώπινα δικαιώματα στην περιοχή⁵. Ιδιαίτερη μνεία πρέπει να γίνει, σε ότι αφορά στην **στάση της Τουρκίας**, η παροχή υποστήριξης και ασύλου από την οποία, στους ένοπλους αποσχιστές της Τσετσενίας και του Νταγκεστάν, προκάλεσε τη ρήξη των ρωσοτουρκικών σχέσεων⁶.

Οι νατοϊκοί βομβαρδισμοί της Γιουγκοσλαβίας, σε συνδυασμό και με τη διεύρυνση του NATO, αποτελούσαν την **απόδειξη της ραγδαίας μείωσης της ισχύος της Ρωσίας**, η οποία φάνηκε αδύναμη να επιβάλει τις θέσεις της στη Δύση. Σε αυτά πρέπει να προστεθεί και η χρεωκοπία την οποία κήρυξε η Ρωσία το 1998, συνεπεία της Ασιατικής κρίσης.

Τα παραπάνω, οδήγησαν τον Γιέλτσιν σε αλλαγές στην ακολουθούμενη πολιτική. Έτσι, η απόφαση της ρωσικής ηγεσίας, για στρατιωτική επέμβαση στην Τσετσενία το 1994, σηματοδότησε μια νέα δυναμική κατεύθυνση, ως προς την προάσπιση των ρωσικών συμφερόντων⁷.

Παράλληλα, διατυπώθηκε μια νέα φιλοσοφία της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, στην οποία υπήρχαν και πάλι οι έννοιες της εξωτερικής απειλής, προερχόμενη κυρίως από τη Δύση, του εθνικού συμφέροντος, καθώς και ο όρος «Εγγύς Εξωτερικό». Προτεραιότητα για τη Μόσχα, έγινε πλέον η ισχυροποίηση της θέσης της στον πρώην σοβιετικό χώρο, στοχεύοντας στην **αποτροπή της ενίσχυσης της αμερικανικής επιρροής και κυρίως της διεύρυνσης του NATO**, στην περιοχή αυτήν⁸.

Έτσι, **στο πλαίσιο της εξισορρόπησης της αμερικανικής ισχύος, η Ρωσία επεδίωξε τη δημιουργία μιας «αντι-ηγεμονικής συμμαχίας» με τη συμμετοχή άλλων**

³ Tsygankov Andrei. Russia's Foreign Policy – Change and Continuity in National Identity. Rowman & Littlefield, 2006. Σελ. 74

⁴ Thorun Christian. Explaining Change in Russian Foreign Policy- The Role of Ideas in Post Soviet's Russia's Conduct Towards the West. Hampshire, Palgrave Macmillan, 2009. Σελ. 59.

⁵ <http://www.theguardian.com/world/2004/sep/08/usa.russia> (έγινε πρόσβαση στις 24 Φεβρουαρίου 2021)

⁶ [Chechnya fuels Russian-Turkish tension|Chechnya|The Guardian](http://www.theguardian.com/world/2004/sep/08/usa.russia) (έγινε πρόσβαση στις 24 Φεβρουαρίου 2021)

⁷ <http://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1994-05-01/lagging-partnership> (έγινε πρόσβαση στις 24 Φεβρουαρίου 2021)

⁸ Tsygankov Andrei. Russia's Foreign Policy – Change and Continuity in National Identity. Rowman & Littlefield, 2006. Σελ. 96

αναπτυσσόμενων κρατών όπως η Ινδία, η Κίνα και το Ιράν. Δεδομένης και της θέσης της στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, η Μόσχα έβλεπε πάλι τον εαυτό της ως Μεγάλη Δύναμη, η οποία έπρεπε να γίνει σεβαστή από τη διεθνή κοινότητα και ιδιαίτερα τη Δύση. Θεωρούσε ότι δικαιούται να συμμετέχει, μαζί με τις άλλες Μεγάλες Δυνάμεις, ισότιμα στη συνδιαμόρφωση ένας **πολυπολικού κόσμου**⁹. Η πολιτική αυτή της Ρωσίας επισημοποιήθηκε κατά την επίσκεψη του Γιέλτσιν στο Πεκίνο τον Απρίλιο του 1997. Στο κοινό ανακοινωθέν που εκδόθηκε, έγινε αναφορά στην επιδίωξη των δύο πλευρών για το σχηματισμό ενός πολυπολικού κόσμου¹⁰. Ωστόσο πρέπει να επισημανθεί ότι, η ρωσική εξωτερική πολιτική, στόχευε μεν στην **εξισορρόπηση** της δυτικής ισχύος, αλλά επιζητούσε, μέσα από αυτήν, τη **συνεργασία σε ισότιμη βάση** με τη Δύση **και όχι τη ρήξη**.

1.3 Η περίοδος 2000 – 2003

Την περίοδο εκείνη, υπήρξε μια σχετική βελτίωση στις σχέσεις της Ρωσίας με τη Δύση. Ως προτεραιότητα από πλευράς Μόσχας, τέθηκε πλέον η **διασφάλιση της πρόσβασης στις παγκόσμιες αγορές**¹¹. Σε αυτό το πλαίσιο, εκπονήθηκαν τότε ρωσικά σχέδια, για την **κατασκευή αγωγών μεταφοράς υδρογονανθράκων** προς τις χώρες κυρίως της Ευρώπης, αλλά και της Ασίας. Η αλλαγή αυτή στις προτεραιότητες της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής μπορεί να εξηγηθεί από τρεις παραμέτρους.

Καταρχάς, η **οικονομική κατάσταση** της Ρωσίας, όπως προαναφέρθηκε, ήταν εκ νέου άσχημη, συνεπεία της οικονομικής κρίσης του 1998¹², οξύνοντας εισέτι τα κοινωνικά προβλήματα και ιδιαίτερα το δημογραφικό. Ως εκ τούτου, η διάθεση των πλούσιων ενεργειακών της αποθεμάτων στις δυτικές αγορές, ήταν λύση για την οικονομική ανόρθωση της χώρας. Βασική προτεραιότητα δόθηκε στην προσέγγιση με την Ευρωπαϊκή Ένωση, προς την οποία η Μόσχα προσέβλεπε τόσο για την ενεργειακή συνεργασία, όσο και για την εξασφάλιση επενδύσεων και τεχνογνωσίας, που ήταν απαραίτητες για τον εκσυγχρονισμό και την ανασυγκρότηση της χώρας.

Κατόπιν, η συναίσθηση της **μειωμένης ισχύος**, ανάγκασε τη Ρωσία να συμβιβαστεί με τις επιλογές της Δύσης, αντιλαμβανόμενη ότι δεν δύναται να επιβάλει σε αυτή τις απόψεις της. Η αντιπαράθεση με τη Δύση, αφενός δε θα απέφερε κάποιο αποτέλεσμα, αφετέρου θα έχει αρνητική επίπτωση στην προσπάθεια ανασυγκρότησης της χώρας. Πέρα από αυτά, ο νέος τότε πρόεδρος Πούτιν, χρειαζόταν να κερδίσει χρόνο, ώστε να σταθεροποιήσει την εξουσία του στο εσωτερικό και να πετύχει την αποκατάσταση της εδαφικής ακεραιότητας της Ρωσικής Ομοσπονδίας, με τον δεύτερο πόλεμο της Τσετσενίας (Αύγουστος 1999 - Μάιος 2000).

Επιπρόσθετα, η **τρομοκρατική επίθεση στις ΗΠΑ το 2001** έφερε τη Ρωσία και τις ΗΠΑ κοντά, για την αντιμετώπιση της ισλαμικής τρομοκρατίας. Η Μόσχα τότε, όχι μόνο στάθηκε άμεσα στο πλευρό της αμερικανικής ηγεσίας σε ρητορικό επίπεδο, αλλά **επέτρεψε τη διέλευση μη στρατιωτικού υλικού προς το Αφγανιστάν από το έδαφός της και δεν αντέδρασε στην εγκατάσταση αμερικανικών στρατιωτικών βάσεων σε πρώην**

⁹ Mankoff Jeffrey. Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era – Reality, Illusion and Mythmaking. Palgrave Macmillan, 2009. Σελ. 201.

¹⁰ Joint Declaration on a Multipolar World and the Establishment of a New World Order

¹¹ Thorun Christian. Explaining Change in Russian Foreign Policy- The Role of Ideas in Post Soviet's Russia's Conduct Towards the West. Hampshire, Palgrave Macmillan, 2009. Σελ. 10

¹² <https://web.archive.org/web/20150131090423/http://www.cbr.ru/eng/press/JOINT.htm> (έγινε πρόσβαση στις 24 Φεβρουαρίου 2021)

σοβιετικές χώρες της Κεντρικής Ασίας, όπως το Κιργιστάν και το Ουζμπεκιστάν. Διακρίνεται έτσι, η ρεαλιστική στάση της Μόσχας, στη λογική της αντιμετώπισης του κοινού εχθρού. Από την άλλη όμως πλευρά, η Ρωσία επιδίωξε με τον τρόπο αυτό την αντίστοιχη αλλαγή της αμερικανικής στάσης για την Τσετσενία, συνδέοντας την αντιμετώπιση της διεθνούς τρομοκρατίας με την πάταξη του ισλαμικού εξτρεισμού στο εσωτερικό της. Πράγματι, **η θέση των ΗΠΑ**, επί της σκληρής αντιμετώπισης της τρομοκρατίας στο εσωτερικό της Ρωσίας, **μεταβλήθηκε** προς όφελος στις Μόσχας¹³.

1.4 Η περίοδος 2004 – 2008

Αντίθετα, η περίοδος 2004 - 2008 χαρακτηρίζεται από **σταθερή επιδείνωση** των σχέσεων Ρωσίας-Δύσης.

Σημαντικό ρόλο προς αυτήν την κατεύθυνση έπαιξε αναμφίβολα, η **αμερικανική εισβολή στο Ιράκ το 2003**. Η Ρωσία, η Γαλλία, η Γερμανία, μαζί με άλλες χώρες, αντιτάχθηκαν στα αμερικανικά σχέδια, θεωρώντας ότι η επιθετική αυτή ενέργεια των ΗΠΑ, χωρίς την έγκριση του Συμβουλίου Ασφαλείας, αποτελούσε προσπάθεια επιβολής της κυριαρχίας τους, σε μια περιοχή κρίσιμης σημασίας, έξω από το πλαίσιο του πολέμου κατά της τρομοκρατίας.

Κυριότερος όμως παράγοντας ήταν οι λεγόμενες **«Εγχρωμες Επαναστάσεις»** σε κράτη πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, δηλαδή στη Γεωργία το 2003, στην Ουκρανία το 2004 και στο Κιργιστάν το 2005. Αυτές, ήταν λαϊκές εξεγέρσεις, οι οποίες αμφισβητούσαν τα αποτελέσματα των εκλογών, που είχαν διεξήχθη εκείνα τα έτη στις χώρες αυτές και την νίκη των φιλικών προς το Κρεμλίνο υποψηφίων. Τα αποτελέσματα των εκλογών, με τον τρόπο αυτό ακυρώθηκαν και στην εξουσία ανήλθαν φιλοδυτικοί πολιτικοί. Η Μόσχα θεώρησε ότι, η Δύση και ιδιαίτερα οι ΗΠΑ, υποκινούν τις εξελίξεις αυτές, **με στόχο να αποκτήσουν τον έλεγχο στον χώρο του «Εγγύς Εξωτερικού»**¹⁴. Για τη Δύση, οι εξελίξεις αυτές ήταν αποτέλεσμα της λαϊκής απαίτησης για εκδημοκρατισμό. Για τη Μόσχα όμως, η πολιτική της Δύσης στον πρώην σοβιετικό χώρο εκλαμβάνονταν ως απειλή για τα στρατηγικά συμφέροντα της Ρωσίας, που στόχευε στη **στρατηγική περικύκλωσής της**. Η αίσθηση αυτή οξύνθηκε περαιτέρω με την πρόθεση της Γεωργίας και της Ουκρανίας να ενταχθούν στο NATO και τη στήριξη που παρείχε η Δύση σε αυτό το αίτημα.

Επιπρόσθετα, το Κρεμλίνο φοβόταν ότι, αν η Δύση κατορθώσει να ελέγξει τις πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, μέσα από την επικράτηση σε αυτές του δυτικού μοντέλου δημοκρατίας, τότε ο τελικός στόχος θα ήταν η ίδια η Ρωσία. Ως εκ τούτου, διακήρυξε ότι, **το δυτικό μοντέλο δημοκρατίας δεν είναι εφαρμόσιμο σε περιοχές με διακριτά από τη Δύση πολιτισμικά χαρακτηριστικά**. Σχετικά με αυτό, ο πρόεδρος Πούτιν δήλωνε το 2007 ότι *«το να αντιγράφουμε τυφλά ξένα μοντέλα, θα μας οδηγήσει στο να απολέσουμε την εθνική μας ταυτότητα»*¹⁵. Με αυτό, εννοούσε ότι, ενώ η Δύση υποστηρίζει ότι υπάρχει ένα ενιαίο και καθολικό μοντέλο δημοκρατίας, ο κάθε λαός έχει άλλες πολιτικές και πολιτιστικές παραδόσεις και κατανοεί, ως εκ τούτου την έννοια αυτή διαφορετικά. Έτσι, με σκοπό την αποκατάσταση του ρόλου της Ρωσίας στον χώρο του «Εγγύς Εξωτερικού», το Κρεμλίνο αντιπαρέβαλε ένα δικό του ιδεολογικό πλαίσιο. Βασικό στοιχείο του ήταν, η προστασία των

¹³ [How the West should deal with Russia - Atlantic Council](#) (έγινε πρόσβαση στις 25 Φεβρουαρίου 2021)

¹⁴ Thorun Christian. Explaining Change in Russian Foreign Policy- The Role of Ideas in Post Soviet's Russia's Conduct Towards the West. Hampshire, Palgrave Macmillan, 2009. Σελ. 31-32.

¹⁵ Thorun Christian. Explaining Change in Russian Foreign Policy- The Role of Ideas in Post Soviet's Russia's Conduct Towards the West. Hampshire, Palgrave Macmillan, 2009. Σελ. 37.

παραδοσιακών αξιών και των ιδιαίτερων πολιτιστικών και κοινωνικών χαρακτηριστικών των λαών του χώρου αυτού, τις οποίες η Ρωσία θεωρεί απειλούμενες από την επεκτατικότητα της Δύσης.

Οι λόγοι ωστόσο της πρόταξης του διαφορετικού μοντέλου δημοκρατίας και της μη εφαρμοσιμότητας των δυτικών πολιτικών προτύπων, αποσκοπούσε και στην **εσωτερική νομιμοποίηση** του συστήματος εξουσίας. Η ρωσική ηγεσία φοβόταν ότι η υπονόμηση των φιλικών προς αυτή κυβερνήσεων ορισμένων πρώην σοβιετικών κρατών, με τη βοήθεια και έξωθεν δυνάμεων, θα μπορούσε εφόσον πετύχαινε, να υπονομεύσει την εξουσία του ίδιου του Πούτιν στη Ρωσία. Δηλαδή, το Κρεμλίνο ταύτιζε την υπεράσπιση της κυριαρχίας του ρωσικού κράτους από ξένες επιβολές, με την επιβίωση του υπάρχοντος συστήματος εξουσίας.

Μπορούμε να πούμε ότι, η Ρωσία με τον τρόπο αυτό **έδωσε ιδεολογική διάσταση στην εξωτερική της πολιτική, προβάλλοντας το δικό της σύστημα αξιών απέναντι στο αντίστοιχο δυτικό**. Η ιδεολογία και οι αξίες αυτές, θα αποτελούσαν τη θεωρητική βάση πάνω στην οποία θα στηριζόταν η νέος ρόλος που επιδίωκε η Μόσχα, ως υπερασπιστή των λαών του πρώην σοβιετικού χώρου, από το Δυτικό έλεγχο.

Πέραν των ανωτέρω, την όξυνση των σχέσεων της Ρωσίας με τη Δύση επέτειναν δύο επιπλέον γεγονότα:

- Η πρόθεση των ΗΠΑ να εγκαταστήσουν **αντιπυραυλική ασπίδα**, σε χώρες της Ανατολικής Ευρώπης (Τσεχία, Πολωνία), με σκοπό, όπως υποστήριζαν, την αποτροπή ενδεχόμενης πυραυλικής επίθεσης του Ιράν στην Ευρώπη. Η Μόσχα, από την πλευρά της, θεωρούσε ότι η εγκατάσταση ενός τέτοιου συστήματος κοντά στα σύνορά της, είχε ως πραγματικό στόχο, όχι το Ιράν αλλά την εξουδετέρωση της δυνατότητας δεύτερου ρωσικού πλήγματος, σε περίπτωση που η Ρωσία δεχόταν πυρηνική επίθεση. Μια τέτοια εξέλιξη, σαφώς θα άλλαζε τις πυρηνικές στρατηγικές ισορροπίες. Ως αντίδραση, η Ρωσία ανακοίνωσε το 2007 την απόφασή της να αποχωρήσει από τη Συνθήκη για τις Συμβατικές Δυνάμεις στην Ευρώπη (CFE), η οποία είχε υπογραφεί το 1990 μεταξύ NATO και Συμφώνου της Βαρσοβίας¹⁶.

- Η πολιτική της Δύσης στο ζήτημα της αναγνώρισης της **μονομερούς ανεξαρτησίας του Κοσόβου**, στην οποία η Μόσχα, αντέδρασε σφόδρα, κάνοντας λόγο για τον αποσταθεροποιητικό ρόλο που η Δύση παίζει στα Δυτικά Βαλκάνια, αγνοώντας για μία ακόμα φορά, τις ρωσικές θέσεις στα κρίσιμα διεθνή ζητήματα¹⁷.

1.5 Η περίοδος 2008 – 2012

Την περίοδο προεδρίας Μεντβέντεφ (2008-2012) οι σχέσεις της Ρωσίας με τη Δύση ήταν σχετικά ηπιότερες. Καταρχάς, η αμερικανική αντίδραση έναντι της Ρωσίας, όταν αυτή εισέβαλε στη Γεωργία τον Αύγουστο του 2008, κινήθηκε σε ήπιους τόνους, καθώς οι ΗΠΑ είχαν ανάγκη τη ρωσική στήριξη στο Αφγανιστάν και ήταν στενά εμπεπλεγμένες στο Ιράκ. Επιπλέον, υπογράφηκε η νέα συνθήκη START το 2009. Από την άλλη πλευρά, το 2011, η Ρωσία δεν καταψήφισε στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ την απόφαση του NATO για επιβολή ζώνης απαγόρευσης πτήσεων στη Λιβύη το Μάρτιο του 2011, επιλέγοντας να απέχει.

¹⁶ <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6898690.stm> (έγινε πρόσβαση στις 25 Φεβρουαρίου 2021)

¹⁷ [How the West should deal with Russia - Atlantic Council](#) (έγινε πρόσβαση στις 25 Φεβρουαρίου 2021)

Οι τάσεις προσέγγισης μεταξύ Ρωσίας και τη Δύσης σχετίζονταν και με την συνειδητοποίηση και από τις δύο πλευρές ότι η παγκόσμια οικονομική κρίση του 2008 απαιτούσε ύφεση και συνεργασία μεταξύ τους και όχι περαιτέρω όξυνση. Παράλληλα, σημαντικό ρόλο στην ύφεση εκείνης της περιόδου είχαν οι προσωπικότητες των προέδρων Ομπάμα και Μεντβέντεφ, οι οποίοι έδωσαν βαρύτητα στην αντιμετώπιση των κοινωνικών και οικονομικών προβλημάτων των χωρών τους¹⁸.

Όμως η ύφεση της περιόδου εκείνης ήταν η κατάλληλη ρεαλιστική πολιτική για το συγκεκριμένο χρονικό διάστημα. Αφορούσε δηλαδή περισσότερο σε μια τακτικής φύσης μεταστροφή της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής, παρά σε δομική μεταβολή. Σε κάθε περίπτωση, αυτή η ύφεση δεν είχε μόνιμο χαρακτήρα καθώς τα σημεία διαφωνίας όπως η αποφασιστικότητα της Ρωσίας να προασπιστεί τα συμφέροντά της στο «Εγγύς Εξωτερικό», ακόμα και με χρήση βίας όπως φάνηκε στη Γεωργία, η επέκταση του ΝΑΤΟ, ο ρόλος Δύσης στον πρώην σοβιετικό χώρο και η αντιπυραυλική ασπίδα, παρέμειναν και οι σχέσεις Ρωσίας Δύσης οξύνθηκαν περαιτέρω, μετά την επιστροφή του Πούτιν στην προεδρία το 2012.

1.6 Η περίοδος 2012-2015

Δύο γεγονότα χαρακτηρίζουν την περίοδο εκείνη, η δημιουργία της Ευρασιατικής Ένωσης και η ουκρανική κρίση.

Η δημιουργία της Ευρασιατικής Ένωσης, αποτελεί ένα από τα πιο φιλόδοξα ρωσικά οράματα. Ουσιαστικά, το εν λόγω σχέδιο φιλοδοξούσε να συγκροτήσει τον πρώην σοβιετικό χώρο σε έναν μεγάλο υπερεθνικό **οικονομικό σχηματισμό**, τα μέλη του οποίου θα μπορούν να οργανώσουν, να διαχειριστούν και να συντονίσουν τις οικονομίες τους, σύμφωνα με δικά τους πρότυπα και χαρακτηριστικά, έξω από τις απαιτήσεις και τα πρότυπα της παγκοσμιοποίησης. Κύριο χαρακτηριστικό της Ευρασιατικής Ένωσης, είναι η επιδίωξη μεγαλύτερου βαθμού κρατικής παρέμβασης και συντονισμού, σε σχέση με το φιλελεύθερο οικονομικό σύστημα της Δύσης. Αποτελεί δηλαδή μια «εθνική» μορφή καπιταλισμού, με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά. Παρά τις διαφορές τους, η Ευρασιατική Ένωση θα επιδίωκε τις επαφές με το κυρίαρχο παγκόσμιο οικονομικό σύστημα, αποφεύγοντας όμως να αποτελεί μέρος του¹⁹. Η πρωτοβουλία αυτή, προχωρεί πέραν της οικονομικής διάστασης²⁰:

- Σε ότι αφορά στη **γεωπολιτική διάσταση**, για τη ρωσική εξωτερική πολιτική ήταν ζητούμενο ο έλεγχος του «Εγγύς Εξωτερικού» και η αποτροπή δυτικής διείσδυσης σε αυτό, κάτι που όπως είδαμε προηγουμένως, εκλαμβάνεται από τη Ρωσία ως απειλή για την ασφάλειά της. Παράλληλα, το σχέδιο αυτό, επιδίωκε την ευρύτερη πολιτική και οικονομική συνεργασία με άλλες δυνάμεις, κυρίως με τις χώρες BRICS, αφενός με σκοπό τη δημιουργία αντίβαρου στον αμερικανοκεντρικό μονοπολικό κόσμο, αφετέρου για την ενίσχυση οικονομικής συνεργασίας, σε παγκόσμια κλίμακα και την μείωση της εξάρτησης από τη Δύση²¹.

- Επιπλέον, όπως προαναφέρθηκε, υπήρχε και η **πολιτιστική - ιδεολογική** διάσταση, που αφορά στη διατήρηση και προστασία της ιδιαίτερης πολιτιστικής ταυτότητας

¹⁸ https://carnegieendowment.org/files/ukraine_great_power_rivalry2014.pdf (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

¹⁹ https://valdaiclub.com/russia_and_the_world/66605.html (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

²⁰ <https://eng.kremlin.ru/newsd/66607.html> (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

²¹ https://valdaiclub.com/russia_and_the_world/66605.html (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

της Ρωσίας και των υπολοίπων λαών του πρώην σοβιετικού χώρου, από τη δυτική αλλοτρίωση.

Πέρα από αυτά, οι σχέσεις της Ρωσίας με τη Δύση βρέθηκαν σε **μεγάλη ρήξη** κατά την ουκρανική κρίση, που ξέσπασε μετά την ανατροπή του τότε ουκρανού προέδρου Γιανουκόβιτς και τη διαδοχή του από φιλοδυτική κυβέρνηση, όταν ο τελευταίος, το Νοέμβριο του 2013 ακύρωσε τις διαδικασίες προετοιμασίας σύνδεσης της χώρας του με την Ευρωπαϊκή Ένωση. Η δυναμική αντίδραση της Μόσχας με τη μονομερή προσάρτηση της Κριμαίας και την παροχή στήριξης στα αποσχιστικά κινήματα των ανατολικών περιοχών μπορεί να εξηγηθεί από²²:

- Την αποφασιστικότητά της να αποτρέψει ενδεχόμενη ένταξη της Ουκρανίας στους ευρωατλαντικούς θεσμούς, εκλαμβάνοντας ως απειλή την περαιτέρω επέκταση του NATO, στο *μαλακό της υπογάστριο*.
- Το γεγονός ότι, ένταξη της Ουκρανίας στους ευρωατλαντικούς θεσμούς θα αποτελούσε αρνητική εξέλιξη για την επιτυχία των σχεδίων Ευρασιατικής Ένωσης.
- Την ανησυχία της Ρωσίας ότι, η επικράτηση φιλοδυτικής κυβέρνησης στην Ουκρανία, θα δημιουργήσει «κακό προηγούμενο» για την ίδια τη Ρωσία, λαμβανομένων ιδιαίτερος υπόψη και της πολιτιστικής και θρησκευτικής συγγενείας των δύο λαών.

Η στάση αυτή της Ρωσίας είχε ως αποτέλεσμα την επιβολή κυρώσεων εκ μέρους των ΗΠΑ, της Ευρωπαϊκής Ένωσης και άλλων δυτικών χωρών, το Φεβρουάριο του 2014. Οι κυρώσεις αυτές, προκάλεσαν την υποτίμηση του ρουβλίου και την κρίση της ρώσικης οικονομίας, η οποία κράτησε μέχρι το 2017²³ και είχε παράλληλα, κοινωνικές και δημογραφικές συνέπειες.

1.7 Η περίοδος 2015-2021

- **Η περίοδος διοίκησης Τραμπ στις ΗΠΑ**

Παρά την όξυνση στις σχέσεις Δύσης – Ρωσίας, την περίοδο της διοίκησης Τραμπ στις ΗΠΑ, υπήρξε μια ιδιότυπη ύφεση. Σε καμία περίπτωση, η άτυπη αυτή ύφεση δεν είχε το χαρακτήρα στρατηγικής επιλογής. Περισσότερο θα πρέπει να αποδοθεί στην προσωπικότητα του τέως αμερικανού προέδρου και αποτελούσε μάλλον απορρέουσα κατάσταση της γεωπολιτικής του αντίληψης, παρά σε κεντρική πολιτική επιλογή. Συγκεκριμένα, παρά την προσπάθεια του Τραμπ να διαβεβαιώσει ότι ουδείς πρόεδρος ήταν σκληρότερος προς τη Μόσχα, **οι γεωπολιτικές επιλογές του** στη Μέση Ανατολή, κυρίως στη Συρία, καθώς και στην Ευρώπη, συχνά ήταν **κοντά στις Ρωσικές επιδιώξεις**. Σταθερά υποτιμούσε το NATO και επέβαλε κυρώσεις στη Ρωσία κατόπιν πιέσεων του Κογκρέσου και των συμμάχων²⁴. Ωστόσο, πριν την παράδοση της διοίκησης, το Δεκέμβριο του 2020, ενώ είχε χάσει στις προεδρικές εκλογές, ο απερχόμενος πρόεδρος, κατηγόρησε τη Ρωσία για μαζική

²² [It's Time to Rethink Russia's Foreign Policy Strategy - Carnegie Moscow Center - Carnegie Endowment for International Peace](#) (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

²³ https://carnegieendowment.org/files/russia_crisis.pdf (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

²⁴ [Four years on, Donald Trump's relationship with Russia is becoming even more of an impenetrable riddle. - CNN](#) (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

κυβερνοεπίθεση εις βάρος εταιριών και κυβερνητικών οργανισμών, χωρίς προς το παρόν (Μάρτιος 2021), να έχει κάτι τέτοιο αποδειχθεί²⁵.

Εδώ όμως, πρέπει να τονισθεί ότι, παρά τις όποιες ιδιαιτερότητες που είχε η εξωτερική πολιτική Τραμπ, κυρίως ένεκα της προσωπικότητάς του, είχε σαφώς διατυπώσει ότι, την κύρια απειλή και γεωπολιτικό αντίπαλο των ΗΠΑ, **αποτελούσε η Κίνα και όχι η Ρωσία**, στρέφοντας κατά συνέπεια στην **Απω Ανατολή** την κύρια προσπάθεια της αμερικανικής εξωτερικής πολιτικής²⁶.

- **Η διοίκηση Μπάιντεν**

Ο αμερικανός πρόεδρος Μπάιντεν, ο οποίος ανέλαβε τα καθήκοντά του τον Ιανουάριο του 2021, έχει δηλώσει ότι **θα επιδιώξει την ενίσχυση της συνοχής του NATO και την τήρηση σκληρής γραμμής εναντίον της Ρωσίας**. Ωστόσο, οι δύο χώρες, παρά τις διαφορές τους, προχώρησαν στις αρχές Φεβρουαρίου 2021, στην ανανέωση της συνθήκης περιορισμού στρατηγικών πυρηνικών όπλων (New START), την οποία δεν είχε ανανεώσει ο Τραμπ²⁷.

Με τη αμερικανική διοίκηση, Μπάιντεν οι σχέσεις Δύσης – Ρωσίας αναμένεται να είναι δύσκολες. Κύριο σημείο προστριβής παραμένει η διεύρυνση του NATO και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο «Εγγύς Εξωτερικό» και **ιδιαιτέρως σε ότι αφορά στην Ουκρανία**. Σε κάθε όμως περίπτωση, **η εξομάλυνση ή επιδείνωση, των σχέσεων της Ρωσίας με τη Δύση, θα εξαρτηθεί και από τις ευρύτερες παγκόσμιες δυναμικές, όπως την άνοδο της Κίνας**. Επί του συγκεκριμένου, έχει σημασία να γίνει μνεία στην συμφωνία AUKUS (Australia- UK -USA), η οποία ανακοινώθηκε το Σεπτέμβριο 2021 μεταξύ των τριών αυτών χωρών και έχει σκοπό την **αναχαίτιση της κινεζικής επιρροής** στον Ειρηνικό²⁸. Με βάση την εξέλιξη αυτή, θα μπορούσαμε να υποθέσουμε ότι η Ρωσία έχει δύο ευκαιρίες. Αφενός δύναται να προσεγγίσει την Κίνα σε ένα αντιδυτικό μέτωπο, αφετέρου, εφόσον οι σχέσεις της Κίνας με τη Δύση οξυνθούν εισέτι, ενδεχομένως να παρουσιαστεί για τη Ρωσία η ευκαιρία να αμβλύνει τις σχέσεις της με τη Δύση και να απομακρυνθεί, έναντι ανταλλαγμάτων ασφαλώς από το Πεκίνο.

1.8 Διαπιστώσεις – συμπεράσματα πρώτου κεφαλαίου

Μέσα από την ανωτέρω εξιστόρηση, γίνεται σαφές ότι, μετά τη διάλυση της ΕΣΣΔ, παρά την αρχική αισιόδοξη προσέγγιση, οι σχέσεις της Ρωσίας με τη Δύση, **χαρακτηρίζονται από αντιπαλότητα και αντιθέσεις**. Για τη Ρωσία, το **NATO και ευρύτερα η Δύση, εκλαμβάνεται ως απειλή**, διότι η επέκταση της Συμμαχίας στον πρώην σοβιετικό χώρο, θα της αποστερήσει τη δυνατότητα ελέγχου της ζωτικής σημασίας για αυτήν περιοχής. Παράλληλα, η Ρωσία θεωρεί την **προαγωγή του δυτικού μοντέλου δημοκρατίας** στις πρώην σοβιετικές χώρες, ως έμμεση προσπάθεια αρχικά **περικύκλωσης της χώρας από τη Δύση και κατόπιν ελέγχου** της ίδιας της Ρωσίας. Από την άλλη όμως πλευρά, Ρωσία και Δύση, συχνά έχουν μια πραγματιστική προσέγγιση και **συνεργάζονται για την αντιμετώπιση κοινών προβλημάτων**. Επιπρόσθετα, παρά τις όποιες πολιτικές

²⁵ [Cyberattack: Trump downplays massive cyber hack on government after Pompeo links attack to Russia - CNNPolitics](#) (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

²⁶ <https://www.reuters.com/article/us-usa-china-idUSKBN2762Z4> (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

²⁷ <https://www.reuters.com/article/us-russia-usa-biden-idUSKBN2A42QZ> (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

²⁸ <https://www.bbc.com/news/world-58564837> (έγινε πρόσβαση στις 16 Δεκεμβρίου 2021)

διαφορές, η Ρωσία επιδιώκει ειδικά με την ΕΕ, την οικονομική συνεργασία. Σε κάθε περίπτωση, οι σχέσεις Ρωσίας – Δύσης, **υπόκειται σε ευρύτερες παγκόσμιες δυναμικές.**

Κεφάλαιο δεύτερο

Οι οικονομικές - εμπορικές σχέσεις της Ρωσίας

Στο προηγούμενο κεφάλαιο, επισημάνθηκε ότι πέραν της γεωπολιτικής, η ρωσική εξωτερική πολιτική έδωσε έμφαση και στην οικονομική διάσταση των διεθνών σχέσεων. Για τον λόγο αυτό, έχει σημασία να εξετάσουμε τους κύριους οικονομικούς και εμπορικούς εταίρους της Ρωσίας, με έμφαση στην απορρόφηση των ρωσικών εξαγωγών, καθώς και την εξέλιξη των οικονομικών – εμπορικών σχέσεων των εταίρων αυτών με τη Ρωσία, μέσα στην πάροδο του χρόνου. Παράλληλα, θα δούμε και την αντίστοιχη εξέλιξη των ελληνορωσικών οικονομικών σχέσεων, προκειμένου να διαπιστώσουμε τη βαρύτητα της χώρας μας ως οικονομικού εταίρου της Ρωσίας.

2.1 Οι χρονικοί σταθμοί της ρωσικής οικονομίας

Οι χρονικοί σταθμοί οι οποίοι έχουν ιδιαίτερη βαρύτητα είναι τα έτη²⁹:

- **2000**, οπότε ο Πούτιν γίνεται Πρόεδρος της Ρωσίας
- **2008**, όταν ξεσπά η παγκόσμια οικονομική κρίση.
- **2015**, λόγω των κυρώσεων που επιβλήθηκαν στη Ρωσία από τη Δύση, μετά το ξέσπασμα της ουκρανικής κρίσης και προκάλεσαν την ύφεση της οικονομίας της χώρας.
- **2017**, όταν διαφάνηκε η ανάκαμψη της ρωσικής οικονομίας.
- **2019**, όταν ξεπεράστηκε η κρίση στη ρωσική οικονομία.

Στο πλαίσιο αυτό, τα δεδομένα έχουν ως εξής:

• Το **2000**³⁰, τα συνολικά κέρδη από τις ρωσικές εξαγωγές ήταν **\$101 δισεκατομμύρια**. Από αυτό το ποσό, τα κέρδη από τις ρωσικές εξαγωγές στην ΕΕ ήταν **\$65,9 δισεκατομμύρια**, δηλαδή το **65,24%** του συνολικού κέρδους. Εντός ΕΕ, οι τρεις μεγαλύτεροι καταναλωτές ήταν η **Γερμανία** που απορρόφησε το **6,79%** των εξαγομένων ρωσικών προϊόντων, η **Ιταλία** το **5,17%** και το **Ηνωμένο Βασίλειο** το **4,61%**. Αντίστοιχα, η **Κίνα** απορρόφησε το **4,52%** των εξαγομένων ρωσικών προϊόντων και οι **ΗΠΑ** το **6,2%**.

• Το **2008**³¹, τα συνολικά κέρδη από τις ρωσικές εξαγωγές ήταν **\$432 δισεκατομμύρια**. Από αυτό το ποσό, τα κέρδη από τις ρωσικές εξαγωγές στην ΕΕ ήταν **\$294 δισεκατομμύρια**, δηλαδή το **68,05%** του συνολικού κέρδους. Εντός ΕΕ, οι τρεις μεγαλύτεροι καταναλωτές ήταν η **Ολλανδία** που απορρόφησε το **12,3%** των εξαγομένων ρωσικών προϊόντων, η **Ιταλία** το **6,54%** και η **Γερμανία** το **5,18%**. Αντίστοιχα, η **Κίνα** απορρόφησε το **4,83%** των εξαγομένων ρωσικών προϊόντων και οι **ΗΠΑ** το **3,59%**.

²⁹ <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2017/05/23/russian-economy-moves-to-recovery-from-recession-says-the-world-bank> (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

³⁰ [Russia \(RUS\) Exports, Imports, and Trade Partners | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#) (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

³¹ [Russia \(RUS\) Exports, Imports, and Trade Partners | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#) (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

- Το 2015³², τα συνολικά κέρδη από τις ρωσικές εξαγωγές ήταν \$326 δισεκατομμύρια. Από αυτό το ποσό, τα κέρδη από τις ρωσικές εξαγωγές στην ΕΕ ήταν \$182 δισεκατομμύρια, δηλαδή το 55,82% του συνολικού κέρδους. Εντός ΕΕ, οι τρεις μεγαλύτεροι καταναλωτές ήταν η Ολλανδία που απορρόφησε το 12% των εξαγομένων ρωσικών προϊόντων, η Ιταλία το 6,59% και η Γερμανία το 5,16%. Αντίστοιχα, η Κίνα απορρόφησε το 9,56% των εξαγομένων ρωσικών προϊόντων και οι ΗΠΑ το 3,25%.

- Το 2017³³, τα συνολικά κέρδη από τις ρωσικές εξαγωγές ήταν \$359 δισεκατομμύρια. Από αυτό το ποσό, τα κέρδη από τις ρωσικές εξαγωγές στην ΕΕ ήταν \$188 δισεκατομμύρια, δηλαδή το 52,36% του συνολικού κέρδους. Εντός ΕΕ, οι τρεις μεγαλύτεροι καταναλωτές ήταν η Ολλανδία που απορρόφησε το 10,1% των εξαγομένων ρωσικών προϊόντων, η Γερμανία το 4,89% και η Ιταλία το 4,22%. Αντίστοιχα, η Κίνα απορρόφησε το 11,7% των εξαγομένων ρωσικών προϊόντων και οι ΗΠΑ το 3,55%.

- Το 2019³⁴, τα συνολικά κέρδη από τις ρωσικές εξαγωγές ήταν \$407 δισεκατομμύρια. Τα αντίστοιχα συνολικά κέρδη από τις ρωσικές εξαγωγές στην ΕΕ ήταν \$210 δισεκατομμύρια, δηλαδή το 51,59% του συνολικού κέρδους. Εντός ΕΕ, οι τρεις μεγαλύτεροι καταναλωτές ήταν όπως ανωτέρω η Ολλανδία που απορρόφησε το 10,3% των εξαγομένων ρωσικών προϊόντων, η Γερμανία το 4,65% και η Ιταλία το 4,1%. Αντίστοιχα, η Κίνα απορρόφησε το 14,3% των εξαγομένων ρωσικών προϊόντων και οι ΗΠΑ το 3,55%.

2.2 Ρωσικές εξαγωγές στη Ελλάδα

Τα αντίστοιχα ποσοστά απορρόφησης του συνόλου των ρωσικών εξαγωγών από την Ελλάδα ήταν³⁵:

- 2000: 1,01%
- 2008: 1,1%
- 2015: 0,83%
- 2017: 0,96%
- 2019: 1%.

2.3 Διαπιστώσεις – συμπεράσματα δευτέρου κεφαλαίου

Με βάση τα ανωτέρω, μπορούν να εξαχθούν τα εξής συμπεράσματα:

- Η ΕΕ είναι διαχρονικά ο μεγαλύτερος εμπορικός εταίρος της Ρωσίας, που απορροφά πλέον του 50% των εξαγωγών της. Μετά το 2015, οι σχέσεις αυτές σημείωσαν κάμψη, της τάξης άνω του 10%.

³² [Russia \(RUS\) Exports, Imports, and Trade Partners | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#) (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

³³ [Russia \(RUS\) Exports, Imports, and Trade Partners | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#) (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

³⁴ [Russia \(RUS\) Exports, Imports, and Trade Partners | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#) (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

³⁵ <https://oec.world/en/profile/country/grc> (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

- Εντός της ΕΕ, οι τρεις μεγαλύτεροι εταίροι είναι η Ολλανδία, η Γερμανία και η Ιταλία.

Κεφάλαιο τρίτο

Το δόγμα και οι σκοποί της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής

Στα προηγούμενα κεφάλαια, αναλύθηκε η χρονική εξέλιξη της διαμόρφωσης της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής και των οικονομικών δεσμών της Ρωσίας. Αυτό όμως που έχει σημασία είναι να δούμε, πώς αποτυπώνεται η πραγματικότητα αυτή στο **Δόγμα Εξωτερικής Πολιτικής**, το οποίο εγκρίθηκε από τον πρόεδρο Πούτιν, στις **30 Νοεμβρίου 2016** και είναι ακόμη σε ισχύ.

3.1 Κύριοι στόχοι της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής

Σύμφωνα με το Δόγμα αυτό, οι κύριοι στόχοι της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής είναι³⁶:

- Να εξασφαλίσει την εθνική ασφάλεια, εθνική κυριαρχία και εδαφική ακεραιότητα της Ρωσίας.
- Να δημιουργήσει ένα ευνοϊκό εξωτερικό περιβάλλον, το οποίο θα επιτρέψει στην οικονομία της Ρωσίας να αναπτυχθεί σταθερά και να γίνει πιο ανταγωνιστική, εξασφαλίζοντας υψηλότερα επίπεδα διαβίωσης και καλύτερη ποιότητα ζωής στον πληθυσμό της χώρας.
- Να σταθεροποιήσει τη θέση της Ρωσικής Ομοσπονδίας ως κέντρο επιρροής στον σύγχρονο κόσμο.
- Να ενισχύσει τη θέση της Ρωσίας στις παγκόσμιες οικονομικές σχέσεις και να αποτρέψει οποιαδήποτε διάκριση εις βάρος των ρωσικών αγαθών, υπηρεσιών και επενδύσεων, χρησιμοποιώντας κάθε επιλογή που είναι αποδεκτή από τους διεθνείς και περιφερειακούς οικονομικούς και χρηματοπιστωτικούς οργανισμούς.
- Να προάγει περαιτέρω τις προσπάθειες ενίσχυσης της διεθνούς ειρήνης και να εξασφαλίσει την παγκόσμια ασφάλεια και σταθερότητα, με την προοπτική της εγκαθίδρυσης ενός δίκαιου και δημοκρατικού διεθνούς συστήματος, το οποίο θα αντιμετωπίζει τα διεθνή θέματα στη βάση μιας συλλογικής διαδικασίας λήψης απόφασης και του διεθνούς δικαίου, σύμφωνα με τις προβλέψεις του Χάρτη των Ηνωμένων Εθνών, καθώς και στη βάση της ισότιμης σχέσης μεταξύ των κρατών, με κεντρικό και συντονιστικό ρόλο του Οργανισμού Ηνωμένων Εθνών, ως του πρωτεύοντος οργανισμού, αρμόδιου για τη ρύθμιση των διεθνών σχέσεων.
- Να επιδιώξει σχέσεις καλής γειτονίας με τις όμορες χώρες, βοηθώντας αυτές να εξαλείψουν τις υπάρχουσες και να προλάβουν την εμφάνιση, νέων εστιών έντασης και διαμάχης στην επικράτειά τους.
- Να προάγει, μέσα σε διμερή και πολυμερή διεθνή πλαίσια, αμοιβαία επωφελείς και ισότιμες συνεργασίες με ξένες χώρες, διακρατικούς παράγοντες και διεθνείς οργανισμούς, καθοδηγούμενοι από τις αρχές της ανεξαρτησίας, εθνικής κυριαρχίας, πραγματισμού, διαφάνειας, πολύπλευρης προσέγγισης και με τη δέσμευση να στηρίζει τις εθνικές προτεραιότητες σε μια μη συγκρουσιακή βάση.

³⁶ The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. Foreign Policy Concept Of The Russian Federation. 30 November 2016. Παρ. 3

- Να προάγει διεθνώς τον ρωσικό πολιτισμό, γλώσσα και κουλτούρα και να διαδώσει παγκοσμίως τα ρωσικά πολιτιστικά επιτεύγματα και ιστορική κληρονομιά.

3.2 Επιμέρους τομείς της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής

Πέραν των γενικών ανωτέρω γενικών προβλέψεων, στο εν λόγω Δόγμα γίνεται **ανάλυση επιμέρους τομέων** και συγκεκριμένα:

- Σε ότι αφορά **στη σχέση του σύγχρονου κόσμου και της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής**³⁷, επισημαίνεται ότι:

Ο κόσμος διέρχεται θεμελιώδεις αλλαγές που σχετίζονται με την ανάδυση ενός πολύ-πολικού διεθνούς συστήματος. Η δομή των διεθνών σχέσεων γίνεται όλο και πιο πολύπλοκη. Η παγκοσμιοποίηση έχει οδηγήσει στο σχηματισμό νέων κέντρων οικονομικής και πολιτικής ισχύος. Η **παγκόσμια ισχύς** και δυναμική ανάπτυξης γίνεται όλο και πιο αποκεντρωμένη και **μετατοπίζεται προς την περιοχή της Άπω Ασίας - Ειρηνικού Ωκεανού**, διαβρώνοντας την παγκόσμια οικονομική και πολιτική κυριαρχία των παραδοσιακών δυτικών δυνάμεων. Η πολιτιστική και πολιτισμική διαφοροποίηση του κόσμου και η ύπαρξη πολλαπλών προτύπων ανάπτυξης είναι πιο ξεκάθαρη από ποτέ.

Επιπρόσθετα των παραδοσιακών μεθόδων διπλωματίας, η «**ήπια ισχύς**» έχει γίνει ένα αναπόσπαστο τμήμα της προσπάθειας να επιτευχθούν οι αντικειμενικοί σκοποί της εξωτερικής πολιτικής. Αυτό, κυρίως περιλαμβάνει εργαλεία που προσφέρει η κοινωνία των πολιτών, καθώς και διάφορες μεθόδους και τεχνολογίες, από την πληροφορία και την επικοινωνία, στον ανθρωπισμό και άλλα εργαλεία.

- Επί του τρόπου με τον οποίο **η Ρωσία θα συμβάλει στη διαμόρφωση ενός δίκαιου και σταθερού κόσμου**³⁸, τα κύρια σημεία είναι:

Τα Ηνωμένα Έθνη πρέπει να διατηρήσουν τον κεντρικό ρόλο στη ρύθμιση των διεθνών σχέσεων τον 21^ο αιώνα.

Η Ρωσία δίνει ιδιαίτερη βαρύτητα **στη συνεργασία των μεγάλων κρατών**, με γνώμονα το σεβασμό στη γεωγραφική και πολιτιστική εκπροσώπηση, αλλά και τον σεβασμό στον κεντρικό ρόλο των Ηνωμένων Εθνών.

- Τέλος, εξειδικεύει τις **περιφερειακές προτεραιότητες της Ρωσίας**³⁹:

Η Ρωσία θεωρεί ως κύριο αντικειμενικό σκοπό, την **ενίσχυση της Ευρασιατικής Ένωσης**, με σκοπό να επιταχύνει την ανάπτυξη, την τεχνολογική εξέλιξη, την ανταγωνιστικότητα και τη βελτίωση του βιοτικού επιπέδου των κατοίκων αυτής.

Συστημικά προβλήματα στην ευρωατλαντική περιοχή που έχουν συσσωρευτεί τα τελευταία εικοσιπέντε χρόνια, γίνονται προφανή στη γεωπολιτική επέκταση που επιδιώκει το NATO και η Ευρωπαϊκή Ένωση, παράλληλα με την άρνησή τους να ξεκινήσει

³⁷ The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. Foreign Policy Concept Of The Russian Federation. 30 November 2016. Παρ. 4 & 9

³⁸ Ομοίως. Παρ. 24 & 25

³⁹ Ομοίως. Παρ. 51, 61,62,63,66 , 70& 93

η εφαρμογή των πολιτικών δεσμεύσεων, που αφορούν στη δημιουργία ενός κοινού πλαισίου ευρωπαϊκής ασφάλειας και συνεργασίας. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα, τη **σοβαρή κρίση στις σχέσεις μεταξύ Ρωσίας και Δυτικών κρατών**. Η **πολιτική της περίσχεσης (containment) που έχουν υιοθετήσει οι ΗΠΑ** και οι σύμμαχοί τους εις βάρος της Ρωσίας και η πολιτική, επικοινωνιακή και άλλων μορφών πίεση που δέχεται η Ρωσία από αυτούς, υποβαθμίζει την περιφερειακή και παγκόσμια σταθερότητα, έχει αρνητικές επιπτώσεις στα μακροχρόνια συμφέροντα όλων των πλευρών και αντίκειται στην αυξημένη ανάγκη για συνεργασία και αντιμετώπιση των διεθνών προκλήσεων και απειλών του σύγχρονου κόσμου.

Η μακροχρόνια **ευρωατλαντική πολιτική της Ρωσίας** αποσκοπεί στην **οικοδόμηση ενός κοινού χώρου ειρήνης, ασφάλειας και σταθερότητας**, βασισμένη στις αρχές της αδιαίρετης ασφάλειας, της ισότιμης συνεργασίας και της αμοιβαίας εμπιστοσύνης.

Η **Ευρωπαϊκή Ένωση παραμένει ένας σημαντικός εμπορικός, οικονομικός και πολιτικός εταίρος για τη Ρωσία**. Η Ρωσική Ομοσπονδία ενδιαφέρεται για μια παραγωγική σταθερή συνεργασία με τα κράτη – μέλη της ΕΕ, βασισμένη στις αρχές της ισότητας και του αμοιβαίου σεβασμού των εκατέρωθεν συμφερόντων.

Η επιτάχυνση των **αμοιβαία επωφελών διμερών σχέσεων** με την **Ομοσπονδιακή Δημοκρατία της Γερμανίας, τη Γαλλική Δημοκρατία, την Ιταλική Δημοκρατία και το Βασίλειο της Ισπανίας**, καθώς και άλλες χώρες, έχει ουσιώδη δυναμική, σε ότι αφορά στην προαγωγή των συμφερόντων της Ρωσίας.

Η Ρωσία **θα χτίσει τις σχέσεις της με το NATO, λαμβάνοντας υπόψη το βαθμό στον οποίο η Συμμαχία είναι έτοιμη να συνάψει ισότιμη συνεργασία, αυστηρά προσηλωμένη στις αρχές και βάσεις του Διεθνούς Δικαίου**, να κάνει πραγματικά βήματα προς ένα κοινό περιβάλλον ειρήνης, ασφάλειας και σταθερότητας στην ευρωατλαντική περιοχή, βασισμένο στις αρχές της αμοιβαίας εμπιστοσύνης, της διαφάνειας και της προβλεψιμότητας, προκειμένου να επιβεβαιωθεί η συμμόρφωση όλων των μελών του NATO, με τη δέσμευση που έχουν αναλάβει στο πλαίσιο του Συμβουλίου NATO-Ρωσίας, αποφεύγοντας να εξασφαλίσουν την ασφάλεια της μια πλευράς σε βάρος της άλλης, καθώς και να τηρήσουν τις στρατιωτικές δεσμεύσεις, όπως αυτές έχουν συμφωνηθεί στην *«Ιδρυτική Πράξη των Αμοιβαίων Σχέσεων, Συνεργασίας και Ασφάλειας μεταξύ της Ρωσικής Ομοσπονδίας και της Βορειο-Ατλαντικής Συμμαχίας»*, της 27 Μαΐου 1997. Η Ρωσική Ομοσπονδία **διατηρεί την αρνητική της άποψη ως προς την επέκταση του NATO**, την εγκατάσταση δομών της Συμμαχίας κοντά στα σύνορα της Ρωσίας και τη συνεχιζόμενη στρατιωτική δραστηριότητα σε γειτονικές της Ρωσίας περιοχές, θεωρώντας αυτά ως παραβίαση της αρχής της ισότιμης και αδιαίρετης ασφάλειας, ενώ οδηγούν τόσο στην όξυνση των παλαιών γραμμών διαίρεσης στην Ευρώπη, όσο και στην εμφάνιση νέων.

Η Ρωσία **στηρίζει την ενότητα, ανεξαρτησία και εδαφική ακεραιότητα της Αραβικής Δημοκρατίας της Συρίας**, ως δημοκρατικό, κοσμικό και πλουραλιστικό κράτος.

3.3 Διαπιστώσεις - συμπεράσματα τρίτου κεφαλαίου

Συνοψίζοντας τα ανωτέρω, μπορούμε **να διαπιστώσουμε** ότι, η Ρωσία:

- Επιδιώκει να διατηρήσει το ρόλο της Μεγάλης Δύναμης παγκοσμίως, ως ισότιμου συνομιλητή και συνδιαμορφωτή της παγκόσμιας πολιτικής με τις ΗΠΑ και άλλες

Μεγάλες Δυνάμεις, όπως την Κίνα. Για τον λόγο αυτό, επιμένει στον κεντρικό ρόλο των Ηνωμένων Εθνών, στο Συμβούλιο Ασφαλείας του οποίου έχει το δικαίωμα της αρνησικυρίας.

- Στην ίδια λογική, επιδιώκει ένα πολυπολικό παγκόσμιο σύστημα, το οποίο δεν θα κυριαρχείται από την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ.
- Δίνει έμφαση στην Ρωσική πολιτισμική ιδιαιτερότητα, ως αντίβαρο στην παγκοσμιοποίηση.
- Διαπιστώνει ότι το κέντρο της παγκόσμιας πολιτικής έχει μετατοπισθεί στην Άπω Ανατολή.
- Επιδιώκει την διατήρηση ενός φιλικού προς αυτή «Εγγύς Περιβάλλοντος», στον πρώην σοβιετικό χώρο.
- Αντιλαμβάνεται το NATO και ειδικά τη διεύρυνσή του, ως απειλή για τα συμφέροντά της, στην περιοχή αυτή.
- Θεωρεί καίριας σημασίας την ανάπτυξη της οικονομίας της. Στο πλαίσιο αυτό, δίνει βαρύτητα στις οικονομικές και πολιτικές σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση και στην αποτροπή οποιασδήποτε διάκρισης εις βάρος των ρωσικών αγαθών, υπηρεσιών και επενδύσεων.
- Επιδιώκει, τη διατήρηση μιας ενιαίας και φιλικής ασφαλώς Συρίας, στην οποία άλλωστε διατηρεί βάσεις για την πρόσβαση στα «ζεστά νερά» της Μεσογείου⁴⁰.

⁴⁰ [Understanding Russia's Intervention in Syria | RAND](#) (έγινε πρόσβαση στις 24 Φεβρουαρίου 2021)

Κεφάλαιο τέταρτο

Η χρονική εξέλιξη των σχέσεων Ελλάδας – Ρωσίας

Στο παρόν κεφάλαιο, θα εξεταστεί η χρονική εξέλιξη των σχέσεων Ελλάδας – Ρωσίας, προκειμένου να δούμε πώς αυτή εντάσσεται μέσα στο ευρύτερο πλαίσιο των σχέσεων Δύσης – Ρωσίας, που αναλύθηκε στα προηγούμενα κεφάλαια.

4.1 Η περίοδος 1991 – 1995

Αμέσως μετά τη διάλυση της ΕΕΣΔ, η Ελλάδα και η Ρωσία αποκατέστησαν φιλικές σχέσεις, οι οποίες επιβεβαιώθηκαν από τις υψηλού επιπέδου επισκέψεις ρώσων πολιτικών στην Αθήνα, δηλαδή του υπουργού εξωτερικών Κόζυρεφ, του πρωθυπουργού Τσερνομίντιν, αλλά και αργότερα του ίδιου του προέδρου Γιέλτσιν. Κατά την επίσκεψη του ρώσου προέδρου το 1993, υπεγράφη η «*Συμφωνία Εταιρικής Σχέσης και Συνεργασίας*». Οι δύο πλευρές είχαν την ίδια άποψη, αναφορικά με τη διατήρηση του εδαφικού status quo στα Βαλκάνια. Παράλληλα, η Ελλάδα αναζητούσε στη Ρωσία τον εν δυνάμει σύμμαχο, με τη συνδρομή του οποίου, θα καθίστατο εφικτή η εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής και επιθετικότητας. Δεδομένης όμως της κατάστασης της Ρωσίας εκείνη την περίοδο, η Μόσχα ήταν εμφανώς αδύναμη και απρόθυμη να παίξει το ρόλο τον οποίο η Αθήνα αποζητούσε⁴¹. Αντιθέτως, υπήρξε σε κάποιο βαθμό ψύχρανση στις διμερείς σχέσεις, όταν η Ρωσία αποφάσισε να αναγνωρίσει την τότε πρώην Γιουγκοσλαβική Δημοκρατία της Μακεδονίας με το συνταγματικό της όνομα, το 1994.

4.2 Η περίοδος 1996 – 2000

Οι ελληνορωσικές σχέσεις βελτιώθηκαν εισέτι, κατά το δεύτερο μισό της δεκαετίας του '90, παρά την όξυνση των σχέσεων της Ρωσίας με τη Δύση κατά την περίοδο εκείνη, όπως αναφέρθηκε στο πρώτο κεφάλαιο.

Κύριο σημείο σύγκλισης ήταν η επιθυμία των δύο πλευρών να εξισορροπήσουν την Τουρκία. Από ρωσικής πλευράς, λόγω της στάσης που η Τουρκία κρατούσε στον πόλεμο της Τσετσενίας, παρέχοντας στήριξη στους Τσετσένους αποσχιστές, καθώς και της επιδίωξης της Τουρκίας να έχει ηγετικό ρόλο, στους τουρκόφωνους και γενικότερα στους μουσουλμάνους των πρώην σοβιετικών χωρών. Από ελληνικής πλευράς, εξ αιτίας της τουρκικής προκλητικότητας και των διεκδικήσεων της Άγκυρας στο Αιγαίο, που έγιναν ιδιαίτερα προφανείς με την κρίση των Ιμίων.

Παράλληλα, υπήρξε και στρατιωτική προσέγγιση της Ρωσίας με την Κύπρο την περίοδο εκείνη, μέσα από την προμήθεια της Κυπριακής Εθνοφρουράς με ρώσικα οπικά συστήματα, όπως άρματα T-80, τεθωρακισμένα οχήματα BMP-3 και αντιαεροπορικά συστήματα S-300. Σε ότι όμως αφορά στα τελευταία, εξαιτίας των αντιδράσεων της Τουρκίας και των ΗΠΑ, τα συστήματα αυτά δεν παρελήφθησαν από την Κυπριακή Εθνοφρουρά, αλλά τελικά εντάχθηκαν στο οπλοστάσιο της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας. Επιπρόσθετα και η Ελλάδα τότε προχώρησε στην παραγγελία ρωσικού πολεμικού υλικού. Συγκεκριμένα, παραγγέλθηκαν ρώσικα αυτοκινούμενα αντιαεροπορικά συστήματα TOR M-1, τα οποία παρελήφθησαν λίγα χρόνια αργότερα.

⁴¹ Grigoriadis Theocharis and Iordanidis Vlantis. Greek-Russian Relations I: Foreign Policy and Diplomacy, ELIAMEP No 54/2014, September 2014. Σελ. 6

Πέραν των σχέσεων με την Τουρκία, η ελληνορωσική προσέγγιση αφορούσε και στην ανάγκη διατήρησης της σταθερότητας στα Βαλκάνια, ιδιαίτερα όταν ξέσπασε η κρίση στο Κόσσοβο, διότι καμία από τις δύο πλευρές δεν επιθυμούσε νέες αλλαγές συνόρων στην ευαίσθητη αυτή περιοχή, καθώς και στην αντιμετώπιση της έξαρσης του αλβανικού εθνικισμού. Για την Ελλάδα, η έξαρση αυτή δημιουργούσε ζήτημα εθνικής ασφάλειας, δεδομένων των αναφορών σε διεκδικήσεις εντός Ελλάδας από μέρους του αλβανικού μεγαλοϊδεατισμού, ενώ για τη Ρωσία ο αλβανικός παράγοντας θεωρούνταν μέσο επέκτασης της δυτικής επιρροής στα Βαλκάνια.

4.3 Η περίοδος 2000 – 2004

Το καλό επίπεδο των ελληνορωσικών σχέσεων συνεχίστηκε και κατά την πρώτη περίοδο προεδρίας Πούτιν. Σε αυτό βοήθησε και η προσέγγιση της Ρωσίας με τη Δύση, που έλαβε τότε χώρα, όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο. Σε αυτό το πνεύμα, τον Ιούλιο του 2001 ο τότε έλληνας πρωθυπουργός επισκέφθηκε τη Μόσχα, όπου κατά την εκεί παρουσία του, επιβεβαιώθηκε η σύγκλιση των δύο πλευρών στο ζήτημα της μη αλλαγής των συνόρων στα Βαλκάνια, η σημασία της αποφυγής νέων διαχωριστικών γραμμών στην Ευρώπη, καθώς και η ανάγκη περαιτέρω ενδυνάμωσης των σχέσεων ΕΕ - Ρωσίας⁴².

Οι καλές προοπτικές των ελληνορωσικών σχέσεων φάνηκαν και στην ανταποδοτική επίσκεψη του ρώσου πρόεδρου στην Αθήνα, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Δεκέμβριο του 2001. Τότε εκφράστηκε για πρώτη φορά η πρόθεση ρωσικής συμμετοχής στο πρόγραμμα της τότε ελληνικής κυβέρνησης για τον εκσυγχρονισμό της ελληνικής οικονομίας, καθώς και η συμμετοχή της Ελλάδας στα σχέδια κατασκευής ρωσικών αγωγών μεταφοράς υδρογονανθράκων, προς την Ευρώπη⁴³, οι οποίοι φιλοδοξούσαν να ενταχθούν σε ένα ευρύτερο δίκτυο προμήθειας της Ευρωπαϊκής Ένωσης, με σκοπό την ενδυνάμωση της ευρωρωσικής ενεργειακής συνεργασίας.

Το καλό επίπεδο των ελληνορωσικών σχέσεων βοήθησε και στη βελτίωση των ευρωρωσικών σχέσεων. Δεδομένης της θέσης της Ελλάδας στην Ευρωπαϊκή Ένωση και στο NATO, αλλά και των καλών σχέσεων που διατηρούσε με τη Ρωσία, η χώρα μπόρεσε να λειτουργήσει ως διαμεσολαβητής για την περαιτέρω σύσφιξη των σχέσεων μεταξύ Ευρωπαϊκής Ένωσης και Ρωσίας. Στο πλαίσιο αυτό και στην προοπτική και της ανάληψης της προεδρίας της ΕΕ από την Ελλάδα το 2003, δημιουργήθηκε το 2002, κοινή ελληνορωσική επιτροπή που στόχο είχε την επεξεργασία και προώθηση θέσεων για την περαιτέρω συνεργασία Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ρωσίας. Έτσι, τον Μάιο του 2003 στην Σύνοδο Κορυφής Ευρωπαϊκής Ένωσης – Ρωσίας που πραγματοποιήθηκε στην Αγία Πετρούπολη, η Ρωσία και η ΕΕ δημιούργησαν τέσσερις «κοινούς χώρους», οι οποίοι βασίζονταν σε κοινές αξίες και κοινά συμφέροντα και είναι οι ακόλουθοι⁴⁴:

- Οικονομικός χώρος
- Χώρος ελευθερίας, ασφάλειας και δικαιοσύνης
- Χώρος εξωτερικής ασφάλειας

⁴² Grigoriadis Theocharis and Iordanidis Vlantis. Greek-Russian Relations I: Foreign Policy and Diplomacy, ELIAMEP No 54/2014, September 2014. Σελ. 9

⁴³ Ομοίως. Σελ. 10

⁴⁴ EU-Russia Summit, Joint Statement 9937/03 (Presse 154,) St.-Petersburg, 31 May 2003 (<http://ue.eu.int/>)

- Χώρος έρευνας, παιδείας και πολιτισμού

4.4 Η περίοδος 2004 – 2008

Την περίοδο 2004 – 2008 διατηρήθηκαν οι καλές σχέσεις της Αθήνας με τη Μόσχα, σημειώνοντας **ιδιαίτερη προσέγγιση στον ενεργειακό τομέα**, η οποία θεμελιώθηκε με την επίσκεψη του τότε έλληνα πρωθυπουργού στη Μόσχα, τον Δεκέμβριο του 2004. Σε αυτήν, ανακοινώθηκε η συμμετοχή της Ελλάδας στον αγωγό μεταφοράς φυσικού αερίου South Stream, ο οποίος αποσκοπούσε στην τροφοδοσία της ευρωπαϊκής αγοράς, μέσω διαδρομής που θα παρέκαμπτε την προβληματική για τη Μόσχα, Ουκρανία. Ο Ρώσος Πρόεδρος ανέφερε μάλιστα ότι η Ελλάδα αποτελεί τον «*πιο στενό στρατηγικό σύμμαχο εντός της Ευρωπαϊκής Ένωσης*»⁴⁵. Πέραν του αγωγού South Stream, δόθηκε επιπλέον δυναμική και στην προοπτική της υλοποίησης του αγωγού πετρελαίου Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη, μετά την τριμερή σύνοδο Ελλάδας – Βουλγαρίας – Ρωσίας, που πραγματοποιήθηκε στην Αθήνα το 2006, στην οποία συμφωνήθηκε η έναρξη της κατασκευής του αγωγού να λάβει χώρα, το έτος 2008.

Η επιδίωξη της Ελληνικής συμμετοχής στα σχέδια μεταφοράς ρωσικών υδρογονανθράκων, εξυπηρετούσε δύο σκοπούς:

- **Αφενός**, σε περίπτωση που συμμετείχε μόνο σε δυτικής εμπνεύσεως σχέδια μεταφοράς ενέργειας από την Κεντρική Ασία ή τον Καύκασο προς την Κεντρική Ευρώπη, μέσω Τουρκίας, η Ελλάδα θα ήταν βρισκόταν **εξαρτημένη σε μεγάλο βαθμό από την Τουρκία**. Πέραν αυτού, υπήρχε περίπτωση η χώρα μας να είναι η μεγάλη χαμένη σε αυτή την διεκυστίνδα, εφόσον υλοποιούνταν δυτικών συμφερόντων σχέδια αγωγών, τα οποία θα παρέκαμπταν την Ελλάδα και θα μετέφεραν στην ευρωπαϊκή αγορά φυσικό αέριο, μέσω της Τουρκίας και άλλων βαλκανικών χωρών, όπως είχε σχεδιαστεί στην περίπτωση του αγωγού Nabucco.
- **Αφετέρου**, με τη συμμετοχή της σε ρωσικών συμφερόντων ενεργειακά σχέδια για την τροφοδοσία της Ευρώπης, τα οποία θα παρέκαμπταν την Τουρκία, η Ελλάδα θα αναβαθμιζόταν σημαντικά, ως **ενεργειακός κόμβος** της Ευρωπαϊκής Ένωσης, αυξάνοντας έτσι τη γεωπολιτική της χρησιμότητα, ιδιαίτερα σε σύγκριση με την Τουρκία.

Παράλληλα όμως με την πρόθεση συμμετοχής σε ρωσικών συμφερόντων σχέδια κατασκευής αγωγών ενέργειας, η Ελλάδα επιδίωκε και τη συμμετοχή της σε σχέδια που θα διέρχονταν μέσω της Τουρκίας, όπως ο αγωγός ITGI, ώστε να εξισορροπεί τις σχέσεις της με τη Δύση, να εξασφαλίζει τη διαφοροποίηση προμηθευτών ενέργειας και να επιτυγχάνει το σκοπό της γεωπολιτικής της αναβάθμισής της ως ενεργειακού κόμβου. Πέραν αυτών, η Ελλάδα ήλπιζε ότι η κατασκευή αγωγών θα έφερνε και τη βελτίωση των σχέσεων με τα γειτονικά της κράτη, μέσα από τη συνεργασία και το κοινό όφελος. Μια τέτοια προοπτική, θα βοηθούσε στην επίλυση των όποιων διαφορών έχει με αυτά.

Η συνεργασία Ελλάδας – Ρωσίας την περίοδο εκείνη, πέραν του ενεργειακού τομέα, εισήλθε και στον τομέα της προμήθειας αμυντικού εξοπλισμού. Συγκεκριμένα, το 2008 εγκρίθηκε από το ΚΥΣΕΑ διακρατική συμφωνία με τη Ρωσία για την απόκτηση των 420 Τεθωρακισμένων Οχημάτων Μάχης BMP-3, ύψους 1,2 δισεκατομμυρίων

⁴⁵ Grigoriadis Theocharis and Iordanidis Vlantis. Greek-Russian Relations I: Foreign Policy and Diplomacy, ELIAMEP No 54/2014, September 2014. Σελ. 12

ευρώ⁴⁶. Επιπρόσθετα, μετά τις καταστρεπτικές πυρκαγιές στην Πελοπόννησο, η Ελλάδα έδειξε ενδιαφέρον για την προμήθεια 6 πυροσβεστικών αεροσκαφών τύπου Beriev.

Θα πρέπει να τονισθεί ότι, η προσέγγιση αυτή Ρωσίας – Ελλάδας προκάλεσε τη δυσπιστία κύκλων της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ορισμένοι μάλιστα αναλυτές, θεώρησαν την Ελλάδα ως τον ρωσικό «Δούρειο Ίππο», μέσα στην ΕΕ⁴⁷.

4.5 Η περίοδος 2008-2009

Κατά το έτος 2008 σημειώθηκε **μεταβολή στις ελληνορωσικές σχέσεις**. Τα αίτια της μεταβολής αυτής θα πρέπει να αναζητηθούν στο ξέσπασμα της **διεθνούς οικονομικής κρίσης** του 2008, αλλά και στην **επιδείνωση των σχέσεων Ρωσίας – Δύσης**, που είχε ξεκινήσει από το 2003, όπως είδαμε.

Σε ότι αφορά στην **παγκόσμια οικονομική κρίση**, η μεγάλη μείωση της τιμής του πετρελαίου ελάττωσε τα κίνητρα κατασκευής των αγωγών, έπληξε τη Ρωσία και την κατέστησε λιγότερο ελκυστική ως φορέα επενδυτικών κεφαλαίων και προώθησης στρατηγικής σημασίας σχεδίων. Πέραν αυτού, η άνοδος στην εξουσία της κυβέρνησης Μπορίσοφ στη Σόφια, δημιούργησε ισχυρά προσκόμματα στην προώθηση των σχεδίων των ρωσικών αγωγών, ιδιαίτερα στην κατασκευή του αγωγού Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολη. Εξ αιτίας των εξελίξεων αυτών, η Μόσχα **αναζήτησε εναλλακτικές διαδρομές**. Έτσι, βλέποντας ότι η κατασκευή του αγωγού Μπουργκάς - Αλεξανδρούπολη βαίνει προς ματαίωση, στράφηκε προς την Άγκυρα με την οποία συμφώνησε για την κατασκευή του αγωγού πετρελαίου Σαμψούντας - Τσεϋχάν ως εναλλακτικής στο υπό ματαίωση σχέδιο⁴⁸.

Παράλληλα, η επιδείνωση των σχέσεων Ρωσίας - Δύσης, που είχε ήδη προκληθεί εξ αιτίας της αμερικανικής εισβολής στο Ιράκ και των «Εγχρωμων Επανάστασεων» σε χώρες πρώην Σοβιετικές Δημοκρατίες, περιόρισε τα περιθώρια ελιγμού της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής ως προς την αναζήτηση ευκαιριών, έξω από τις δυτικές και κυρίως τις αμερικανικές θέσεις και συμφέροντα.

Τα παρακάτω δύο γεγονότα, δείχνουν εμφανώς την αλλαγή της ελληνικής στάσης, ως προς τη Ρωσία:

- Η ευθυγράμμιση της Ελληνικής θέσεις με την αντίστοιχη του NATO γύρω από την ανάγκη εγκατάστασης της αμερικανικής αντιπυραυλικής ασπίδας στην Ανατολική Ευρώπη⁴⁹.
- Τον Απρίλιο του 2008, στη Σύνοδο Κορυφής του NATO στο Βουκουρέστι, η Ελλάδα αποδέχτηκε τη θέση των ΗΠΑ, αναφορικά με τον αποκλεισμό της Ρωσίας από τις διαβουλεύσεις επί της προοπτικής ένταξης της Ουκρανίας και της Γεωργίας στο Βορειοατλαντικό Σύμφωνο⁵⁰. Η στάση της Ελλάδας, θα μπορούσε να ερμηνευτεί και ως προσπάθεια αντιστάθμισης της άρνησής της να δεχθεί την είσοδο στην Βορειοατλαντική

⁴⁶ [Στην τελική ευθεία τα ρωσικά BMP-3 | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ \(kathimerini.gr\)](#) (έγινε πρόσβαση στις 24 Φεβρουαρίου 2021)

⁴⁷ Leonard Mark & Popescu Nicolae. Power Audit of EU-Russia Relations. European Council on Foreign Relations., 2007. Σελ. 2

⁴⁸ Φίλης Κωνσταντίνος. Η εγρήγορση της Ρωσίας, ο αναβαθμισμένος ρόλος της Τουρκίας και η αδράνεια της Ελλάδας. ΙΣΤΑΜΕ, 2009

⁴⁹ <http://www.kathimerini.gr/284873/article/epikairothta/politikh/se-lepht-isorropia-oi-sxeseis-a8hnas-kai-mosxas>

(έγινε πρόσβαση στις 24 Φεβρουαρίου 2021)

⁵⁰ Φίλης Κωνσταντίνος. Ελληνορωσικές σχέσεις: Μύθοι και πραγματικότητες. ΙΣΤΑΜΕ, 2009

Συμμαχία της τότε πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, χωρίς προηγουμένως να έχει επιλυθεί το ζήτημα της ονομασίας της χώρας αυτής.

- Στο ήδη κακό κλίμα προστέθηκε και η ρωσική δυσaráεσκεια αναφορικά με τη στάση της Ελλάδας, στο ζήτημα της Νότιας Οσσετίας, ως χώρας ασκούσα την προεδρία της Μόνιμης Συνέλευσης του ΟΑΣΕ. Η Ελλάδα, όπως και οι οργανισμοί στους οποίους συμμετέχει (ΕΕ, ΝΑΤΟ, ΟΑΣΕ), δεν αναγνώρισε την ανεξαρτησία της συγκεκριμένης περιοχής⁵¹, εις πείσμα των ρωσικών επιδιώξεων.

4.6 Η περίοδος 2009-2014

Οι αρνητικές εξελίξεις στην ελληνική οικονομία στις αρχές του 2010 και τελικώς η προσφυγή της χώρας στους Μηχανισμούς Στήριξης του Διεθνούς Νομισματικού Ταμείου (ΔΝΤ) και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, για τη διάσωση της ελληνικής οικονομίας, προκάλεσαν αντίστοιχα περαιτέρω ψύχρανση στις ελληνορωσικές σχέσεις. Ο κύριος παράγοντας, ήταν αναμφισβήτητα η **αδυναμία ελιγμών** που είχε πλέον η ελληνική εξωτερική πολιτική, ως αποτέλεσμα της στενής εξάρτησης της ελληνικής οικονομίας από τους δυτικούς θεσμούς.

Την περίοδο της προσφυγής στους Μηχανισμούς Στήριξης, **κύριο μέλημα της ελληνικής πολιτικής ήταν η διάσωση της ελληνικής οικονομίας**, στο πλαίσιο των συμφωνηθέντων με τους εταίρους. Αποτέλεσμα αυτού, ήταν η πλήρης **σύμπλευση της ελληνικής εξωτερικής πολιτικής με τις αποφάσεις της Δύσης**⁵². Έτσι, η Ελλάδα ταυτίστηκε με τις απόψεις των ΗΠΑ και άλλων κρατών μελών του ΝΑΤΟ και της Ευρωπαϊκής Ένωσης στο ζήτημα της Αραβικής Άνοιξης, συμμετέχοντας με μέσα της Ελληνικής Πολεμικής Αεροπορίας στις επιχειρήσεις βομβαρδισμού της Λιβύης, την άνοιξη του 2011 και εκφράζοντας τη στήριξη της Αθήνας στην ένταξη της Γεωργίας στο ΝΑΤΟ.

Όπως προαναφέρθηκε, το κλίμα στις ελληνορωσικές σχέσεις ήταν ήδη ψυχρό από το 2008. Επιβαρύνθηκε όμως το Φεβρουάριο του 2010, όταν ο τότε έλληνας πρωθυπουργός επισκέφθηκε τη Μόσχα, λίγο πριν την προσφυγή της Ελλάδας στους Μηχανισμούς Στήριξης, η οποία πραγματοποιήθηκε τον Απρίλιο του ίδιου έτους. Στην επίσκεψη αυτή **επιβεβαιώθηκε η ματαίωση των σχεδίων για την κατασκευή του αγωγού Μπουργκάς – Αλεξανδρούπολη**⁵³. Όπως προαναφέρθηκε, η Βουλγαρία είχε ήδη εκφράσει τη δυσπιστία της για το σχέδιο. Σε αυτό, προστέθηκαν πλέον και οι επιφυλάξεις της Ελληνικής πλευράς σχετικά με την περιβαλλοντική επιβάρυνση των περιοχών από τις οποίες ο αγωγός θα διερχόταν. Πέραν αυτού, η Ελλάδα ενημέρωσε τη Ρωσία σχετικά με την **ακύρωση** της παραγγελίας πυροσβεστικών αεροσκαφών τύπου Beriev, καθώς αυτά κρίθηκαν ιδιαίτερα ογκώδη και δύσχρηστα για το ορεινό ανάγλυφο του Ελληνικού εδάφους⁵⁴. Ας σημειωθεί ότι εκτός από την **ακύρωση της παραγγελίας** πυροσβεστικών αεροσκαφών, η Ελλάδα ακύρωσε την επόμενη χρονιά και την παραγγελία των Ρωσικών Τεθωρακισμένων Οχημάτων Μάχης που είχε αποφασίσει το 2008, βάζοντας οριστικά τέλος στην προοπτική προμήθειας ρωσικού εξοπλισμού⁵⁵.

⁵¹ <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=44298> (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

⁵² <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/current-status-and-possible-ways-to-improve-russian-greek-re/> (έγινε πρόσβαση στις 2 Μαρτίου 2021)

⁵³ [Οι Ρώσοι 'είναι φίλοι μας'. Οι Έλληνες πρωθυπουργοί που πήγαν στη Ρωσία από το 1979 ως σήμερα - Αφιέρωμα | News 24/7](#) (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

⁵⁴ <https://www.tanea.gr/2012/01/25/greece/pws-i-mosxa-mas-ebale-ston-pago/> (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

⁵⁵ ["Ναυάγησε" η προμήθεια των ρωσικών BMP-3. | OnAlert](#) (έγινε πρόσβαση στις 28 Φεβρουαρίου 2021)

Στην ίδια επίσκεψη, φέρεται να συζητήθηκε και το ενδεχόμενο ρωσικής χρηματοδότησης. Σε κάθε περίπτωση, η ρωσική πλευρά δεν αποκρίθηκε θετικά για δύο κυρίως λόγους. Πρώτον, η Ρωσία δεν επιθυμούσε να εμπλακεί στα εσωτερικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Άλλωστε, τυχόν Ρωσική εμπλοκή στο θέμα αυτό, ενδεχομένως θα την έφερνε σε **αντιπαράθεση με την Ευρωπαϊκή Ένωση και ιδιαίτερα με τη Γερμανία**, χωρίς η Ρωσία να έχει κάποιο ιδιαίτερο λόγο και όφελος από μια τέτοια εξέλιξη. Παράλληλα, η προοπτική προσφυγής της Ελλάδας στο ΔΝΤ, έδειχνε στη ρωσική πλευρά τα περιορισμένα όρια ελιγμών της ελληνικής εξωτερική πολιτικής, εκτός των δυτικών θεσμών.

Επιπρόσθετα, ένα ακόμα σημαντικό σημείο τριβής στις ελληνορωσικές σχέσεις, παρουσιάστηκε λίγο αργότερα, στο πλαίσιο των ιδιωτικοποιήσεων που όφειλε να υλοποιήσει η Ελλάδα, με βάση τη συμφωνία της με τους δανειστές. Συγκεκριμένα, παρότι η Gazprom είχε υποβάλει στην ελληνική κυβέρνηση την υψηλότερη προσφορά στον **διαγωνισμό για την πώληση της ΔΕΠΑ**, η ρωσική συμμετοχή ακυρώθηκε, μετά από παρέμβαση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, στη λογική της διαφοροποίησης των προμηθευτών ενέργειας της ευρωπαϊκής αγοράς⁵⁶.

4.7 Η διαπραγμάτευση του Μνημονίου Στήριξης της ελληνικής οικονομίας. Α' Εξάμηνο του 2015

Στις αρχές του 2015, η Ελλάδα ξεκίνησε μια διαδικασία διαπραγμάτευσης ευνοϊκής δανειοληπτικής συμφωνίας με τους πιστωτές της. Η τότε ελληνική κυβέρνηση, εκτίμησε ότι η εκμετάλλευση της γεωπολιτικής μας θέσης, θα της προσέδινε διαπραγματευτικό πλεονέκτημα. Για το λόγο αυτό, υπήρξε μια προσέγγιση με τη Ρωσία, στο πλαίσιο της οποίας, ο τότε έλληνας πρωθυπουργός, επισκέφτηκε τη Μόσχα. Την περίοδο εκείνη, η Ρωσία ήταν απομονωμένη από τους δυτικούς εταίρους λόγω της ουκρανικής κρίσης και των κυρώσεων που επεβλήθησαν σε αυτήν, εξαιτίας της μονομερούς προσάρτησης της Κριμαίας.

Από ελληνικής πλευράς, οι αφετηρίες για την υπόψη προσέγγιση, ήταν δύο⁵⁷:

- **Αφενός η γεωπολιτική αφετηρία**, σύμφωνα με την οποία, η προοπτική της προσέγγισης με τη Ρωσία και άλλες χώρες του αναδυόμενου κόσμου, θα έδινε στην Ελλάδα μεγαλύτερα περιθώρια διαπραγματευτικών ελιγμών και θα χαλάρωνε με τον τρόπο αυτό τη στάση των πιστωτών.
- **Αφετέρου, η ιδεολογική αφετηρία**, η οποία προσέβλεπε στη ρωσική στήριξη, στη βάση των κοινών ιστορικών, θρησκευτικών και πολιτισμικών δεσμών.

Από την άλλη πλευρά, για τη Ρωσία, η ύπαρξη εντός ΕΕ και NATO, **φίλια διακείμενων προς αυτήν κρατών - μελών**, όπως η Ελλάδα, η Ουγγαρία, η Σλοβακία και η Ιταλία, θα αποτελούσε πλεονέκτημα για αυτήν, σε ό,τι αφορά στις σχέσεις με τη Δύση, καθώς θα μπορούσε να διαταράξει τη δημιουργία συμπαγούς αντιρωσικού μετώπου, εντός των δύο αυτών οργανισμών, αποτρέποντας ή έστω αμβλύνοντας την επιβολή νέων κυρώσεων ή τουλάχιστον, αναδεικνύοντας τις διαφορές και την **απουσία ομοφωνίας στην ΕΕ και το NATO**⁵⁸.

⁵⁶ <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2013/07/russia-bn1.pdf> (έγινε πρόσβαση στις 2 Μαρτίου 2021)

⁵⁷ Φίλης Κων/νος. Η Ελλάδα στη γειτονιά της. Παπαδόπουλος, 2020. Σελ. 33

⁵⁸ Ομοίως. Σελ. 32

Η προσέγγιση όμως αυτή δεν σήμαινε και λήψη ρωσικού δανείου. Η ρωσική οικονομία, βρισκόταν σε ύφεση, με αποτέλεσμα να έχει τη **δυνατότητα διάθεσης δανείου το πολύ 2,5 δισεκατομμυρίων ευρώ**⁵⁹, ποσό κατά πολύ μικρότερο από τις δανειοληπτικές ανάγκες της χώρας μας. Κατά συνέπεια, η ανάγκη λήψης δανείου από τους Μηχανισμούς Στήριξης θα παρέμενε, προκαλώντας μάλιστα παράλληλα αύξηση των επιτοκίων, ακυρώνοντας ως εκ τούτου, τα οποία οφέλη θα έδινε η ρωσική βοήθεια. Παράλληλα, και για τους δύο αντισυμβαλλόμενους, Ελλάδα και Ρωσία, μια τέτοια εξέλιξη θα είχε αρνητικές επιπτώσεις σε επίπεδο διεθνών σχέσεων. Για τη Ρωσία, θα σήμαινε ακόμα μεγαλύτερη ρήξη με την ΕΕ και κυρίως με τη Γερμανία, καθώς η χορήγηση δανείου θα εκλαμβάνόταν ως επέμβαση στα εσωτερικά της Ευρωπαϊκής Ένωσης. Ασφαλώς για τη Ρωσία, οι σχέσεις με τη Γερμανία έχουν μεγαλύτερο ειδικό βάρος, σε σχέση με την Ελλάδα. Αντίστοιχα, για τη χώρα μας, μια τέτοια συμφωνία με τη Ρωσία, θα είχε πολύ αρνητικές συνέπειες ως προς τις σχέσεις με το Βερολίνο αλλά και την Ουάσιγκτον, προκαλώντας έτσι αρνητικές επιπτώσεις σε μια κρίσιμη διαπραγμάτευση, αντί να προσδώσει στην Αθήνα το διαπραγματευτικό πλεονέκτημα που αποζητούσε.

Σε κάθε περίπτωση, τα **όρια των σχέσεων των δύο χωρών** θα φανούν λίγα χρόνια αργότερα, στην υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών.

4.8 Η υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών

Στις 12 Ιουνίου 2018, στο χωριό Ψαράδες της Φλώρινας, οι υπουργοί εξωτερικών της Ελλάδας και της τότε πρώην Γιουγκοσλαβικής Δημοκρατίας της Μακεδονίας, υπό την αιγίδα των Ηνωμένων Εθνών, συνομολόγησαν διακρατική συμφωνία, ευρύτερα γνωστή ως η Συμφωνία των Πρεσπών, για την επίλυση του ζητήματος της ονομασίας της τελευταίας. Η Συμφωνία αυτή, αντικατέστησε την Ενδιάμεση Συμφωνία του 1995, μετονομάζοντας και αναγνωρίζοντας καθολικά τη χώρα αυτή, ως Δημοκρατία της Βόρειας Μακεδονίας.

Η υπογραφή και επικύρωση της Συμφωνίας των Πρεσπών από τα κοινοβούλια των δύο πλευρών, επέτρεψε την **ένταξη της Βόρειας Μακεδονίας στο ΝΑΤΟ**, η οποία στις 27 Μαρτίου 2019, έγινε επίσημα το 30^ο μέλος της Συμμαχίας. Δεδομένου ότι η Αλβανία και το Μαυροβούνιο είναι ήδη μέλη του ΝΑΤΟ από το 2008 και το 2017 αντίστοιχα, η εξέλιξη αυτή **έθεσε τα Δυτικά Βαλκάνια, με εξαίρεση τη Σερβία και τη Βοσνία – Ερζεγοβίνη, στο δυτικό στρατόπεδο**. Κατά συνέπεια, η συγκεκριμένη συμφωνία θεωρήθηκε **«νίκη της Δύσης»**. Σε αυτό το πνεύμα, η Ευρωπαϊκή Ένωση, οι ΗΠΑ και άλλες δυτικές χώρες χαιρέτησαν την υπογραφή της.

Σε ότι αφορά στη Ρωσία, αν και αναγνώρισε επίσημα το νέο όνομα στις 18 Μαρτίου 2019, εξέφρασε ανησυχίες περί παραβάσεων των εσωτερικών νόμιμων διαδικασιών, τη δημοκρατικότητα της διαδικασίας επικύρωσης, καθώς και την πεποίθησή της πως η Συμφωνία και η εφαρμογή της αποτελούν αποτέλεσμα εξωτερικών πιέσεων από το ΝΑΤΟ και τις ΗΠΑ. Θα πρέπει να επισημανθεί όμως, ότι πέραν της Ρωσίας υπήρξαν και άλλες φωνές που αντέδρασαν στην προοπτική υπογραφής της συμφωνίας, με χαρακτηριστικότερη αυτή του Πρωθυπουργού της Ουγγαρίας Βίκτωρ Ορμπάν. Η στάση του μπορεί να αποδοθεί στην προσπάθειά του να αναδειχθεί σε ιδεολογικό ηγέτη της Ανατολικής και Νοτιοανατολικής Ευρώπης, αλλά και σε μια έμμεση προσπάθεια της Μόσχας να αποτραπεί

⁵⁹ Ομοίως, Σελ. 35

η υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών και κατά συνέπεια η ένταξη της γειτονικής μας χώρας στο ΝΑΤΟ⁶⁰.

Το κυριότερο όμως σημείο είναι, ότι η υπογραφή της επίμαχης αυτής συμφωνίας, **πυροδότησε τη μεγαλύτερη διπλωματική κρίση μεταξύ Ελλάδας και Ρωσίας**, στη μετασοβιετική περίοδο.

Τον Ιούλιο του 2018, λίγο μετά την υπογραφή της Συμφωνίας των Πρεσπών, η Ελλάδα προέβη στην **απέλαση δύο ρώσων διπλωματών** και την απαγόρευση **εισόδου στην Ελλάδα άλλων δύο**, για παράνομες ενέργειες εις βάρος της εθνικής ασφάλειας της χώρας. Οι κατηγορίες που τους απευθυνθήκαν, αφορούσαν σε απόπειρα αλίευσης και διακίνησης πληροφοριών, καθώς και χρηματισμού κρατικών λειτουργών, δήμων και μητροπολιτών, με σκοπό να τους επηρεάσουν, αλλά και να αποκτήσουν επιρροή στο Άγιον Όρος, εις βάρος της απρόσκοπτης άσκησης κυριαρχίας επί της ελληνικής επικράτειας, από το ελληνικό κράτος. Για την Αθήνα, οι συγκεκριμένες ρωσικές ενέργειες **παραβίαζαν την κυριαρχία της χώρας και το Διεθνές Δικαίο** και αποτελούσαν **παραεμβάσεις σε ιδιαίτερα ευαίσθητα εθνικά ζητήματα** και συμφέροντα της Ελλάδας στα Βαλκάνια, ειδικότερα στο θέμα της συμφωνίας για τη **ρύθμιση της ονοματολογικής διαφοράς με τη Βόρεια Μακεδονία**, υπονομεύοντας τη φιλία των δύο λαών και την εικόνα της Ρωσίας στην Ελλάδα⁶¹.

Η συγκεκριμένη δυναμική διπλωματική πρωτοβουλία της Αθήνας δεν ήταν αποτέλεσμα ενός και μόνο μεμονωμένου γεγονότος, αλλά ήλθε ως απάντηση μιας σειράς από συντονισμένες κινήσεις της ρωσικής πλευράς που αποσκοπούσαν στην επέκταση της ρωσικής επιρροής στην Ελλάδα, κυρίως μέσα από τη δραστηριότητα διαφόρων κύκλων και οργανισμών ρωσικών συμφερόντων, όπως της «*Αυτοκρατορικής Ορθόδοξης Παλαιστινιακής Ένωσης*»⁶², ενός πολιτιστικού και θρησκευτικού οργανισμού, που έχει τις ρίζες του στην Τσαρική Ρωσία και έχει ως σκοπό τη διατήρηση και σύσφιξη των ιστορικών, πνευματικών και πολιτισμικών δεσμών μεταξύ των ορθόδοξων λαών στην ευρύτερη περιοχή της Μέσης Ανατολής και της Ανατολικής Μεσογείου.

Παρ' όλα αυτά, η Αθήνα δήλωσε ότι δεν επιθυμούσε τη ρήξη των σχέσεων με τη Μόσχα. Εξακολουθούσε να επιθυμεί τη διατήρηση καλών σχέσεων με τη Ρωσία, όπως διαχρονικά έπραττε, τη φιλία των δύο λαών, τη συνεργασία των κυβερνήσεών τους και την φορέων της κοινωνίας των πολιτών εκατέρωθεν, αλλά στη βάση της ισοτιμίας και του αμοιβαίου σεβασμού στην κυριαρχία και την ανεξαρτησία των δύο χωρών. Στο πλαίσιο αυτό η ελληνική διπλωματία υπενθύμισε στη Μόσχα, την ελληνική στάση στην υπόθεση απόπειρας δολοφονίας του πρώην ρώσου αξιωματικού πληροφοριών Σεργκέι Σκριπάλ στη Βρετανία, τον Μάιο του 2018, όταν δεν ακλούθησε τις υπόλοιπες δυτικές χώρες στην απέλαση ρώσων διπλωμάτων, στάση που η ρωσική πολιτική ηγεσία είχε χαιρετίσει. Εν κατακλείδι, η Αθήνα απέδωσε τη διπλωματική αυτή κρίση σε δράση «μηχανισμών» ρωσικών συμφερόντων, που προσπαθούσαν να αναμειχθούν στα εσωτερικά της Ελλάδας⁶³.

Ωστόσο, η Ρωσία δεν ήταν συγκαταβατική στις Ελληνικές εξηγήσεις⁶⁴. Το υπουργείο εξωτερικών της Ρωσίας χαρακτήρισε ως «απολύτως αβάσιμη» την απέλαση των ρώσων

⁶⁰ Φίλης Κων/νος. Η Ελλάδα στη γειτονιά της. Παπαδόπουλος, 2020. Σελ. 270

⁶¹ [Απέλαση Ρώσων διπλωματών από την Αθήνα | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ \(kathimerini.gr\)](https://www.kathimerini.gr/politics/974240/apelasi-rososon-diplomaton-apo-tin-athina/) (έγινε πρόσβαση στις 2 Μαρτίου 2021)

⁶² <https://www.kathimerini.gr/politics/974240/apelasi-rososon-diplomaton-apo-tin-athina/> (έγινε πρόσβαση στις 2 Μαρτίου 2021)

⁶³ [Απέλαση Ρώσων διπλωματών από την Αθήνα | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ \(kathimerini.gr\)](https://www.kathimerini.gr/politics/974240/apelasi-rososon-diplomaton-apo-tin-athina/) (έγινε πρόσβαση στις 2 Μαρτίου 2021)

⁶⁴ Ρωσία: Οι ΗΠΑ πίσω από τις απελάσεις των Ρώσων διπλωματών από την Ελλάδα – Στο Ρωσικό ΥΠΕΞ ο Έλληνας πρέσβης | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (kathimerini.gr) (έγινε πρόσβαση στις 2 Μαρτίου 2021)

διπλωματών, θεωρώντας ότι δεν δόθηκαν αποδείξεις για τους λόγους που οδήγησαν σε αυτή την κρίση. Παράλληλα, όταν εκπρόσωπος του Στέιτ Ντιπάρτμεντ στήριξε την απόφαση της ελληνικής κυβέρνησης, η Ρωσία κατηγόρησε τις ΗΠΑ ότι κρύβονται πίσω από όλα αυτά, τονίζοντας ότι, η απέλαση των διπλωματών από την Ελλάδα κινήθηκε αντίθετα από τη φύση των διμερών σχέσεων. Έτσι, τον Αύγουστο του 2018, η Μόσχα προχώρησε σε διπλωματικά αντίποινα, με την απέλαση του εμπορικού ακόλουθου της Ελλάδας και του υπεύθυνου επικοινωνιών της ελληνικής πρεσβείας στη Μόσχα, ενώ απαγόρευσαν την είσοδο στη Ρωσία του διευθυντή του πολιτικού γραφείου του υπουργού εξωτερικών της Ελλάδας.

Σε κάθε περίπτωση, το περιστατικό, οδήγησε **στην ψύχρανση των διπλωματικών σχέσεων** μεταξύ των δύο χωρών, η οποία κορυφώθηκε με την αναβολή της επίσκεψης του ρώσου υπουργού εξωτερικών Σεργκέι Λαβρόφ, στην ελληνική πρωτεύουσα.

4.9 Τα όρια των σχέσεων Ελλάδας - Ρωσίας

Αν και αργότερα οι ελληνορωσικές σχέσεις εξομαλύνθηκαν, τα όρια της συνεργασίας των δύο χωρών παραμένουν σαφώς **στα όρια των σχέσεων Δύσης – Ρωσίας**. Αυτό φάνηκε και στην συνάντηση του έλληνα πρωθυπουργού Κυριάκου Μητσοτάκη με τον πρόεδρο της Ρωσίας, στο Σότσι τον Δεκέμβριο του 2021. Αν και οι συνομιλίες διεξήχθησαν σε καλό κλίμα, οι δύο άνδρες απέφυγαν να φθάσουν σε κάποια συμφωνία, η οποία να αναβαθμίζει τις διμερείς σχέσεις, εκτός από ένα πλαίσιο, κατά κύριο λόγο, πολιτιστικών ανταλλαγών και τομέων όπως η κλιματική κρίση. Ουσιαστικά Αθήνα και Μόσχα παρέμειναν στη συνέχιση της ενοκίασης πυροσβεστικών αεροσκαφών Beriev κατά τη θερινή περίοδο, ενώ, παρά τα προβλήματα στις σχέσεις με το NATO, τα ρωσικά πολεμικά πλοία θα εξακολουθούν να έχουν τη δυνατότητα ελλιμενισμού σε κάποια λιμάνια και, βεβαίως, στα δύο παλαιά αγκυροβόλια που διαθέτουν στα ανοιχτά των Κυθήρων και της Αστυπάλαιας. Δημοσίως, τουλάχιστον, δεν καταγράφηκε κάποια ιδιαίτερη αναφορά στα ελληνοτουρκικά από πλευράς του ρώσου προέδρου⁶⁵.

Ταυτόχρονα, η Ελλάδα προωθεί την **αναβάθμιση της θέσης της μέσα στην Ατλαντική Συμμαχία**, ως πυλώνας σταθερότητας στην περιοχή, μέσα από την επέκταση της Συμφωνίας Αμοιβαίας Αμυντικής Συνεργασίας (MDCA), τη συμμετοχή της σε μια σειρά δραστηριοτήτων αμυντικής συνεργασίας Ελλάδος και ΗΠΑ και την αναβάθμιση του λιμένα της Αλεξανδρούπολης σε στρατηγικό κόμβο κυρίως στον προς Βορρά κάθετο άξονα της νοτιοανατολικής πτέρυγας της Συμμαχίας⁶⁶.

Στο πλαίσιο αυτό, θα μπορούσαμε να επισημάνουμε ότι όξυνση των σχέσεων της Ρωσίας με τη Δύση αποτελεί **ευκαιρία αναβάθμισης του ρόλου της Ελλάδας στη νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO**, ως παράγοντα σταθερότητας στην περιοχή, την οποία η Ελλάδα μπορεί να κεφαλαιοποιήσει ως στήριξη από τους δυτικούς συμμάχους έναντι του τουρκικού αναθεωρητισμού. Ωστόσο, αν και μια τέτοια ευκαιρία **δεν πρέπει να απολεσθεί**, υπάρχουν συγκεκριμένα δεδομένα τα οποία θα πρέπει να ληφθούν υπόψη:

- Η Ελλάδα είναι σημαντικός κόμβος στον προς Βορρά κάθετο άξονα της νοτιοανατολικής πτέρυγας της Συμμαχίας, ωστόσο η γεωγραφική θέση της είναι

⁶⁵ <https://www.kathimerini.gr/politics/561621889/synantisi-mitsotaki-poytin-epanaproseggisi-se-psychropolemiko-klima> (έγινε πρόσβαση στις 16 Δεκεμβρίου 2021)

⁶⁶ <https://www.cnn.gr/politiki/story/264987/panagiotopoylos-stratigiki-i-simasia-toy-limena-alexandroypolis-apsogi-i-synergasia-me-hpa> (έγινε πρόσβαση στις 16 Δεκεμβρίου 2021)

υποστηρικτική άλλων κρατών – μελών τα οποία έχουν σύνορα ή είναι πλησιέστερα στη Ρωσία, όπως οι Βαλτικές Χώρες, η Πολωνία και η Ρουμανία.

- Οι δυτικοί σύμμαχοι και κυρίως οι ΗΠΑ, θέλουν την Τουρκία να παραμείνει στο NATO και δεν θέλουν να έρθουν αναγκαστικά σε ρήξη με αυτή.

- Οι σχέσεις Ρωσίας – Δύσης, υπόκειται σε ευρύτερες παγκόσμιες δυναμικές, τις οποίες η Ελλάδα δεν μπορεί να ελέγξει. Κατά συνέπεια, η επιδίωξη της αναβάθμισης της στρατηγικής σημασίας της Ελλάδας στο NATO, δεν είναι απαραίτητο να συμπαρασύρει και τη ρήξη των σχέσεων της με τη Ρωσία, ώστε να απαιτηθεί αργότερα πολιτικό κεφάλαιο για την βελτίωσή τους.

4.10 Διαπιστώσεις – συμπεράσματα τετάρτου κεφαλαίου

Συνοψίζοντας, μέσα από την ανωτέρω ανάλυση, μπορούμε να διαπιστώσουμε ότι το πλέγμα των ελληνορωσικών σχέσεων αφορούσε σε τρία πεδία:

- Στη διατήρηση του **status quo στα Βαλκάνια**, επί του οποίου οι δύο χώρες παραμένουν σύμφωνες, καθώς αμφότερες δεν έχουν αναγνωρίσει την ανεξαρτησία του Κοσόβου.

- Στην **ενεργειακή συνεργασία**, για την κατασκευή αγωγών μεταφοράς ρωσικών υδρογονανθράκων στην Ευρώπη, η οποία δεν ευδοχώθηκε, ένεκα των προσκομιμάτων που προέβαλε η Ευρωπαϊκή Ένωση, στη λογική της διαφοροποίησης των προμηθευτών ενέργειας.

- Στην αναζήτηση **εξισορροπητικού παράγοντα**. Επ' αυτού:

Για την **Ελλάδα**, η Ρωσία αποτέλεσε έναν **εν δυνάμει εξισορροπητικό παράγοντα** σε δύο περιπτώσεις. Στην εξισορρόπηση της **Τουρκικής απειλής**, ιδιαίτερα στη δεκαετία του '90 και κατόπιν, στη διαδικασία της διαπραγμάτευσης της διάσωσης της ελληνικής οικονομίας, **ως μέσον πίεσης των δανειστών**. Όμως, είδαμε ότι, η Ρωσία ούτε μπορούσε να στηρίξει την Ελλάδα, λόγω της οικονομικής της κατάστασης, ούτε ήθελε, ένεκα της **βαρύτητας των σχέσεων της με τη Γερμανία**.

Από την άλλη πλευρά, για τη **Ρωσία**, η Ελλάδα αποτελούσε μια **δυνητική «παραφωνία»** εντός του NATO ή και της Ευρωπαϊκής Ένωσης, λειτουργώντας, μαζί με άλλα κράτη-μέλη κατά περίπτωση, ως διαβρωτικό της συνοχής της Συμμαχίας ή της Ένωσης, επ' ωφελεία της Ρωσίας. Ωστόσο, στα κρίσιμα ζητήματα, όπως αντιπυραυλική ασπίδα, απόσχιση Αμπχαζίας - Ν. Οσσετίας, ουκρανική κρίση, οικονομικές κυρώσεις, και κυρίως στο ζήτημα της διεύρυνσης του NATO, στο οποίο συμπεριλαμβάνεται και η επίλυση της διαφοράς με τη Βόρεια Μακεδονία, η **Ελλάδα παρέμεινε στο πλευρό της Δύσης**.

Κατά συνέπεια, **τα όρια της συνεργασίας Ελλάδας – Ρωσίας, θα μπορούσαμε να πούμε ότι βρίσκονται στα όρια της συνεργασίας Δύσης – Ρωσίας**. Σε ότι αφορά στη θρησκευτική - πολιτισμική παράδοση, η διπλωματική κρίση Ελλάδας – Ρωσίας του 2018, ανέδειξε ότι η Ρωσία δεν διστάζει να την χρησιμοποιήσει για την επίτευξη πολιτικών σκοπών εις βάρος ομόδοξων και πολιτισμικά συγγενικών κρατών.

Κατόπιν των ανωτέρω, απομένει να δούμε τον ρόλο της Ρωσίας, **ως προς την εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής**, το οποίο θα εξεταστεί το επόμενο κεφάλαιο.

Κεφάλαιο πέμπτο

Η δυναμική των σχέσεων Τουρκίας – Ρωσίας

Στα προηγούμενα κεφάλαια είδαμε ότι:

- Οι σχέσεις της Ρωσίας με τη Δύση, χαρακτηρίζονται από αντιπαλότητα και αντιθέσεις.
- Η Ρωσία αντιλαμβάνεται το NATO ως απειλή.
- Τα όρια της συνεργασίας Ελλάδας – Ρωσίας, βρίσκονται στα όρια της συνεργασίας Δύσης – Ρωσίας.

Για να δούμε, ως εκ τούτου, τον δυνητικό ρόλο της Ρωσίας, ως προς την **εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής, επ' ωφελεία της Ελλάδας**, θα πρέπει να εξετάσουμε πώς κινούνται οι ρωσοτουρκικές σχέσεις μέσα στο πλαίσιο των σχέσεων Ρωσίας – Δύσης.

5.1 Οι σύνθετες ρωσοτουρκικές σχέσεις

Όπως είδαμε στο πρώτο κεφάλαιο, τη δεκαετία του '90 οι σχέσεις της Ρωσίας με την Τουρκία ήταν τεταμένες, λόγω της στήριξης που παρείχε η τελευταία στους Τσετσένους αποσχιστές. Ωστόσο, μετά το 2000, η άνοδος στην εξουσία δύο ισχυρών πολιτικών προσωπικοτήτων, του Βλαδίμηρου Πούτιν στη Ρωσία και του Ρετζέπ Ταγίπ Ερντογάν στην Τουρκία, θα φέρουν μια άλλη δυναμική στις σχέσεις των δύο χωρών.

Όταν το Κόμμα Δικαιοσύνης και Ανάπτυξης (AKP) ήρθε στην εξουσία το 2001, με ηγέτη τον νυν πρόεδρο και τότε πρωθυπουργό της Τουρκίας, άρχισε να εφαρμόζει σειρά μεταρρυθμίσεων, στη διακυβέρνηση του κράτους, στην οικονομία και στην εξωτερική πολιτική της χώρας. Έτσι, το 2003, η Τουρκία, πριν την αμερικανική εισβολή στο Ιράκ, αρνείται τη ανάπτυξη αμερικανικών στρατευμάτων στο έδαφός της, προκειμένου αυτά να επιτεθούν από βορρά στο Ιράκ. Με την απόφαση της αυτή, η Τουρκία του Ερντογάν, έδειξε την πρόθεσή της να διεκδικήσει έναν πιο αυτόνομο ρόλο στην περιοχή, σύμφωνα με τα δικά της συμφέροντα, όπως αυτή τα προσδιόριζε, έστω και αν αυτό θα σήμαινε διαφοροποίηση από την πολιτική των ΗΠΑ⁶⁷.

Η νέα αυτή πολύπλευρη τουρκική πολιτική, είχε αντίκρισμα και στις σχέσεις με τη Ρωσία. Έτσι, η Τουρκία χωρίς να ταυτίζει τις επιλογές της με τη Μόσχα, συγκρούεται αλλά και συνεργάζεται με τον από βορρά γείτονά της, κατά περίπτωση. Αυτό μπορεί να φανεί, μέσα από τη συνοπτική παρουσίαση των παρακάτω περιπτώσεων:

- Τον Αύγουστο του 2008, ο πόλεμος Ρωσίας - Γεωργίας αποτέλεσε ένα σημείο έντασης στις ρωσοτουρκικές σχέσεις, καθώς η Τουρκία με τη Γεωργία διατηρούν συμμαχικές σχέσεις και κοινά ζωτικά συμφέροντα. Η ήττα της Γεωργίας και η *de facto* απόσχιση της Νότιας Οσσετίας και της Αμπχαζίας, ήταν μια εξέλιξη που η Άγκυρα δεν επιθυμούσε, αλλά και δεν μπόρεσε να αποτρέψει⁶⁸.

⁶⁷ <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/turkey-after-iraq-war-still-us-ally> (έγινε πρόσβαση στις 5 Μαρτίου 2021)

⁶⁸ <https://www.csis.org/analysis/turkey-and-crisis-caucasus> (έγινε πρόσβαση στις 5 Μαρτίου 2021)

- Κατά τη διάρκεια όμως της ουκρανικής κρίσης και της μονομερούς προσάρτησης της Κριμαίας από τη Ρωσία, η τουρκική στάση⁶⁹ ως προς την όλη κατάσταση που διαμορφώθηκε, ήταν διαφοροποιημένη σε σχέση με τη στάση που κράτησε η Δύση και κυρίως οι ΗΠΑ και η Ευρωπαϊκή Ένωση. Ενώ, η αντίδραση της Δύσης ήταν έντονη και αποφασιστική με την άμεση επιβολή οικονομικών κυρώσεων εις βάρος της Ρωσίας, η Τουρκία, ενώ καταδίκασε τη Ρωσική ενέργεια, εκφράζοντας ανοιχτά την ανησυχία της για τις ρωσικές επεκτατικές βλέψεις, εντούτοις δεν συμμετείχε στις οικονομικές κυρώσεις. Παράλληλα όμως, βρήκε την ευκαιρία να παρουσιαστεί ως ο προστάτης των Τατάρων της Κριμαίας, λαού συγγενικού φυλετικά με τους τούρκους, από ενδεχόμενες διώξεις και εκπατρισμούς, που θα υφίσταντο από τους ρώσους, όπως στο παρελθόν είχαν υποστεί.

5.2 Ο εμφύλιος πόλεμος στη Συρία

Η πολυσύνθετη δυναμική των σχέσεων των δύο χωρών είναι ακόμα πιο εμφανής στο θέμα του συριακού εμφυλίου πολέμου. Όπως ελέγχθη στο τρίτο κεφάλαιο, η ενότητα, η ανεξαρτησία και η εδαφική ακεραιότητα της Αραβικής Δημοκρατίας της Συρίας, αποτελεί μία από τις προτεραιότητες της ρωσικής εξωτερικής πολιτικής.

Ο πόλεμος αυτός ξεκίνησε το 2011. Από την αρχή του, **η Ρωσία στήριξε σταθερά το καθεστώς Άσαντ**. Ενώ, από το Σεπτέμβριο του 2015, παρεμβαίνει αποφασιστικά με **στρατιωτική ισχύ** στον πόλεμο, προσβάλλοντας με αεροπορικούς βομβαρδισμούς, θέσεις των αντικαθεστωτικών, προς υποστήριξη του καθεστώτος. Από την άλλη πλευρά, η Τουρκία από την αρχή ήταν **αντίθετη στην παραμονή Άσαντ στην εξουσία**, θεωρώντας τον υπεύθυνο για το αιματοκύλισμα της Συρίας και **αντέδρασε έντονα στη ρωσική επέμβαση**.

Η επιδείνωση των σχέσεων:

- Στις 24 Νοεμβρίου 2015, έλαβε χώρα το σοβαρότερο μέχρι τότε περιστατικό, το οποίο προκάλεσε κρίση στις σχέσεις των δύο χωρών. **Τουρκικό μαχητικό κατέρριψε ρώσικο βομβαρδιστικό**, το οποίο επιχειρούσε εναντίον τουρκομάνων αντικαθεστωτικών, κοντά στα τουρκοσυριακά σύνορα, νοτίως της Αλεξανδρέττας. Η Τουρκία ισχυρίστηκε ότι, το ρωσικό αεροσκάφος παραβίασε τον εναέριο χώρο της, κάτι που διέγνευσε η ρωσική πλευρά⁷⁰. Θα πρέπει να επισημανθεί ότι, η στάση των δυτικών συμμάχων της Τουρκίας, περιορίστηκε σε συστάσεις αποκλιμάκωσης, αποφεύγοντας οποιαδήποτε άλλη ενεργή στήριξη⁷¹.

- Σε αντίποινα, η Ρωσία επέβαλε στην Τουρκία οικονομικές κυρώσεις, στο τομέα του τουρισμού, της ενέργειας, της εισαγωγής αγροτικών προϊόντων και της δραστηριοποίησης τουρκικών επιχειρήσεων στη Ρωσία, τα οποία προκάλεσαν πτώση του τουρκικού ΑΕΠ⁷². Ωστόσο, τα μέτρα αυτά ήταν προσεκτικά σχεδιασμένα, έτσι ώστε να αποτελούν μοχλούς πίεσης της Τουρκίας, χωρίς όμως να διαρρηγνύουν τις σχέσεις των δύο χωρών σε πολιτικό και διπλωματικό επίπεδο⁷³.

⁶⁹ Balkan Devlen. “Don’t poke the Russian bear”: Turkish policy in the Ukrainian crisis. Norwegian Peacebuilding Resource Centre. May 2014.

⁷⁰ <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34912581> (έγινε πρόσβαση στις 5 Μαρτίου 2021)

⁷¹ <https://edition.cnn.com/2015/11/24/middleeast/russia-turkey-jet-downed-syria/index.html> (έγινε πρόσβαση στις 5 Μαρτίου 2021)

⁷² Φύλης Κων/νος. Η Ελλάδα στη γειτονιά της. Παπαδόπουλος, 2020. Σελ. 79

⁷³ <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/28/vladimir-putin-calls-for-greater-sanctions-against-turkey> (έγινε πρόσβαση στις 5 Μαρτίου 2021)

Η βελτίωση των σχέσεων:

- Παρά την κρίση που πέρασαν οι ρωσοτουρκικές σχέσεις κατά το δεύτερο εξάμηνο του 2015, το καλοκαίρι του 2016 υπήρξε σημαντική προσέγγιση των δύο χωρών. Τον Ιούνιο του 2016, ο πρόεδρος της Τουρκίας, απογοητευμένος από τη στάση των ΗΠΑ στο εις βάρος του πραξικόπημα και τη φιλοκουρδική τους στάση, με επιστολή του προς τον ρώσο πρόεδρο, επεχείρησε να αλλάξει το διμερές κλίμα, αφήνοντας πίσω τα γεγονότα που στιγματίσαν τις σχέσεις τους, με κυριότερο την κατάρριψη του αεροσκάφους. Η ρωσική ανταπόκριση ήταν άμεση και θετική, **αίροντας σταδιακά τις οικονομικές κυρώσεις**. Τον Αύγουστο, ο τούρκος πρόεδρος επισκέφτηκε την Μόσχα, όπου στη συνάντησή του με τον ρώσο ηγέτη θα επισημοποιήσουν την αλλαγή στις σχέσεις των χωρών τους. Έτσι, **όταν η Τουρκία εισέβαλε στη Συρία τον ίδιο μήνα**, δεν συνάντησε αντίδραση από τη Ρωσία⁷⁴.

- Αξίζει να σημειωθεί ότι, όταν το Δεκέμβριο του 2016, ο πρέσβης της Ρωσίας δολοφονήθηκε σε εκδήλωση στην Άγκυρα από τούρκο αστυνομικό που βρισκόταν εκτός υπηρεσίας, οι μεταξύ τους σχέσεις δεν διαταράχθηκαν, καθώς Τουρκία και Ρωσία έσπευσαν να αποδώσουν την ενέργεια αυτή σε προβοκάτσια⁷⁵.

- Ο διάλογος μεταξύ Άγκυρας και Μόσχας για τον συριακό εμφύλιο, πήρε μεγαλύτερη δυναμική με την έναρξη της **Διαδικασίας της Αστάνα**, στις αρχές του 2017, με τη συμμετοχή και του Ιράν, αποσκοπώντας στην εξασφάλιση του ρόλου των τριών αυτών δυνάμεων στις εξελίξεις, που θα διαμορφώσουν το *αύριο* της Συρίας⁷⁶. Αυτή η δυναμική συνεχίστηκε και το 2018, όταν η Τουρκία οργάνωσε τη σύνοδο κορυφής της Κωνσταντινουπόλεως, στην οποία συμμετείχαν η Γαλλία, η Γερμανία και η Ρωσία, καθώς και στη σύνοδο του Σότσι που επακολούθησε το 2019, δείχνοντας με τον τρόπο αυτό⁷⁷ την βούληση της Τουρκίας και της Ρωσίας, να συνδιαμορφώσουν τις εξελίξεις, μαζί με άλλους σημαντικούς δρώντες, **έξω από τα δομημένα πλαίσια των σχέσεών τους με τη Δύση**.

- Η συνεργασία Ρωσίας – Τουρκίας θα συνεχιστεί και τα επόμενα έτη. Παρά τη ρωγμή που παρουσιάστηκε στις αρχές του 2020, εξαιτίας της επανάκαμψης των δυνάμεων του Άσαντ στην περιοχή της Ιντλίμπ, οι δύο χώρες συνεχίζουν να παίζουν πρωταγωνιστικό ρόλο στην πολύπαθη Συρία, διατηρώντας μεταξύ τους, έστω και δύσκολα, μια **ισορροπία συμφερόντων**⁷⁸.

5.3 Η επέκταση της ρωσοτουρκικής συνεργασίας

Η ρωσοτουρκική προσέγγιση επεκτάθηκε και στον **αμυντικό τομέα**, όταν η Τουρκία εξέφρασε το 2017, την πρόθεσή της να προμηθευτεί το ρωσικό σύστημα αεράμυνας S-400, παρά την έντονη δυσαρέσκεια των ΗΠΑ⁷⁹.

⁷⁴ Φίλης Κων/νος. Η Ελλάδα στη γειτονιά της. Παπαδόπουλος, 2020. Σελ. 79-80 & 135

⁷⁵ <https://www.nytimes.com/2016/12/19/world/europe/russia-ambassador-shot-ankara-turkey.html> (έγινε πρόσβαση στις 8 Μαρτίου 2021)

⁷⁶ <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/astana-process-flexible-fragile-showcase-russia> (έγινε πρόσβαση στις 8 Μαρτίου 2021)

⁷⁷ <https://jamestown.org/program/are-turkish-russian-relations-again-undergoing-a-transformation/> (έγινε πρόσβαση στις 8 Μαρτίου 2021)

⁷⁸ Φίλης Κων/νος. Η Ελλάδα στη γειτονιά της. Παπαδόπουλος, 2020. Σελ. 100

⁷⁹ Φίλης Κων/νος. Η Ελλάδα στη γειτονιά της. Παπαδόπουλος, 2020. Σελ. 133

Πέραν του συριακού πολέμου, η Ρωσία και η Τουρκία θα μπορέσουν να διατηρήσουν την ίδια δυναμική στις μεταξύ τους σχέσεις και σε άλλες προκλήσεις της περιφερειακής σκακιέρας. **Συνοπτικά**, μπορούμε να επισημάνουμε ότι:

- Στον **εμφύλιο πόλεμο της Λιβύης**, παρ' ότι οι δύο χώρες στηρίζουν αντιμαχόμενες πλευρές, βρίσκουν πεδίο συνεννόησης, **παρά τις διαφορές τους**⁸⁰, αποφεύγοντας να θυσιάσουν τη μεταξύ τους σχέση, συνειδητοποιώντας ότι στο *ευρύ πεδίο*, οι δεσμοί τους αξίζουν περισσότερο από μικρότερης σημασίας αντιπαραθέσεις⁸¹.

- Στον **δεύτερο πόλεμο του Ναγκόρνο Καραμπάχ**, η Τουρκία παρείχε **καθοριστική στρατιωτική και πολιτική υποστήριξη** στο Αζερμπαϊτζάν, κάτι που δεν είχε κάνει στον, νικηφόρο για την Αρμενία, πρώτο πόλεμο, εισερχόμενη με τον τρόπο αυτό δυναμικά **στον πρώην σοβιετικό χώρο**. Ωστόσο, η **ανακωχή που συμφωνήθηκε**, επιτεύχθηκε κατόπιν **ρωσικής διαμεσολάβησης, έξω από το πλαίσιο της Ομάδας του Μινσκ**⁸² που είχε συγκροτηθεί το 1992 για την επίλυση της διαμάχης του Ναγκόρνο Καραμπάχ, υπό τη συν-προεδρία ΗΠΑ-Γαλλίας-Ρωσίας και εξασφάλισε την ανάπτυξη **ρωσικής ειρηνευτικής δύναμης**, στην περιοχή. Από αυτό γίνεται και πάλι προφανές ότι, η Ρωσία με την Τουρκία επιθυμούν και δύνανται να παρεμβαίνουν συναινετικά, στα ζητήματα της περιφέρειας, χωρίς τη συμμετοχή των ΗΠΑ ή άλλων χωρών της Δύσης.

5.4 Διαπιστώσεις – συμπεράσματα πέμπτου κεφαλαίου

Από τα ανωτέρω **διαπιστώνουμε** ότι, παρά τις όποιες διαφορές και δυσκολίες στις μεταξύ τους σχέσεις, **Ρωσία και Τουρκία**, έχουν αναπτύξει μια **ιδιαίτερη δυναμική** στη συνεργασία τους, με σκοπό το αμοιβαίο όφελος.

Αν και η συνεργασία αυτή, **δεν μπορεί να χαρακτηριστεί**, τουλάχιστον προς το παρόν, **ως στρατηγική συμμαχία**, η Ρωσία είναι διπλά κερδισμένη από το πλαίσιο αυτό της συνεργασίας της με την Τουρκία. **Αφενός**, έστω και με συμβιβασμούς, **ικανοποιούνται τα συμφέροντά της**, **αφετέρου διεμβολίζει τη συνοχή του NATO**. Από την άλλη πλευρά και η Τουρκία, εξασφαλίζει και αυτή μέσα από συμβιβασμούς τα συμφέροντά της στην περιοχή, εμφανίζεται ως περιφερειακή δύναμη την οποία όλοι πρέπει να υπολογίζουν και δείχνει με τον τρόπο αυτό στη Δύση πόσο αναγκαία είναι.

Σε κάθε περίπτωση, ενώ τα όρια της συνεργασίας Ελλάδας – Ρωσίας, βρίσκονται στα όρια της συνεργασίας Δύσης – Ρωσίας, οι σχέσεις Τουρκίας – Ρωσίας έχουν μεγαλύτερη δυναμική, επιτρέποντας στη Ρωσία να πετύχει τους στρατηγικούς της σκοπούς, κάτι το οποίο **δεν μπορεί να πετύχει μέσα από τις σχέσεις της με την Ελλάδα**.

Ως εκ τούτου, ο δυνητικός ρόλος της Ρωσίας, **ως προς την εξισορρόπηση της τουρκικής απειλής επ' ωφελεία της Ελλάδας**, θα πρέπει να εκτιμηθεί ως **πολύ χαμηλής δυναμικής προοπτική**. Αντιθέτως, η διατήρηση των ελληνοτουρκικών διαφορών, θα μπορούσαμε να πούμε ότι, **μάλλον συμφέρει τη Ρωσία**, στη λογική της διάβρωσης της **συνοχής της Βόρειοατλαντικής Συμμαχίας** και της ανάδειξης της **αδυναμίας της Ευρωπαϊκής Ένωσης** να υπερασπιστεί την ασφάλεια ενός κράτους μέλους της.

⁸⁰ [Russian-Turkish Accords Start to Unravel in Libya and in Syria - Jamestown](#) (έγινε πρόσβαση στις 8 Μαρτίου 2021)

⁸¹ Φίλης Κων/νος. Η Ελλάδα στη γειτονιά της. Παπαδόπουλος, 2020. Σελ. 297

⁸² <https://jamestown.org/program/are-turkish-russian-relations-again-undergoing-a-transformation/> (έγινε πρόσβαση στις 8 Μαρτίου 2021)

Κεφάλαιο έκτο

Η βαρύτητα των οικονομικών σχέσεων της Ρωσίας με την Τουρκία και την Ελλάδα

Στα προηγούμενα δύο κεφάλαια εξετάσαμε τις πολιτικές πτυχές των σχέσεων της Ρωσίας με την Ελλάδα και την Τουρκία. Στο παρόν κεφάλαιο θα δούμε τη βαρύτητα των οικονομικών σχέσεων Τουρκίας – Ρωσίας, σε αντιπαραβολή με τις αντίστοιχες Ελλάδας – Ρωσίας.

6.1 Η δυναμική των οικονομικών σχέσεων Ρωσίας - Τουρκίας

Παράλληλα με την πολιτική προσέγγιση, Ρωσία και Τουρκία θα βρουν κοινό βηματισμό και στο πεδίο της οικονομικής συνεργασίας. Στο πλαίσιο αυτό, τον Οκτώβριο του 2016, οι δύο χώρες, θα υπογράψουν συμφωνία για την κατασκευή του αγωγού φυσικού αερίου, Turkish Stream, ο οποίος παρακάμπτει την Ουκρανία και μεταφέρει, μέσω της Μαύρης Θάλασσας, φυσικό αέριο στην Τουρκία. Κύριος κατασκευαστής είναι ο ρωσικός κολοσσός Gazprom. Η συνολική δυναμικότητα του αγωγού είναι 31,5 δισεκατομμύρια κυβικά μέτρα φυσικού αερίου⁸³.

Ο αγωγός Turkish Stream που εγκαινιάστηκε την 8 Ιανουαρίου 2020, παρουσία των προέδρων Πούτιν και Ερντογάν, έρχεται να καλύψει τις ολοένα αυξανόμενες ενεργειακές ανάγκες των τούρκων. Μια δεύτερη διακλάδωση του αγωγού, που βρίσκεται ακόμη υπό κατασκευή, θα τροφοδοτεί στο μέλλον με φυσικό αέριο και τις ευρωπαϊκές χώρες⁸⁴. Μέσα σε ένα χρόνο λειτουργίας του η Gazprom αύξησε την δυναμικότητα του αγωγού 2,2 φορές συνολικά και 2,5 φορές για τους ευρωπαίους καταναλωτές. Ήδη τροφοδοτούνται από αυτόν έξι ευρωπαϊκές χώρες, Βουλγαρία, Ελλάδα, Βόρεια Μακεδονία, Ρουμανία, Σερβία και Βοσνία -Ερζεγοβίνη⁸⁵.

Πέραν των αμιγώς οικονομικών οφελών, με τον Turkish Stream η Άγκυρα επιχειρεί να αξιοποιήσει στο έπακρο την πλεονεκτική γεωγραφική της θέση και να λειτουργήσει ως **βασικός ενεργειακός κόμβος της ευρύτερης περιοχής**. Επιδίωξή της είναι, οι τροφοδοτούμενοι από το βορρά και την ανατολή τουρκικοί αγωγοί να γίνουν πλέον απολύτως απαραίτητοι για τις διεθνείς αγορές. Από την άλλη μεριά, η Μόσχα θέλει να διατηρήσει την καίρια θέση της ως προμηθευτής φυσικού αερίου της Ευρώπης, παρακάμπτοντας την προβληματική για αυτήν Ουκρανία⁸⁶. Ας σημειωθεί ότι πέραν του Turkish Stream, βρίσκεται σε εξέλιξη εις **πέισμα των ενστάσεων της Ευρωπαϊκής Επιτροπής** για την αποφυγή μονοπωλίου και η κατασκευή του αγωγού Nord Stream 2, οποίος θα μεταφέρει ρώσικο φυσικό αέριο απευθείας στη Γερμανία.

Επιπρόσθετα του Turkish Stream, έχει σημασία να εξετάσουμε τη βαρύτητα των ρωσοτουρκικών οικονομικών και εμπορικών σχέσεων, σε **παγκόσμια εμβέλεια**.

Επιπρόσθετα των όσων αναφέρθηκαν στο δεύτερο κεφάλαιο, το **2018** η Ρωσία ήταν η **11^η οικονομία παγκοσμίως** σε ότι αφορά στο Ακαθάριστο Εθνικό Προϊόν (ΑΕΠ-GDP), το

⁸³ [H Gazprom αύξησε σημαντικά τη δυναμικότητα του Turkish Stream \(naftemporiki.gr\)](https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1071000)(έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021)

⁸⁴ [Turk Stream – ένας αγωγός με συμβολική σημασία | Πολιτική | DW | 07.01.2020](https://www.dw.com/en/turk-stream-%E2%80%93-%E1%BB%A4νας-αγωγός-με-συμβολική-σημασία-%7C-Πολιτική-%7C-DW-%7C-07.01.2020/a-5684868)(έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021)

⁸⁵ [H Gazprom αύξησε σημαντικά τη δυναμικότητα του Turkish Stream \(naftemporiki.gr\)](https://www.naftemporiki.gr/finance/story/1071000)(έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021)

⁸⁶ [Turk Stream – ένας αγωγός με συμβολική σημασία | Πολιτική | DW | 07.01.2020](https://www.dw.com/en/turk-stream-%E2%80%93-%E1%BB%A4νας-αγωγός-με-συμβολική-σημασία-%7C-Πολιτική-%7C-DW-%7C-07.01.2020/a-5684868)(έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021)

οποίο ανήλθε στα **\$1.66 τρισεκατομμύρια** και ο **13^{ος} παγκόσμιος εξαγωγέας**, με εξαγωγές συνολικής αξίας **\$427 δισεκατομμυρίων**. Οι χώρες οι οποίες αποτέλεσαν, το 2108, τους **μεγαλύτερους εμπορικούς εταίρους της Ρωσίας**, το αντίστοιχο ποσοστό και η καθαρή αξία των ρωσικών εξαγωγών που απορρόφησαν, φαίνεται ακολούθως⁸⁷:

- Κίνα: 12,9% (\$55,3 δις)
- Ολλανδία: 9,52% (\$41 δις)
- Γερμανία: 5,41% (\$23,3 δις)
- Λευκορωσία: 5% (\$21,5 δις)
- Ιταλία: 4,38% (\$18,9 δις)
- Νότια Κορέα: 4,16% (\$17,8 δις)
- **Τουρκία: 3,7% (\$15,9 δις)**

Το **2019**, οι ρωσικές εξαγωγές είχαν αξία **\$407 δισεκατομμύρια**. Σε σχέση με το 2018, παρουσίασαν πτώση της τάξεως του 5,7%. Ωστόσο, σε σχέση με το 2015, οπότε είχαν επιβληθεί οι οικονομικές κυρώσεις λόγω της ουκρανικής κρίσης, το ποσοστό αυτό είναι αυξημένο κατά 24,8%. Σε ότι αφορά στους **εμπορικούς εταίρους** και αντίστοιχα στα ποσοστά απορρόφησης των ρωσικών εξαγωγών, για το 2019, τα στοιχεία έχουν ως εξής⁸⁸:

- Κίνα: 14,3% (\$58,1 δις)
- Ολλανδία: 10,3% (\$41,7 δις)
- Λευκορωσία: 5,05% (\$20,5 δις)
- Γερμανία: 4,65% (\$18,9 δις)
- Ιταλία: 4,1% (\$16,7 δις)
- **Τουρκία: 4,03% (\$16,4 δις)**
- Νότια Κορέα: 4,01% (\$16,3 δις)

Μεταφράζοντας την ποσοστιαία αυτή αύξηση σε απόλυτους αριθμούς, το **2018** η αξία των ρωσικών εξαγωγών στην Τουρκία ήταν **\$15,9 δισεκατομμύρια**, η οποία αυξήθηκε στα **\$16,4 δισεκατομμύρια**, το επόμενο έτος (**2019**). Βλέπουμε ότι, παρά την γενικότερη πτώση των ρωσικών εξαγωγών το 2019 σε σχέση με το 2018, **η Τουρκία αναβαθμίστηκε ως εμπορικός εταίρος της Ρωσίας**, μαζί με την Κίνα και την Ολλανδία.

⁸⁷ [Russia \(RUS\) Exports, Imports, and Trade Partners | OEC - The Observatory of Economic Complexity](#) (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021)

⁸⁸ [Russia's Top Trading Partners 2019 \(worldstopexports.com\)](#) (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021)

Η δυναμική σε βάθος χρόνου, του ποσοστού απορρόφησης ρωσικών εξαγωγών από την Τουρκία, φαίνεται ακολούθως:

- **2000:** 1,98%
- **2008:** 3,97%
- **2015:** 3,68%
- **2017:** 3,75%
- **2018:** 3,7%
- **2019:** 4,03%

Από την άλλη πλευρά, οι **ρωσικές εισαγωγές τουρκικών προϊόντων** ήταν αξίας **\$3,52 δισεκατομμυρίων** το 2018, που αντιστοιχούν στο **1,52%** των συνολικών **ρωσικών εισαγωγών**. Ενώ το 2019, οι εισαγωγές προϊόντων από την Τουρκία, αυξήθηκαν στα **\$3,9 δισεκατομμύρια**⁸⁹.

6.2 Η δυναμική των οικονομικών σχέσεων Ρωσίας - Τουρκίας

Είδαμε επίσης στο δεύτερο κεφάλαιο ότι, η σημασία της Ελλάδας ως εμπορικού εταίρου για την Ρωσία, είναι χαμηλή. Η πραγματικότητα αυτή γίνεται ακόμη πιο έντονη **αν συγκρίνουμε τη δυναμική** του ελληνορωσικού εμπορίου με την αντίστοιχη των ρωσοτουρκικών εμπορικών σχέσεων.

Έτσι, το **2018**⁹⁰:

- Οι **ρωσικές εξαγωγές** προς την Ελλάδα ανήλθαν στα **\$4,09 δισεκατομμύρια**, δηλαδή το **ένα τέταρτο** της αξίας των εξαγωγών προς την Τουρκία, τάξεως **\$15,9 δισεκατομμυρίων** όπως είδαμε ανωτέρω, αποτελώντας μόλις το **0,95%** του συνόλου των ρωσικών εξαγωγών.

- Σε ότι αφορά στις **ρωσικές εισαγωγές** από την Ελλάδα, έφτασαν στην αξία των **\$324 εκατομμυρίων**, ήτοι το **0,24%** του συνόλου των **ρωσικών εισαγωγών**, υστερώντας και πάλι σε σχέση με τις αντίστοιχες εισαγωγές αξίας **\$3,52 δισεκατομμυρίων** από την Τουρκία.

Ενώ, το **2019**⁹¹:

- Η αξία των **ρωσικών εξαγωγών** προς την Ελλάδα **μειώθηκε** ελαφρώς στα **\$4,05 δισεκατομμύρια**, υστερώντας εισέτι συγκριτικά με τις εξαγωγές προς την **Τουρκία** οι οποίες έφτασαν τότε τα **\$16,4 δισεκατομμύρια**.

⁸⁹ [Turkey's Top Trading Partners 2019 \(worldstopexports.com\)](https://www.worldstopexports.com/turkey-top-trading-partners-2019) (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021)

⁹⁰ <https://oec.world/en/profile/country/grc> (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021)

⁹¹ [Οικονομικές Σχέσεις - Η Ελλάδα και η Ρωσία \(mfa.gr\)](https://www.mfa.gr/ekonomikes-scheseis) (έγινε πρόσβαση στις 22 Φεβρουαρίου 2021)

- Ακλουθώντας την πορεία των εξαγωγών, η αξία της **εισαγωγής ελληνικών προϊόντων** μειώθηκε στα **\$259 εκατομμύρια**, το **0,21%** δηλαδή των ρωσικών εισαγωγών, γεγονός αντιστρόφως ανάλογο προς την αύξηση της αξίας των εισαγωγών από την Τουρκία η οποία, όπως φαίνεται πιο πάνω, ήταν πολλαπλάσια, φτάνοντας στα **\$4,28 δισεκατομμύρια ή το 1,79% των ρωσικών εισαγωγών**.

6.3 Διαπιστώσεις - συμπεράσματα έκτου κεφαλαίου

Από τα παραπάνω στοιχεία γίνεται προφανές ότι, το **μέγεθος και η δυναμική των ρωσοτουρκικών σχέσεων**, σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, **είναι πολλαπλάσια των αντίστοιχων ελληνορωσικών**, δίνοντας έτσι **γεωπολιτικά χαρακτηριστικά** στη συνεργασία των δύο αυτών κρατών.

Κεφάλαιο έβδομο

Ρωσία και Κυπριακό

Αφού εξετάσαμε τη δυναμική των ελληνορωσικών και αντίστοιχα των ρωσοτουρκικών σχέσεων, στο πολιτικό και οικονομικό επίπεδο, θα ήταν σκόπιμο να γίνει μνεία και για τη **στάση της Ρωσίας στο Κυπριακό**. Αν και δεν είναι διμερές ζήτημα Ελλάδας-Ρωσίας, εν τούτοις, είναι εθνικό θέμα και οπωσδήποτε **έχει επίδραση** στο πλέγμα των σχέσεων Ελλάδας – Τουρκίας – Ρωσίας – Δύσης.

7.1 Η στάση της Ρωσίας στο Κυπριακό

Ως μόνιμο μέλος του Συμβουλίου Ασφαλείας, η Σοβιετική Ένωση αρχικά και κατόπιν η Ρωσία, στήριξαν διαχρονικά την **επίτευξη λύσης στη βάση των ψηφισμάτων του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ**⁹². Επιπρόσθετα, έχει σταθερά στηρίζει τα **κυριαρχικά δικαιώματα της Κυπριακής Δημοκρατίας** στην εξερεύνηση και εκμετάλλευση των φυσικών της πόρων εντός των θαλάσσιων ζωνών της⁹³. Οι δύο χώρες έχουν επίσης αναπτύξει ιδιαίτερες οικονομικές σχέσεις, κυρίως μέσα από την κατάθεση ρωσικών κεφαλαίων στις κυπριακές τράπεζες και τον τουρισμό⁹⁴, καθώς και αμυντική συνεργασία από τη δεκαετία του '90, όπως είδαμε σε προηγούμενο κεφάλαιο.

Η σημασία που έχει η Κύπρος για τα ρωσικά συμφέροντα φαίνεται από το γεγονός ότι, η Ρωσική Ομοσπονδία έκανε για πρώτη φορά μεταψυχροπολεμικά χρήση του δικαιώματος του βέτο στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ με αφορμή, το δημοψήφισμα για το σχέδιο Ανάν, το 2004. Λίγο πριν το δημοψήφισμα αυτό, είχε κατατεθεί από τις ΗΠΑ και το Ηνωμένο Βασίλειο, προτεινόμενο ψήφισμα στο Συμβούλιο Ασφαλείας του ΟΗΕ, το οποίο προέβλεπε την αναβάθμιση της παρουσίας των Ηνωμένων Εθνών στη μεγάλονησο, εφόσον ο κυπριακός λαός ενέκρινε το εν λόγω σχέδιο, στη λογική της παροχής εγγυήσεων στην ελληνοκυπριακή πλευρά, για τη δέσμευση του ΟΗΕ επί της ασφάλειας του νέου κράτους. Η Ρωσία έθεσε βέτο στο ψήφισμα αυτό, με το επιχείρημα ότι, δεδομένης της χρονικής στιγμής στην οποία το υπόψη ψήφισμα κατετέθη, είχε ως στόχο να επηρεάσει το τελικό αποτέλεσμα, όταν οι Κύπριοι έπρεπε να αποφασίσουν νηφάλια και χωρίς έξωθεν πιέσεις, για το μέλλον τους. Σε κάθε περίπτωση, η ρωσική αυτή στάση έδειξε τη αυξημένη διάθεση της Μόσχας, για δυναμική επανάκαμψη στην ευρύτερη περιφέρεια της Ανατολικής Μεσογείου, ακόμα και αντιπαρατιθέμενη με τις δυτικές δυνάμεις⁹⁵.

Από την άλλη όμως πλευρά, το 2013, η Μόσχα αρνήθηκε να χορηγήσει οικονομική βοήθεια, όταν η Κυπριακή Δημοκρατία ζήτησε τη σχετική ρωσική συνδρομή, προκειμένου να διασωθεί η κυπριακή οικονομία και να αποφευχθεί η ένταξη σε Μηχανισμό Στήριξης, παρά τους μεταξύ τους οικονομικούς δεσμούς και τη σημασία της Κύπρου για τη ρωσική πολιτική στην Ανατολική Μεσόγειο⁹⁶. Όπως αναφέρθηκε στο τέταρτο κεφάλαιο, όπου αναλύθηκε η αντίστοιχη περίπτωση της Ελλάδας, ως κύρια αιτία της ρωσικής αυτής στάσης θα πρέπει να θεωρηθεί, η πρόθεση της Ρωσίας να αποφύγει την εμπλοκή σε ένα ενδοευρωπαϊκό ζήτημα, με κίνδυνο να διαρρήξει τις σημαντικές σχέσεις της, με τη Γερμανία.

⁹² Μουσούρης Σωτήρης, Το Κυπριακό στον ΟΗΕ. 30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, 1974-2004, Αθήνα, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 2005.

⁹³ [Πλήρης στήριξη Ρωσίας στα κυριαρχικά δικαιώματα της Κύπρου | Euronews](https://www.ft.com/content/67918012-9403-11ea-abcd-371e24b679ed) (έγινε πρόσβαση στις 12 Μαρτίου 2021)

⁹⁴ <https://www.ft.com/content/67918012-9403-11ea-abcd-371e24b679ed> (έγινε πρόσβαση στις 12 Μαρτίου 2021)

⁹⁵ Gridoriadis Theocharis and Iordanidis Vlantis. Greek-Russian Relations I: Foreign Policy and Diplomacy, ELIAMEP No 54/2014, September 2014

⁹⁶ <https://www.ft.com/content/67918012-9403-11ea-abcd-371e24b679ed> (έγινε πρόσβαση στις 12 Μαρτίου 2021)

7.2 Διαπιστώσεις – συμπεράσματα εβδομού κεφαλαίου

Για τη Ρωσία λοιπόν, οι καλές σχέσεις με την Κυπριακή Δημοκρατία έχουν βαρύτητα στην εξωτερική της πολιτική. Τηρεί, ως εκ τούτου **θετική στάση στο Κυπριακό**, καθώς με τον τρόπο αυτό:

- Επιδεικνύει τη δυνατότητα επιρροής της, ως παγκόσμιας δύναμης και μονίμου μέλους του Συμβουλίου Ασφαλείας του ΟΗΕ.
- Βρίσκει ένα πεδίο στο οποίο μπορεί να περιορίσει ή έστω να αμβλύνει τη δυτική επιρροή, στην περιοχή της Ανατολικής Μεσογείου.
- Διατηρεί φιλικές σχέσεις με μία χώρα, η οποία δεν αντιτίθεται στην στρατιωτική της παρουσία στην Ανατολική Μεσόγειο και επιτρέπει στα ρώσικα πολεμικά πλοία να ελλιμενίζονται στους κυπριακούς λιμένες⁹⁷, γεγονός που αποκτά ιδιαίτερη σημασία, δεδομένων των συμφερόντων της Ρωσίας στον συριακό εμφύλιο πόλεμο.

Από την άλλη πλευρά ωστόσο, η στάση της Ρωσίας στο ζήτημα της οικονομικής στήριξης της Κυπριακής Δημοκρατίας έδειξε ότι, τα όρια των καλών ρωσοκυπριακών σχέσεων βρίσκονται εκεί **όπου διακυβεύονται μεγαλύτερα ρωσικά συμφέροντα**.

Κατά συνέπεια, λαμβάνοντας υπόψη τη δυναμική των ρωσοτουρκικών σχέσεων, δεν μπορεί να αποκλειστεί το **ενδεχόμενο αλλαγής της ρωσικής στάσης στο Κυπριακό**, με θέσεις πιο κοντά στα τουρκικά συμφέροντα, εφόσον βεβαίως έχει και από την τουρκική πλευρά τα ανάλογα ανταλλάγματα.

⁹⁷ <https://tass.com/defense/1114653> (έγινε πρόσβαση στις 12 Μαρτίου 2021)

Συμπεράσματα

Μέσα από την ανάλυση των προηγούμενων κεφαλαίων, προκύπτουν τα εξής συμπεράσματα:

- Σε ότι αφορά **στην εξωτερική πολιτική**, διαπιστώσαμε ότι:

(1) Η Ρωσία επιδιώκει ένα πολυπολικό παγκόσμιο σύστημα, το οποίο δεν θα κυριαρχείται από την πρωτοκαθεδρία των ΗΠΑ, μέσα στο οποίο θα μπορεί να διατηρήσει τον ρόλο της Μεγάλης Δύναμης παγκοσμίως, ως ισότιμου συνομιλητή και συνδιαμορφωτή της παγκόσμιας πολιτικής με τις ΗΠΑ και άλλες Μεγάλες Δυνάμεις, όπως την Κίνα. Αυτό το περιβάλλον, θα επιτρέψει τη διατήρηση ενός φιλικού προς αυτή «Εγγύς Περιβάλλοντος», στον πρώην σοβιετικό χώρο. Κατά συνέπεια, αντιλαμβάνεται το NATO και ειδικά τη διεύρυνσή του, ως απειλή για τα συμφέροντά της, στην περιοχή αυτή.

(2) Από το 2016, Ρωσία και Τουρκία, έχουν αναπτύξει μια ιδιαίτερη δυναμική στη συνεργασία τους, η οποία κινείται έξω από το πλαίσιο των σχέσεων Τουρκίας - Δύσης. Παρά τις όποιες διαφορές τους και παρά τις όποιες δυσκολίες στις μεταξύ τους σχέσεις, η Ρωσία είναι διπλά κερδισμένη από τη συνεργασία της αυτή με την Τουρκία. Αφενός, έστω και με συμβιβασμούς, ικανοποιούνται τα συμφέροντά της, αφετέρου διαβολίζει τη συνοχή του NATO.

(3) Αντίθετα, τα όρια της συνεργασίας Ελλάδας – Ρωσίας, βρίσκονται στα όρια των σχέσεων Δύσης – Ρωσίας, παρότι στο παρελθόν υπήρξαν ελληνορωσικές προσεγγίσεις. Όμως, θα πρέπει να σημειωθεί ότι οι δύο χώρες παραμένουν σύμφωνες στη διατήρηση του status quo στα Βαλκάνια, καθώς αμφότερες δεν έχουν αναγνωρίσει την ανεξαρτησία του Κοσσόβου, καθώς και στο Κυπριακό.

- Η προσέγγιση Ρωσίας – Τουρκίας εν μέσω όξυνσης των σχέσεων και των δύο με τη Δύση αποτελεί ευκαιρία αναβάθμισης του ρόλου της Ελλάδας στη νοτιοανατολική πτέρυγα του NATO, την οποία μπορεί να κεφαλαιοποιήσει ως στήριξη από τους δυτικούς συμμάχους έναντι του τουρκικού αναθεωρητισμού. Ωστόσο, αν και μια τέτοια ευκαιρία δεν πρέπει να απολεσθεί, υπάρχουν συγκεκριμένα δεδομένα τα οποία θέτουν όρια στην προοπτική αναβάθμισης, ενώ δεν είναι απαραίτητο αυτό να συμπαρασύρει και τη ρήξη των σχέσεων της Ελλάδας με τη Ρωσία.

- Σε ότι αφορά στην **κοινή θρησκευτική – πολιτισμική παράδοση Ελλάδας – Ρωσίας** και το ρόλο που αυτή μπορεί να διαδραματίσει στις μεταξύ τους σχέσεις, η ανάλυση ανέδειξε ότι, η Ρωσία προτάσσοντας την πολιτισμική ιδιαιτερότητα ως αντίβαρο στην παγκοσμιοποίηση, δεν διστάζει να τη χρησιμοποιήσει, είτε συγκεκριμένα είτε φανερά, για την επίτευξη πολιτικών σκοπών ακόμα και εις βάρος ομόδοξων και πολιτισμικά συγγενικών κρατών, συμπεριλαμβανομένης ασφαλώς και της Ελλάδας.

- Στο **οικονομικό πεδίο**, η Ρωσία θεωρεί καίριας σημασίας την ανάπτυξη της οικονομίας της, δίνοντας βαρύτητα στις οικονομικές και πολιτικές σχέσεις με την Ευρωπαϊκή Ένωση και στην αποτροπή οποιασδήποτε διάκρισης εις βάρος των ρωσικών αγαθών, υπηρεσιών και επενδύσεων. Στο πλαίσιο αυτό:

(1) Παρά την κάμψη της τάξης άνω του 10% που σημείωσαν οι ρωσικές εξαγωγές προς την ΕΕ μετά το 2015, η Ένωση παραμένει διαχρονικά ο μεγαλύτερος

εμπορικός εταίρος της Ρωσίας, που απορροφά πλέον του 50% των εξαγωγών της. Εντός αυτής, οι τρεις μεγαλύτεροι εταίροι είναι η Ολλανδία, η Γερμανία και η Ιταλία.

(2) Η Ρωσία έχει διαπιστώσει ότι, το κέντρο της παγκόσμιας πολιτικής έχει μετατοπισθεί στην Άπω Ανατολή. Έτσι, οι οικονομικές σχέσεις με την Κίνα μετά το 2015, έχουν αποκτήσει ιδιαίτερη δυναμική, εξισορροπώντας, κατά κάποιο τρόπο, την πτώση που παρουσίασαν οι εξαγωγές προς την ΕΕ, από τότε. Αντιθέτως, οι εμπορικές σχέσεις με τις ΗΠΑ, δεν έχουν την ίδια δυναμική όπως με την ΕΕ και την Κίνα.

(3) Η σημασία της Ελλάδας ως εμπορικού εταίρου, για την Ρωσία, είναι χαμηλή, σταθερά σε βάθος χρόνου. Στο αντίποδα, το μέγεθος και η δυναμική των ρωσοτουρκικών σχέσεων, σε όλους τους τομείς της οικονομικής δραστηριότητας, είναι πολλαπλάσια των αντίστοιχων ελληνορωσικών και μάλιστα αυξανόμενη σε βάθος χρόνου, δίνοντας έτσι γεωπολιτικά χαρακτηριστικά στη συνεργασία των δύο αυτών κρατών.

(4) Σε ότι αφορά στην ενεργειακή συνεργασία, για την κατασκευή αγωγών μεταφοράς ρωσικών υδρογονανθράκων στην Ευρώπη, η προσέγγιση με την Ελλάδα δεν ευδοχώθηκε, ένεκα των προσκομμάτων που προέβαλε η Ευρωπαϊκή Ένωση, αποσκοπώντας στη διαφοροποίηση των προμηθευτών ενέργειας. Αντίθετα, η κατασκευή και λειτουργία του αγωγού Turkish Stream και η προοπτική της ενδεχόμενη επέκτασή του, συσφίγγει εισέτι τις ρωσοτουρκικές σχέσεις, τόσο στον οικονομικό, όσο και στον πολιτικό τομέα.

Συνθέτοντας τα ανωτέρω δεδομένα, μπορούμε να **συμπεράνουμε**, σε ότι αφορά **στη ρωσική πολιτική και τα φλέγοντα εθνικά ζητήματα της Ελλάδας**, ότι:

- Για τη Ρωσία, οι **πολιτικές και οικονομικές** σχέσεις με την Τουρκία έχουν σαφέστατα μεγαλύτερη βαρύτητα απ' ότι αυτές με την Ελλάδα. Κατά συνέπεια, **είναι αμφίβολο κατά πόσο έχει συμφέρον να στηρίζει την Ελλάδα στις όποιες διαφορές της με την Τουρκία.**

- Πέραν αυτού, **οι οξυμένες ελληνοτουρκικές σχέσεις**, αναδεικνύουν τις διαφορές μεταξύ των κρατών-μελών του NATO και την αδυναμία τόσο της Συμμαχίας να τις γεφυρώσει, όσο και της Ευρωπαϊκής Ένωσης να εγγυηθεί την ασφάλεια ενός κράτους-μέλους της, κάτι που **λειτουργεί επ' ωφελεία** των συμφερόντων της Ρωσίας.

- Επιπρόσθετα, οι οικονομικές σχέσεις Ελλάδας – Ρωσίας, **απέχουν πολύ από το να έχουν στρατηγικής σημασίας βαρύτητα** και υπάρχουν σαφώς μεγάλα περιθώρια βελτίωσης. Αν και υπήρξε αμοιβαία βούληση για ενεργειακή συνεργασία, κάτι τέτοιο δεν κατέστη δυνατό, εξαιτίας της στάσης των Βρυξελλών.

Προτάσεις

Το ζητούμενο πλέον είναι, πώς μπορεί να κινηθεί η χώρα μας, στο πλαίσιο των δεδομένων που υπάρχουν στις σχέσεις της με τη Ρωσία, προκειμένου να εξασφαλίσει το μέγιστο δυνατό εθνικό όφελος, στα φλέγοντα εθνικά ζητήματα. Με βάση τα συμπεράσματα που εξήχθησαν, μπορούν να διατυπωθούν οι ακόλουθες προτάσεις:

- Καταρχάς, δεν πρέπει να παραγνωρίζεται το γεγονός ότι η Ελλάδα και η Ρωσία έχουν ισχυρούς πολιτιστικούς, πολιτισμικούς και θρησκευτικούς δεσμούς. Ως εκ τούτου, παρά τις οποίες εξελίξεις στο πολιτικό πεδίο, οι δεσμοί αυτοί πρέπει να συντηρούνται και να ενισχύονται. Ασφαλώς χρειάζεται η δέουσα προσοχή, ώστε να αποτραπεί τυχόν απόπειρα πολιτικής εκμετάλλευσης των δεσμών αυτών. Σε κάθε όμως περίπτωση οι δύο λαοί, πρέπει να μείνουν φιλικοί.

- Στο οικονομικό πεδίο, υπάρχει αρκετό περιθώριο βελτίωσης των διμερών εμπορικών και ποικίλων άλλων οικονομικών δραστηριοτήτων, συμπεριλαμβανομένου και του τουρισμού και ειδικά του θεματικού τουρισμού (θρησκευτικού, πολιτιστικού κ.λπ.). Προς αυτή την κατεύθυνση καλό είναι να κινηθεί, όπου είναι δυνατόν, η ιδιωτική πρωτοβουλία, υποστηριζόμενη από το ελληνικό κράτος. Πέραν αυτού, σε ότι αφορά στη συμμετοχή της Ελλάδας στα ρωσικά ενεργειακά σχέδια, κυρίως σε αυτά που αποβλέπουν στην ευρωπαϊκή αγορά ενέργειας, παρά τις όποιες αντιρρήσεις της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, δεν θα πρέπει να βγουν από την ημερησία διάταξη της ελληνικής πολιτικής, αλλά να επιδιώκεται η συμμετοχή της χώρας μας, ευκαιρίας δοθείσης. Ας μην ξεχνάμε τη στενή ενεργειακή συνεργασία της Γερμανίας με τη Ρωσία, εις πείσμα των κριτηρίων της Επιτροπής.

- Σε κάθε περίπτωση, η θεμιτή ενίσχυση των οικονομικών και εμπορικών ελληνορωσικών σχέσεων, δεν πρέπει να υπεισέρχεται ως δυνητικός εξισορροπητικός παράγοντας στις όποιες διαφορές και διαπραγματεύσεις έχει η Ελλάδα με τους εταίρους της, εντός των δυτικών θεσμών.

- Αντίστοιχα, στον τομέα της εξωτερικής πολιτικής, η Ελλάδα δεν πρέπει να προσβλέπει σε ρωσική στήριξη, στις προκλήσεις των καιρών, που δημιουργεί ο τουρκικός αναθεωρητισμός. Παράλληλα, πρέπει να επιδιώκεται η αναβάθμιση της θέσης της Ελλάδας μέσα στο NATO. Βεβαίως, αυτό δεν σημαίνει και ρήξη των ελληνορωσικών σχέσεων. Αντιθέτως, παρότι υπάρχει σαφές όριο στις διμερείς σχέσεις, υπάρχουν ταυτόχρονα σημαντικά θέματα στα οποία οι δύο χώρες έχουν κοινές θέσεις, δηλαδή το Κυπριακό και η διατήρηση του εδαφικού status quo στα Βαλκάνια. Πέραν αυτού, η διατήρηση καλής επικοινωνίας με τη Μόσχα, δεν αποκλείεται κάποια στιγμή στο μέλλον να αποδειχθεί αμοιβαία επωφελής, όπως έγινε στην Ελληνική Προεδρία της ΕΕ το 2003, προσδίδοντας έτσι αυξημένο γεωπολιτικό βάρος στη χώρα μας.

Στην παρούσα ιστορική περίοδο, οι σχέσεις με τη Ρωσία δεν βρίσκονται σε θετική συγκυρία για τα φλέγοντα εθνικά ζητήματα της Ελλάδας. Απαιτείται σαφώς ρεαλιστική προσέγγιση στις διμερείς σχέσεις, χωρίς ωστόσο να απαξιώνονται οι ιστορικοί δεσμοί των δύο λαών. Όπως όμως ειπώθηκε στην αρχή, ο ρους της ιστορίας κυλά και οι καμπές του είναι πολλές και συχνά απότομες. Πρέπει να είμαστε έτοιμοι να εκμεταλλευτούμε την κάθε ευκαιρία και να αποφύγουμε την κάθε κακοτοπιά. Ποτέ δεν ξέρουμε πότε θα βρεθούμε μπροστά στην επόμενη καμπή της ιστορίας.

Βιβλιογραφία

Ελληνόγλωσσα Βιβλία

1. Βοσκόπουλος Γιώργος, Ελληνική Εξωτερική Πολιτική- Από τον 20^ο στον 21^ο Αιώνα, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005
2. Διάλλα Άντα, Η Ρωσία απέναντι στα Βαλκάνια – Ιδεολογία και πολιτική στο δεύτερο μισό του 19ου αιώνα, Αθήνα, Εκδόσεις Αλεξάνδρεια. 2009.
3. Καραγιάννης Μάνος (Επιμέλεια) Η Ρωσία σήμερα, Πολιτική, οικονομία και εξωτερικές σχέσεις. Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2010
4. Κουρματζής Αθανάσιος, Τα Νέα Γεωπολιτικά Δεδομένα στην Ευρασία. Τρεις Γεωπολιτικές Προκλήσεις για την Ελληνική Εξωτερική Πολιτική, Αθήνα, Εκδόσεις Παπαζήση, 2005
5. Μουσούρης Σωτήρης, Το Κυπριακό στον ΟΗΕ. 30 Χρόνια Ελληνικής Εξωτερικής Πολιτικής, 1974-2004, Αθήνα, Εκδοτικός Οργανισμός Λιβάνη, 2005.
6. Φίλης Κων/νος. Η Ελλάδα στη γειτονιά της. Παπαδόπουλος, 2020

Ξενόγλωσσα Βιβλία

7. Mankoff Jeffrey. Russian Foreign Policy in the Post-Soviet Era – Reality, Illusion and Mythmaking. Palgrave Macmillan, 2009
8. Thorun Christian. Explaining Change in Russian Foreign Policy- The Role of Ideas in Post Soviet's Russia's Conduct Towards the West. Hampshire, Palgrave Macmillan, 2009
9. Tsygankov Andrei. Russia's Foreign Policy – Change and Continuity in National Identity. Rowman & Littlefield, 2006

Θεσμικά Κείμενα

10. Joint Declaration on a Multipolar World and the Establishment of a New World Order. 1997.
11. EU-Russia Summit, Joint Statement 9937/03 (Presse 154,) St.-Petersburg, 31 May 2003
12. The Ministry of Foreign Affairs of the Russian Federation. Foreign Policy Concept Of The Russian Federation. 30 November 2016

Ελληνόγλωσσα Επιστημονική Αρθρογραφία

13. Φίλης Κωνσταντίνος. Η εγρήγορση της Ρωσίας, ο αναβαθμισμένος ρόλος της Τουρκίας και η αδράνεια της Ελλάδας,. ΙΣΤΑΜΕ, 2009
14. Φίλης Κωνσταντίνος, Ελληνορωσικές σχέσεις: Μύθοι και πραγματικότητες. ΙΣΤΑΜΕ, 2009

Ξενόγλωσσα Επιστημονική Αρθρογραφία

15. Dimension of Russia's Relations with the West, in Hamilton Daniel and Mangott Gerhard. The Wider Black Sea Region in the 21st Century: Strategic, Economic and Energy Perspectives, Center for Transatlantic Relations, The Johns Hopkins University/Austrian Institute for International Affairs, 2008
16. Gridoriadis Theocharis and Iordanidis Vlantis. Greek-Russian Relations I: Foreign Policy and Diplomacy, ELIAMEP No 54/2014, September 2014

17. Popescu Nicu, Eurasian Union: the real, the imaginary and the likely, European Union Institute for Security Studies, Chaillot Papers, No. 132, September 2014

Οικονομικές Μελέτες - Αναλύσεις

18. <https://www.worldbank.org/en/news/press-release/2017/05/23/russian-economy-moves-to-recovery-from-recession-says-the-world-bank>
19. Russia (RUS) Exports, Imports, and Trade Partners | OEC - The Observatory of Economic Complexity
20. Russia (RUS) Exports, Imports, and Trade Partners | OEC - The Observatory of Economic Complexity
21. <https://oec.world/en/profile/country/grc>
22. Russia's Top Trading Partners 2019 (worldstopexports.com)
23. Turkey's Top Trading Partners 2018 (worldstopexports.com)
24. <https://oec.world/en/profile/country/grc>
25. Οικονομικές Σχέσεις - Η Ελλάδα και η Ρωσία (mfa.gr)
26. <https://web.archive.org/web/20150131090423/http://www.cbr.ru/eng/press/JOINT.htm>

Αναλύσεις – Μελέτες Ιδρυμάτων

27. https://carnegieendowment.org/files/ukraine_great_power_rivalry2014.pdf
28. https://valdaiclub.com/russia_and_the_world/66605.html
29. <https://eng.kremlin.ru/newsd/66607.html>
30. It's Time to Rethink Russia's Foreign Policy Strategy - Carnegie Moscow Center - Carnegie Endowment for International Peace
31. How the West should deal with Russia - Atlantic Council
32. <http://www.foreignaffairs.com/articles/russian-federation/1994-05-01/lagging-partnership>
33. Understanding Russia's Intervention in Syria | RAND
34. <http://www.eliamep.gr/wp-content/uploads/2013/07/russia-bn1.pdf>
35. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/turkey-after-iraq-war-still-us-ally>
36. <https://www.csis.org/analysis/turkey-and-crisis-caucasus>
37. <https://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/astana-process-flexible-fragile-showcase-russia>
38. <https://jamestown.org/program/are-turkish-russian-relations-again-undergoing-a-transformation/>
39. Russian-Turkish Accords Start to Unravel in Libya and in Syria - Jamestown
40. <https://jamestown.org/program/are-turkish-russian-relations-again-undergoing-a-transformation>
41. <https://russiancouncil.ru/en/analytics-and-comments/analytics/current-status-and-possible-ways-to-improve-russian-greek-re/>

Ξερόγλωσσος Ηλεκτρονικός Τύπος

42. <http://www.theguardian.com/world/2004/sep/08/usa.russia>
43. Chechnya fuels Russian-Turkish tension|Chechnya|The Guardian
44. <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/6898690.stm>
45. Four years on, Donald Trump's relationship with Russia is becoming even more of an impenetrable riddle. - CNN
46. Cyberattack: Trump downplays massive cyber hack on government after Pompeo links attack to Russia - CNNPolitics
47. <https://www.reuters.com/article/us-usa-china-idUSKBN2762Z4>
48. <https://www.reuters.com/article/us-russia-usa-biden-idUSKBN2A42QZ>
49. <https://www.bbc.com/news/world-middle-east-34912581>
50. <https://edition.cnn.com/2015/11/24/middleeast/russia-turkey-jet-downed-syria/index.html>
51. <https://www.theguardian.com/world/2015/nov/28/vladimir-putin-calls-for-greater-sanctions-against-turkey>
52. <https://www.nytimes.com/2016/12/19/world/europe/russia-ambassador-shot-ankara-turkey.html>
53. <https://www.ft.com/content/67918012-9403-11ea-abcd-371e24b679ed>
54. <https://tass.com/defense/1114653>

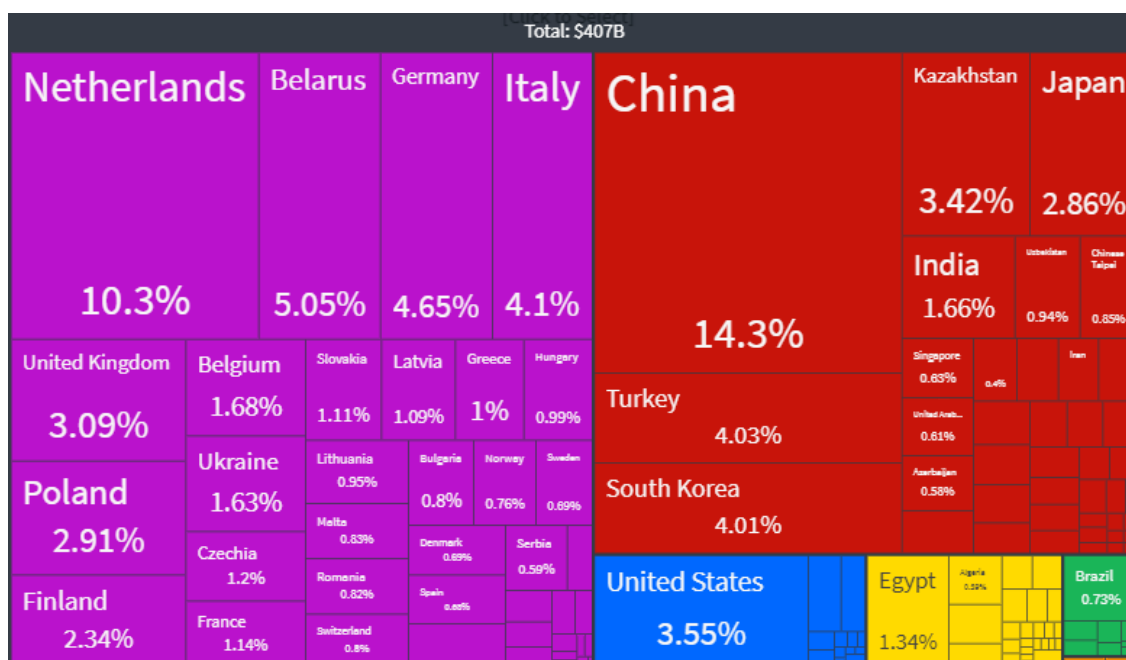
Ελληνόγλωσσος Ηλεκτρονικός Τύπος

55. Στην τελική ευθεία τα ρωσικά BMP-3 | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (kathimerini.gr)
56. <http://www.kathimerini.gr/284873/article/epikairothta/politikh/se-lepth-isorropia-oi-sxeseis-a8hnas-kai-mosxas>.
57. <http://www.enet.gr/?i=news.el.article&id=44298>
58. <https://www.tanea.gr/2012/01/25/greece/pws-i-mosxa-mas-ebale-ston-pago/>
59. "Ναύαγησε" η προμήθεια των ρωσικών BMP-3.|OnAlert
60. Απέλαση Ρώσων διπλωματών από την Αθήνα | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (kathimerini.gr)
61. <https://www.kathimerini.gr/politics/974240/apelasi-roson-diplomaton-apo-tin-athina>
62. Ρωσία: Οι ΗΠΑ πίσω από τις απελάσεις των Ρώσων διπλωματών από την Ελλάδα – Στο Ρωσικό ΥΠΕΞ ο Έλληνας πρέσβης | Η ΚΑΘΗΜΕΡΙΝΗ (kathimerini.gr)
63. Η Gazprom αύξησε σημαντικά τη δυναμικότητα του Turkish Stream (naftemporiki.gr)
64. Turk Stream – ένας αγωγός με συμβολική σημασία | Πολιτική | DW | 07.01.2020
65. Πλήρης στήριξη Ρωσίας στα κυριαρχικά δικαιώματα της Κύπρου | Euronews
66. <https://www.kathimerini.gr/politics/561621889/synantisi-mitsotaki-poytin-epanaproseggisi-se-psychropolemiko-klima/>
67. <https://www.cnn.gr/politiki/story/264987/panagiotopoylos-stratigiki-i-simasia-toy-limena-alexandroypolis-apsogi-i-synergasia-me-hpa>
68. <https://www.bbc.com/news/world-58564837>

Ομιλίες - Διαλέξεις

69. Διάλεξη Δρ. Κων/νου Φίλη στη ΣΕΘΑ, στις 17 Νοεμβρίου 2020

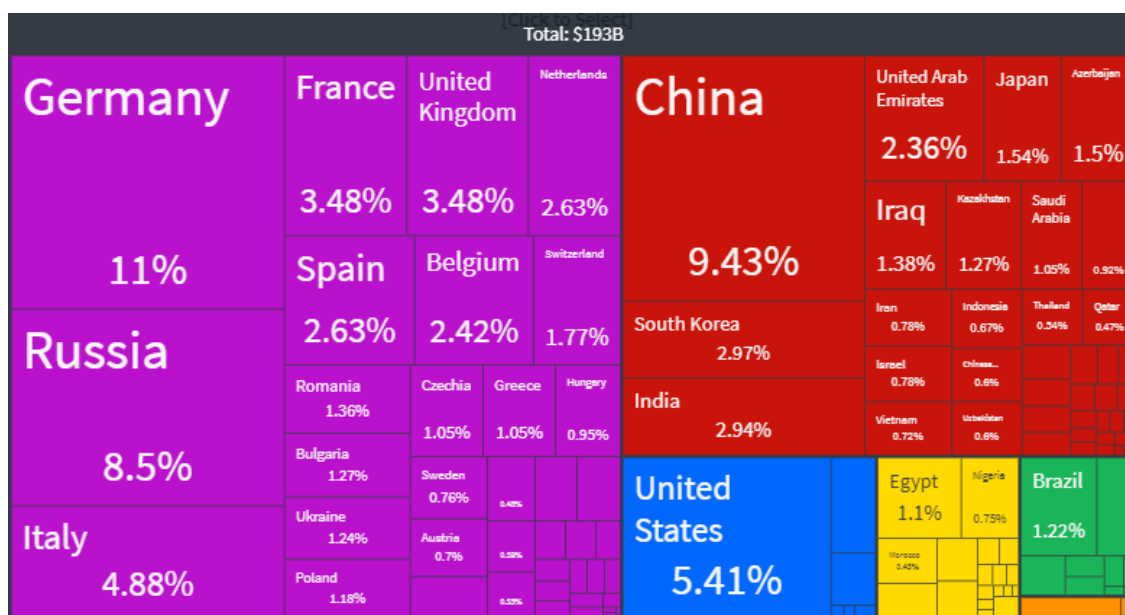
Παράρτημα Α
Οι εξαγωγικοί εταίροι της Ρωσίας (2019)

Πηγή:

<https://oec.world/en/profile/country/rus/>

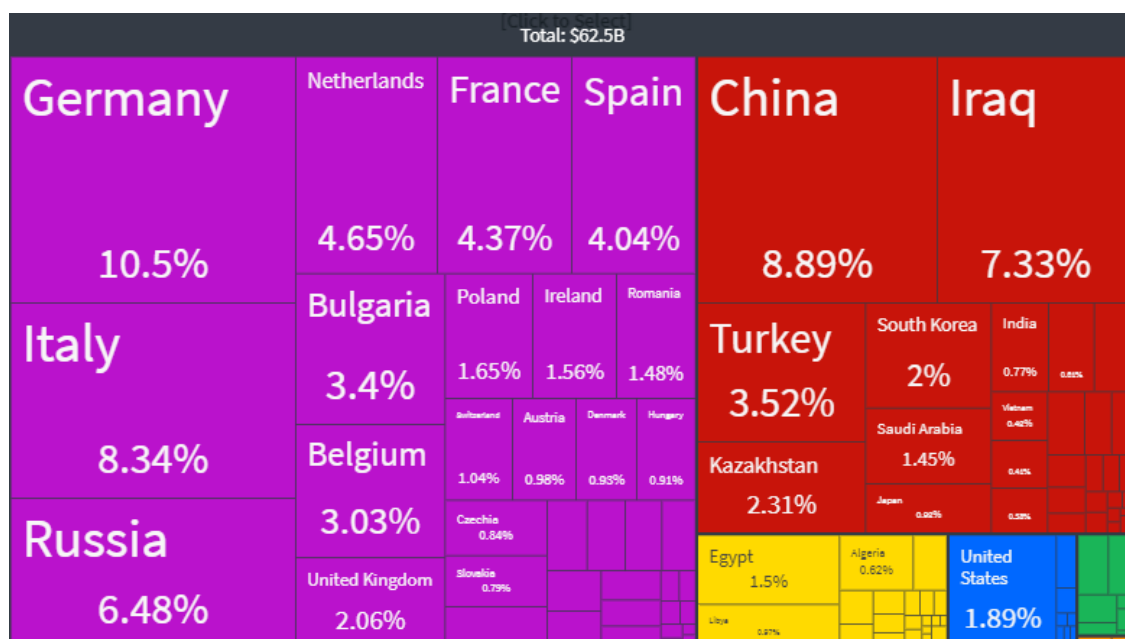
Παράρτημα Β
Οι εισαγωγικοί εταίροι της Τουρκίας (2019)

Πηγή:

<https://oec.world/en/profile/country/grc>

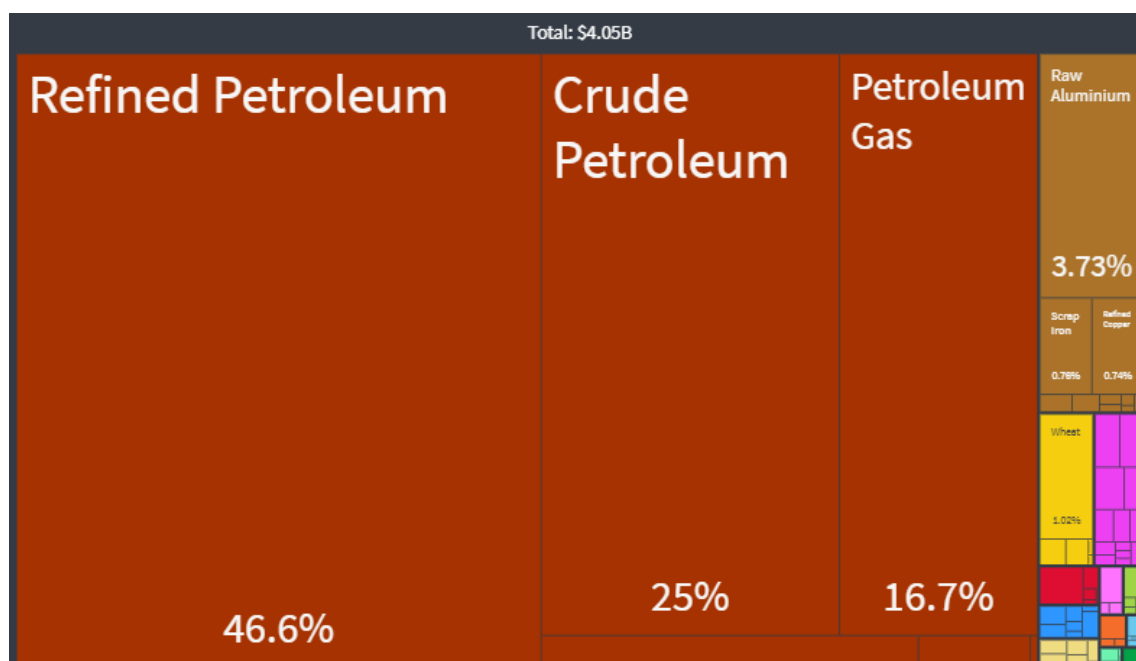
Παράρτημα Γ
Οι εισαγωγικοί εταίροι της Ελλάδας (2019)

Πηγή:

<https://oec.world/en/profile/country/grc>

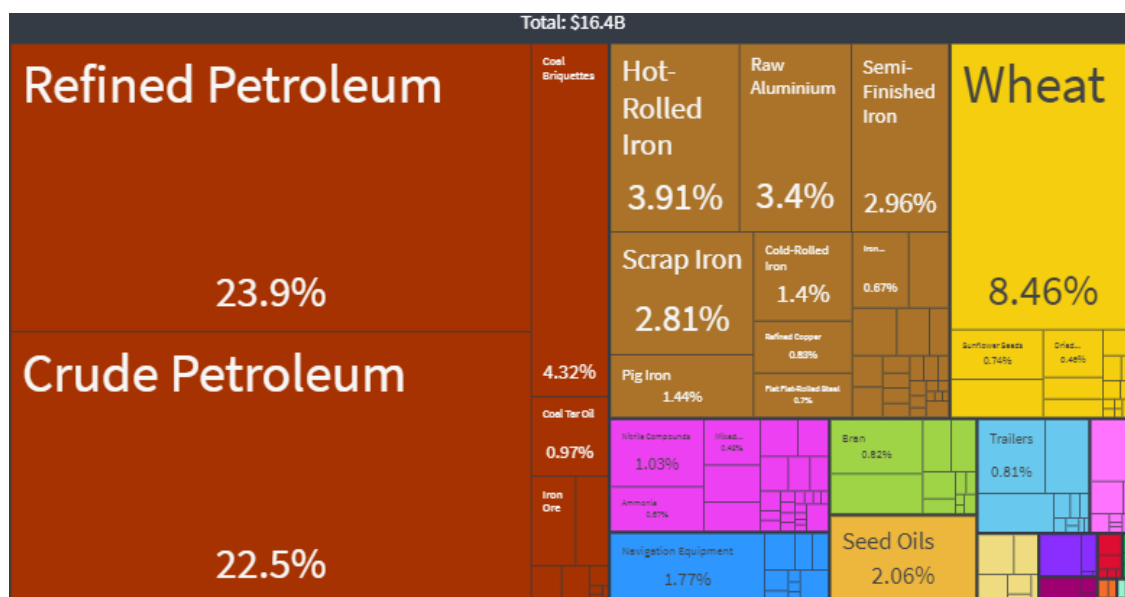
Παράρτημα Δ
Ελληνικές εισαγωγές από τη Ρωσία (2019)

Πηγή:

<https://oec.world/en/profile/country/grc>

Παράρτημα Ε
Τουρκικές εισαγωγές από τη Ρωσία (2019)

Πηγή:
<https://oec.world/en/profile/country/tur>

Παράρτημα ΣΤ

Χάρτης του αγωγού Turkish Stream

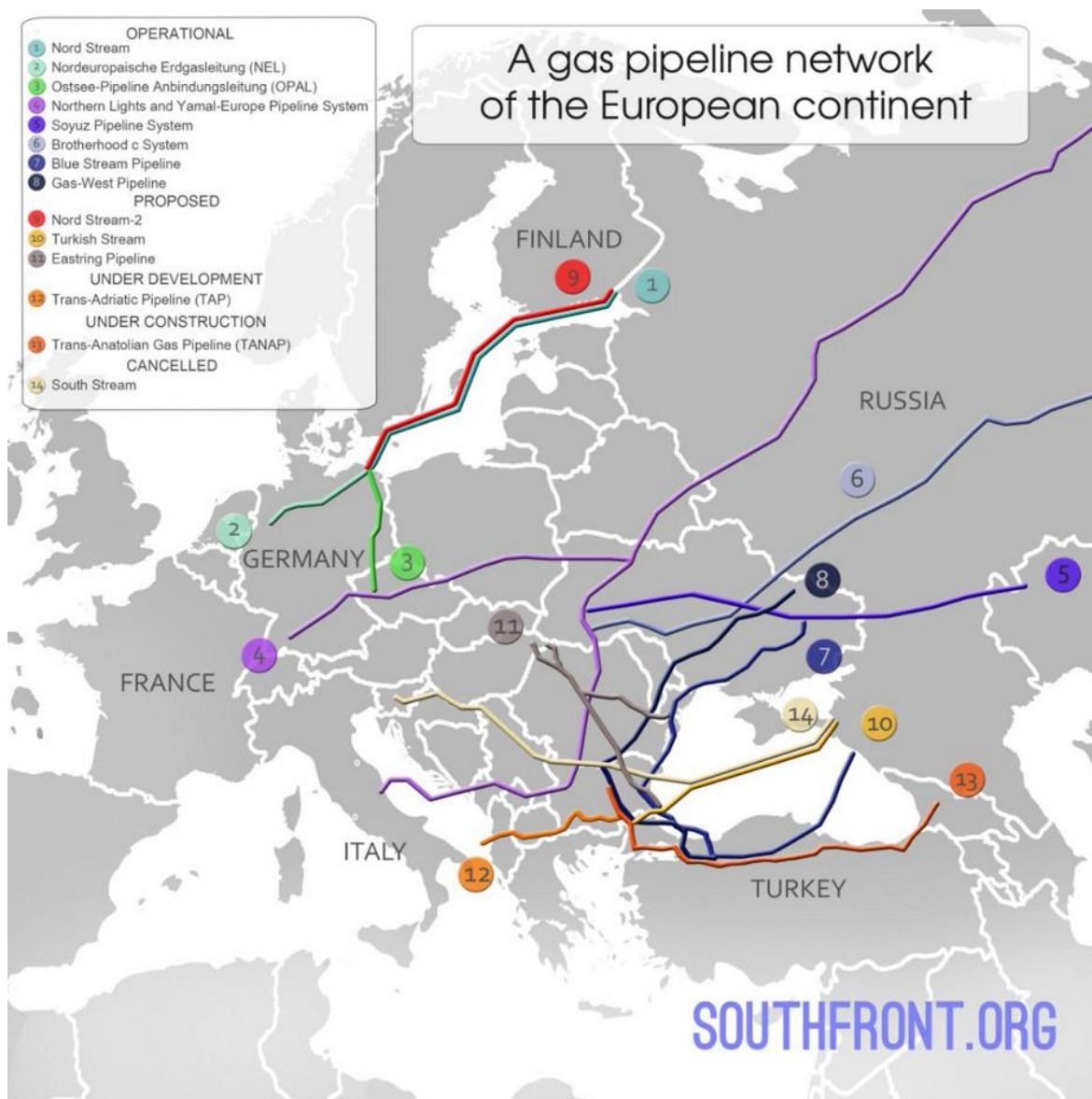

Πηγή:

<https://www.gazprom.com/projects/turk-stream/>

Παράρτημα Z

Το πλέγμα των ρώσικων αγωγών φυσικού αερίου προς την Ευρώπη

Πηγή:

<http://www.berlin-athens.eu/wp-content/uploads/2015/10/A-gas-pipeline-network-of-the-European-continent-1024x1024.jpg>

Παράρτημα Η

Φωτογραφίες από επισκέψεις ελλήνων πρωθυπουργών στη Μόσχα

Πηγή:

<https://www.news247.gr/afieromata/oi-rosai-einai-filoi-mas-oi-ellines-prothypoyrgoi-poy-pigan-sti-rosia-apo-to-1979-os-simera.6339512.html>

<https://www.kathimerini.gr/politics/561621889/synantisi-mitsotaki-poytin-epanaproseggisi-se-psychroplemiko-klima/>

Παράρτημα Θ
Υπογραφή της συμφωνίας εταιρικής σχέσης και συνεργασίας
Ελλάδας – Ρωσίας

Πηγή:

<https://www.news247.gr/afieromata/oi-rosoi-einai-filoi-mas-oi-ellines-prothypoyrgoi-poy-pigan-sti-rosia-apo-to-1979-os-simera.6339512.html>